د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو
د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
كتابونو د تاليف لوی رياست

تاريخ

لسم ټولګی

ي په وزارت پورې اړه لري پلورل
نع ده. له سر غړونکو سره قانوني

Ketabton.com

۱۳۹۰ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

لسم ټولګی

۱۳۹۰
ه.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:

پوهنوال محمدرسول باوري

مؤلف محمدحسين احمدزی

مؤلف محمدابراهيم حقپال

مسلکي ایډیټ:

پوهنمل زلمي هوتک

د ژبې ایډیټ:

- پوهنمل بريالی باجوړی

ديني، سياسي او کلتوري کميټه:

- ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس.
- د کتور عبدالصبور فخری
- دکتور فضل هادي وزين
- حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کميټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين
- دکتور شېر علي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس

ډيزاين:

- عنايت الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــــان دی — دا عزت د هـــر افغان دی
کور د سولې کـــور د تورې — هر بچی یې قهرمـــــان دی
دا وطن د ټولو کـــور دی — د بلوڅـــو د ازبکـــــو
د پښتـــون او هـــزاره وو — د ترکمنــــو د تاجکـــو
ورسره عرب، گوجـــر دي — پاميريان، نــورستانيـــان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ايمــاق، هم پشه يان
دا هيــواد به تـــل ځليږي — لکـه لمر پر شنه اسمـــان
په سينـه کې د آسيـــا به — لکه زړه وي جـــاويـدان
نوم د حق مو دی رهبـــر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتونې توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تآليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک	مخ
لومړی څپرکی: آریایان	۱
دڅپرکي موخې	۲
لومړی لوست: دآریانا تمدن	۳-٤
دوهم لوست: ویدی مدنیت	۵-۷
دریم لوست: اوستایی مدنیت	۹-۱۰
څلورم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیري تاریخ	۱۱-۱۲
پنځم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیری تاریخ	۱۳-۱٤
شپږم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیری تاریخ	۱۵-۱٦
اوم لوست : لرغوني افغانستان هخامنشیان، یونانیان او موریایان	۱۷-۱۸
اتم لوست: لرغوني افغانستان او یونانیان	۱۹-۲۲
نهم لوست: لرغوني افغانستان او موریایان	۲۳-۲٤
دویم څپرکي : په افغانستان کې لومړني مدنیتونه	۲۵
دڅپرکی موخې:	۲٦
لسم لوست: د افغانستان لومړني مدنیتونه	۲۷-۳۰
یوولسم لوست: د یونانو باختري مدنیت ځانګړتیاوې	۳۱-۳۲
دولسم لوست: آي خانم د یونانو باختري پیریو نامتوربنار	۳۳-۳٤
دیارلسم لوست:د ساکهانواو پارتیانو د واکمنی پیر	۳۵-۳٦
څلوارلسم لوست: د کوشانیانوامپراتوری	۳۷-٤۰
پنځلسم لوست: د کوشاني مهال درې نامتومرکزونه	٤۱-٤۲
شپاړلسم لوست:هډه د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمینه	٤۳-٤٤
اولسم لوست : بامیان	٤۵-٤۸
اتلسم لوست : کیداریان یا کوچیني کوشانیان	٤۹-۵۰
نولسم لوست : د یفتلیانو امپراتوري	۵۱-۵٤
شلم لوست: داسلام د ظهور پرمهال د افغانستان وضع	۵۵-۵٦
دریم څپرکي: د نړۍ لرغوني تمدنونه	۵۷
د څپرکي موخې:	۵۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ویشتم لوست : د تمدن د رامنځ ته کیدو څرنګوالی اوځانګړنې ۵۹-۶۰
دوه ویشتم لوست :د بین النهرین تمدن ۶۱-۶۴
درویشتم لوست : د بین النهرین تمدن او فرهنګ ۶۵-۶۶
څلورویشتم لوست: د مصرتمدن.. ۶۷-۷۰
پنځه ویشتم لوست: د مصرتمدن او فرهنګ...................................... ۷۱-۷۴
شپږویشتم لوست : د فارس تمدن.. ۷۵-۷۸
اوویشتم لوست : د هند تمدن ۷۹-۸۲
اته ویشتم لوست: د چین تمدن ۸۳-۸۶
نه ویشتم لوست : د یونان تمدن.. ۸۷-۹۰
دیرشم لوست : د روم تمدن ۹۱-۹۴
یودیرشم لوست :د امریکا تمدنونه ۹۵-۹۸
څلورم څپرکې : د اسلام تاریخ ۹۹
دڅپرکي موخې : ۱۰۰
دو دیرشم لوست : د اسلام دمبین دین د راڅرګندیدا پرمهال دنړۍ اودعربستان دشبه جزیرې اوضاع ۱۰۱-۱۰۲
دری دیرشم لوست:د حضرت محمد(ص) ژوند له کوچنیوالي تربعثته پورې ۱۰۳-۱۰۶
څلوردیرشم لوست : د عقبې تړونونه ۱۰۷-۱۱۰
پنځه دیرشم لوست: غزوات ۱۱۱-۱۱۸
شپږدیرشم لوست : د حدیبې سوله- بیعت الرضوان................................ ۱۱۹-۱۲۲
اوه دیرشم لوست :د مکې مکرمې فتح ۱۲۳-۱۲۸
اته دیرشم لوست : راشدین خلفا ۱۲۹-۱۳۲
نه دیرشم لوست : حضرت عمر فاروق (رض) ۱۳۳-۱۳۴
څلورویشتم لوست : حضرت عثمان(رض) ۱۳۵-۱۳۶
یوڅلورویشتم لوست : حضرت علی (رض) ۱۳۷-۱۳۸
دوه څلورویشتم لوست : د راشدینو خلفاو وروښانه دورې ته لنډه کتنه ۱۳۹- ۱۴۰
دری څلورویشتم لوست :امویان.. ۱۴۱-۱۴۴
څورڅلورویشتم لوست : د امویانوپه دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري اونظامي وضعیت ۱۴۵ - ۱۴۶
پنځه څلورویشتم لوست: عباسیان ۱۴۷-۱۵۰
شپږڅلورویشتم لوست : د عباسي دورې سیاسي، اداري، کلتوري او نظامي اوضاع.. ۱۵۱- ۱۵۴

لومړی څپرکی

اریایان

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- أریایان په افغانستان کې
- ویدي مدنیت
- اوستایي مدنیت
- د افغانستان اساطیري تاریخ
- هخامنشیان، یونایان او موریایان

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کیږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- د اریایي تمدن، ویدي او اوستایي مدنیت په اړه معلومات تر لاسه کړي.
- د افغانستان اساطیري تاریخ باندې پوه شي.
- د هخامنشیانو، یونانیانو او موریایانو په اړوند معلومات تر لاسه کړي.
- ویدي او اوستایي مدنیت سره پرتله کړای شي.
- د هخامشیانو، یونانیانو او موریایانو په وخت کې د افغانستان وضعیت تحلیل او مقایسه کړای شي.
- د هیواد تاریخ سره لیوالتیا پیدا کړي.

لومړی لوست

د اريانا تمدن

په دې لوست کې به په افغانستان کې د آريايانو د ميشته کيدو او د هغوی د ژوند د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

پخواني اريانا (نني افغانستان) له ميلاد څخه له دريو تر دوو زرو کاله مخکې د کرنې او اوبو لګولو بنه سيستم او له وګړو څخه ډک ښارونه درلودل. له ميلاد څخه مخکې د لومړنيو زرو کلونو په ترڅ کې لاسي صنايع، مسکوکات، طب، نجوم، ټوکرانو اوبدل او فلزکاري هم درلوده او دنړۍ په تمدنونو کې يې پنځم ځای ځان ته ځانګړی کړی و.

هغه کسانو، چې کابو دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر ميلاد په لرغوني افغانستان کې ميشت شوي وو، ځان ته آرين ويل، ارين د ښو خويونو خاوندان او يا د اصيلو وګړو معنا لري. د لومړنيو ځايونو په اړه يې لا ډاډمن معلومات نشته، خو دا څرګنده شوې ده چې افغانستان ته د سير دريا او اموسيند له شمالي لورې را تير شوي، د اريايې پير د لومړي مدنيت يې بنسټ ايښی او خپل پلازمينه يې اريانا (بلخ) نومولې دی.

ويدي سرودونه د آريايانو په اړه تر ټولو لومړني او باوري اخځونه او منابع دي. په ويدي سرودونو کې د آريا يي قبيلو په اړه زيات معلومات شته. آريايانو د خپلو اوسېدو سيمو ته (آريانا ويجه)يا (آريانا ورشو) ويله. په ويدي سرودونو کې د الينا په نامه قبيله ياده شوې ده چې د اوسني الينګار اوسېدونکي وو. د بولان اوسېدونکي يې د بهالانه په نامه يادکړي دي.

د کډه کيدو پر مهال د آريايانو انځور

په ويدي سرودونو کې د هغو سيمو نومونه هم شته چې د اريايانو تر واک لاندې وو. د تاريخي جغرافيا پوهانو له خوا په اوسني افغانستان کې پيژندل شوي او په نښه شوي دي. د بيلګې په توګه، هريوا (هرات)، هيراوتي (د هراوت) بلهيکه (بلخ) او نور يادولای شو. د سيمو پر نومونو سربېره په ريګويدا کې د سيندونو او غرونو نومونه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي چې بيلګه يې د منجوان د غره نوم دی. دا غر د اوسني نورستان او بدخشان ترمنځ پروت دی.

آريايانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندې کوچياني ژوند درلود. د سمرقند په تال برزو کې د ۱۹۳۹ زيږديز کال د څېړنو له مخې د يوه آريايي پاچا انځور چې د يوه خاورين لوښي پر مخ کېنبل شوی و، ترلاسه شو. د لرغونپوهانو په باور دا د آريايانو د لرغوني پاچا کيومرث انځور دی. په ويدي سرودونو کې د کوچيانو يو نامتو واکمن د کيومرث په نامه ياد شوی دی. په ويدي متنونو کې د پاچا يادونه دا په ډاګه کوي چې آريايانو په کوچاني ژوند کې هم د پاچاهی نظام درلود.

د آريايانو د ليږد يو انځور په بُخدي (بلخ) کې د اريايي وګړو زياتوالي هغوی اړ کړل چې د لويديځ او سهيل ختيځ پر لور په ډله ييزه توګه د ليږد لړۍ پيل کړي . اريايانو نو په فارس کې د استوګنی وروسته د تمدن بنسټ کېښود چې د فارس د تمدن په نامه شهرت لري او د تمدنونو په مبحث کې به ور څخه يادونه وشي. اريايان د لويديځ پر لور لومړی پارس (اوسنی ايران) او بيا د او سنی ترکيې او تر هغه وړاندې بريدونو آن تر اروپايي هيوادونو ورسېدل. هغه ډله اريايان چې د سهيل ختيځ پرخوا يې مخه وکړه، هغوی بيا لومړی د لرغوني هند شمالي او بيا مرکزي سيمو ته ورسېدل. خو هغو آريايانو چې د هندوکش دواړو خوا کې ميشت پاتې شول، په لرغوني افغانستان کې يې د دوو آريايي مدنيتونو(ويدي او اوستايي) بنسټونه يو په بل پسې کېښېښودلې، چې په راتلونکو درسونو کې به يې ولولو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کونکي دې په دو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د آريايانو د پيل او دويمه ډله دې د اريايانو د ورستي ليږد په اړه يو او بل ته د خپلو استازو په وسيله معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ – آريايان کله افغانستان ته را غلل ؟ په دې اړه خپل معلومات وليکئ.

۲ – آريايانو له بلخ څخه پر کومو لورو ليږد وکړ ؟ په لنډه توګه يې په اړه خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د خپلو منابو او ښوونکو په مرسته د لرغونو آريايانو په اړه نور معلومات راټول او په ټولګي کې دې خپلو ټولګيوالو ته و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويدی مدنيت

په دې لوست کې د ويدي مدنيت پر مهال د ټولنيزې، سياسي اقتصادي او کلتوري وضعې د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

په افغانستان کې د آريايانو تر ټولو لرغونی مدنيت د ويدي په نامه يادېږي. د ويدي اصطلاح د ويد له کلمې څخه اخيستل شوې ده چې د پوهې او علم معنا لري. دا مدنيت ځکه ويدي يادشوی، چې معلومات يې د ويدی له څلورو کتابونو (ريګويدا، اتهرو ويدا، ساما ويدا او ويجورو ويدا) څخه په لاس راغلي دي. د دې سرودونو پيل تر مېلاد دوه زره کاله وړاندې مهالونو پورې اړه لري چې په شفاهي ډول د اريايانو له خوا له يوه نسله بل ته را نقل شوي او شپږ پېړۍ پخوا تر ميلاد په سانسګريت ژبه ليکل شوي دي .

آريايانو د ويدي مدنيت پر مهال د بُخدي لرغونی ښار د خپل لومړني پايتخت او اداري مرکز په توګه وټاکه. د کوچاني ژوند تر څنګ يې په کرنه او ښوالی لاس پورې کړ . د اوسېدلو لپاره يې ارت کورونه جوړ کړل. د ښارونو په جوړولو يې لاس پورې کړ او د هغه

د بلخ د بالاحصار يو انځور

ښارونو د ساتنې لپاره يې پلن ديوالونه او لوړ برجونه ودان کړل چې زياتې نښانې يې لا تر اوسه پاتې دي.

د ويدي مدنيت وګړو د ژويو د څرولو او کرنې له لارې خپلې اړتياوې پوره کولې. ژوي يې اهلي کړي وو او د هغو پر شيدو او غوښو برسيره يې د هغو له پوستکو څخه تودې جامې او څپلۍ جوړولې. ژوي به يې د سکې په ځای سره بدلول او هغه به يې د تبادلې بنسټ ګرځاوه چې د پيسو په نامه يې يادول، خو په عمومي توګه به يې د سوداګرۍ په معاملو کې جنس د جنس په مقابل کې تبادله کاوه.

د کرنې په برخه کې يې هم لاس ته راوړنې درلودې، بيلا بيلې دانې غلې يې پيژندې چې په ويدي سرودونو کې يې په وار وار يادونه شوې ده. د ښکلو خاورينو لوښو جوړول دود وو. ښکلې ګاڼې به يې هم جوړولې او د ځانګړو جشنونو او ميلو پر مهال به يې کارولې.

د ويدي مدنيت پر مهال د ښځو ونډه په بيلا بيلو برخو کې څرګنده وه. يو شمېر ښځو به له خپلو مېړونو سره يوځای په کار کې ملتيا کوله او يو شمېر نورو بيا د کور کارونه پر غاړه اخيستل. د دې تر څنګ به ښځو هم د يو شمېر نارينه پوهانو(ريشانو) په څېر ټولنيزې چارې پر مخ بيولې او شعرونه به يې ويل.

داسې بريښي چې د ويدي سرودونو ويل او په يادول د زماني پلوه ډېر پخوا پيل شوي دي، خو په سرودونو کې تر ټولو پخوانۍ يادې شوې پيښې په (۱۸۰۰) کاله د مخه تر ميلاد زماني پورې اړه لري، چې د ويدي مدنيت څرګند پيل ګڼل کيږي. ويدي مدنيت په پرله پسې توګه د(۱۲۰۰ تر۱۰۰۰) زر کاله د مخه تر ميلاد دوام درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زياتو معلوماتو لپاره:

د ويدي فرهنگ د عصر يوه بيلگه

زوم د خپلې ناوې لاس نيوه او درې واره يې د خپل د کور گرد چاپېره گرځوله او دا سرود به يې لوسته:

((ستا لاس په نيک شگون نيسم، ترڅو ته له ما سره د ژوند ترپايه ژوندۍ او خوشحاله اوسې!))

کله چې ناوې د مېړه کوټې ته ورسيږي نو په دې شعرونو يې هرکلی کوي:

«دلته دې خوښي ستا په برخه شي. ستا کور دې له مال، شتو او اولادونو څخه ډک شي! ښکلې ناوکۍ! ته دا کور ساته او له خپل خاوند سره او سېږه، تر زړېودۍ پورې دې دا کور ستا وي. اوس په دې ځای کې اوسه او له دې ځايه بېخي مه جلا کېږه! ته دې د ډېر عمر، لمسيانو او کړوسيانو څښتنه شې ته دې تل په دې ځای کې خوشحاله اوسې! ... اې د دې کور مېرمنې!»

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وېشل شي، لومړۍ ډله دې د ویدي مدنیت په اړه معلومات را ټول او دویمه ډله دې د ویدي مدنیت پر مهال د ښځو د ونډې جاج واخلي او بیا دې د خپلو استازو په وسیله ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ - د ویدي کلمه څه معنا لري؟ ویې لیکئ.

۲ – په ویدي مدنیت کې د هیواد کوم ښار د مرکز په توګه غوره شو؟ خپل معلومات ولیکئ.

۳ – ویدي مدنیت په کومو کلونو پورې اړه لري؟ ویې لیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوستايي مدنيت

په دې لوست کې به په بلخ (بخدي) کې د اوستايي مدنيت د راتګ په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د اوستايي مدنيت بنسټ په بلخ يا پخواني بخدي کې تر ميلاد څه نا څه زر کاله پخوا کښېښودل شو. دا مدنيت د دې لپاره د اوستايي مدنيت په نوم ياديږي چې په اړه زيات معلومات د ((اوستا)) په نامه مذهبي کتاب کې موجود وو او د مؤرخينو لاس ته رسېدلي دي. اوستا د زردشت يا سپينتمان له خوا ويل شوي نصيحتونه او د هغو معلوماتو يوازنی منبع ده چې د لومړنيو اريايي مدنيتونو په نامه د سيمې او په ځانګړې توګه د لرغوني افغانستان د تاريخ ځانګړی څپرکی ګڼل کيږي. د اوستا کتاب د زردشت تر مړينې وروسته را ټول او د اوستا په نامه خپور شو. زيات شمېر پوهان اوستا د قانون او هدايت په معنا پيژني. لومړنی اوستايي متن د غوايي پر ۱۲۰۰۰ پوستکوليکل شوی و چې د يوناني سکندر د بريدونو پر مهال يې زياته برخه يې وسوځول شوه. تر سکندر وروسته د زردشتي آيين پيروانو د اوستا پاتې شوني را ټول او د هغو پر بنسټ يې د اوستا پنځه برخې وليکلې، چې د يسنا، وېسپرد، ونديداد، يشت او وړوکي اوستا په نوم ياديږي.

ويل کيږي چې زردشت له ميلاد دمخه په ٦٦٠ کال په بلخ کې زيږېدلی دی. په شل کلنۍ کې ګوښه شوی او په ٤٢ کلنۍ کې د زردشتي دين لار ښود شو. تر هغه وروسته يې خپل نصيحتونه پيل او ګشتاسپ پاچا يې خپلې لارې ته دعوت کړ. ګشتاسپ يې دعوت ومانه او زردشتي کيش يې قبول کړ.

زردشت په خپل آئين کې اهورا مزدا د نيکۍ او اهريمن د بدۍ خدايان ګڼل او د هغو دوو تر منځ يې مجادله او مقابله تلپاتې ګڼله. خپلو لارويانو ته به يې ويل چې د اهورامزدا خوا ته ودريږئ او د اهريمن له شره ځان وساتئ. تر ټولو نامتو وينا يې: ښه انګيرل ؛ ښه ويل ؛ ښه کول ؛دي.

د ژوزف هاکن په باور هغه انځورونه چې د بلخ د (دختر نوشيروان) په لرغوني سيمه کې د غرونو پر لويو پرښو او ډېرو توږل شوي، د زردشتي پېر را پاتې آثار او انځور ونه دي.

د اوستايي مدنيت پر مهال اريايي وګړو داسې دودونه درلودل چې تر اوسه هم د يو شمېر قبيلو او قومونو په منځ کې دود دي. د بيلګې په توګه د نيزې وهلو لوبه، د اس ځغلولو لوبه، د کال د لومړی

ورځې جشن، اتڼونه، د مېلو د ورځو سندرې، موسيقي او داسې نور يادولاى شو. اوستا د هغه مهال يو شمېر سياسي کورنۍ او واکمنان هم را پېژني چې د افغانستان په تاريخ کې د ا برخه د اساطيري تاريخ (د خيالي افسانو تاريخ) په نامه مشهوره شوې ده چې په راتلونکو درسونو کې به يې ولولو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اوستا او دويمه ډله دې ژوزف هاکن د څېړنو په اړه معلومات د خپلو استازو په وسيله ټولګيوالو ته واوروي.

پوښتنې

١ – د اوستا معنا څه ده؟ ويې ليکئ.

٢ – د زردشت په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د زردشت په اړه د منابعو له مخې معلومات تر لاسه او خپلو ټولګيوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

په دې لوست کې د پيشداديانو د کورنۍ د واکمنۍ پرمهال د سياسي، ټولنيزې او کلتوري وضعې د څرنګوالي او دغې لړۍ د زوال په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د يو شمېر او ستايي متونو او يو شمېر شاهنامو د ليکونو پر بنسټ د افغانستان د لرغوني تاريخ درې خورا مهمې دورې پېژندلای شو. دا دورې د پيشداديانو، کيانيانو او اسپه په نامه يادې شوې دي، چې د لرغوني افغانستان د لومړنيو مدنيتونو سياسي واکمني ګڼل کيږي.

لومړنۍ لړۍ: د پيشداديانو واکمني: لومړنۍ سياسي واکمني د اوستا په کتاب کې د پيشدا ديانو په نامه ياده شوې ده. د دې کورنۍ لومړنۍ واکمن کيومرث نومېدی. ابو ريحان البيروني په خپلو ليکنو کې کيومرث د هوشنګ په نامه يادکړی دی. دا هغه لومړنی اريايي واکمن دی چې په بلخ کې يې د سياسي واکمنۍ بنسټ کېښېښود. تر کيومرث وروسته د هغه زوی تهمورث واکمن شو. د نوموړي د واکمنۍ پر مهال مدبر وزير، چې شېداسپ نومېده، په دولتي چارو کې يې ځانګړې ونډه درلوده. نوموړي وزير ولس ته د نورو خدمتونو تر څنګ د جامو جوړولو او وريو د وريشلو لارې چارې هم وښودلې.

د پيشداديانو د سلسلې يو نامتو پاچا، يما يا جمشيد نومېده، چې تر تهمورث وروسته واک ته ورسېد. يما لومړنی پاچاو چې په بلخ کې يې د ښار بنسټ کېښېښود. يما ته اهورا مزدا د يوه ښار د جوړولو هدايت وکړ. يما پاچا داسې ښار جوړ کړ چې اوږدوالی او پراخوالی يې د اس د ځغلولو د ميدان په اندازه و. د اوبو ډنډونه، د اس ځغلولو ډګر، دکليو او کورنو لپاره وړ سيمې يې جوړې کړې. د دې تر څنګ يې داسې ژوبڼ هم جوړ کړ چې د ټولو ژويو يوه يوه جوړه يې پکې وساتله.

د يما پاچا د واکمنۍ پر مهال د وګړو ژوند ته زياته پاملرنه کېدله. زيات نعمتونه موجود وو او خلکو په هوسا او ارامه شپې ورځې سباکولې. هغه مهال چې ضحاک پر يما برى تر لاسه کړ. د وګړو ژوند له ستونزو سره مخ شو. ضحاک په جبر او زور د خپلې واکمنۍ چارې پر مخ بيولې. خلک ډېر وزوربېدل او په پای کې أهنګر کاوه دخپلو د پښو پوستکی د بيرغ په توګه اوچت کړ او خلک يې د ضحاک په وړاندې پا څون ته راوبلل چې په تاريخ کې د کاوياني بيرغ په نامه شهرت لري. فريدون هم سل اسونه او زر غوايان د قر بانۍ په توګه ومنل. د ضحاک پر ضد يې قيام وکړ، چې په پای کې فريدون بريالی او ضحاک يې و واژه. فريدون خپله د واکمنۍ سيمه پر خپلو دريو زامنو ايرج ، تور او سلم و وېشله. تور اوسلم خپل ورور ايرج مړ کړ او واکمني يې خپله کړه . تر هغه وروسته

چې د ایرج زوی منوچهر لوی شو، د خپل پلار غچ یې له خپلو ترونوځخه واخیست. خپل دواړه ترونه یې مړه کړل او د واک پر ګدۍ کښیناست. د منوچهر د واکمنۍ پر مهال یو شمېر نامتو پهلوانانو خورا مهمه ونډه درلوده. د بېلګې په توګه رستم، نریمان او یو شمېر نورو پهلوانانو د تورانیانو په وړاندې دخپلې واکمنۍ خورا کلکه دفاع کوله.

په بامیانو کې د ضحاک د کلا پاتې شونې

له فرېدون څخه وروسته د هغه زوی نوذر واک ته ورسېد. د نومړي د واکمنۍ پر مهال تورانی افراسیاب تر دریو جګړو وروسته په دې بریالی شو چې د نوذر ځواکونه وځپي او د بلخ واک څه موده خپل کړي. د نوذر تر مړینې وروسته د هغه زوی اوزوه واک ته ورسېد. نومړی عاقل او هوښیار سړی و. له تورانیانو سره یې ډېرې جګړې وکړې چې وروسته یې له تورانیانو سره خپل سرحد د امو سیند وټاکه. د پیشدادیانو ورستنی واکمن کرشاسپ و چې له ۹ کالو واکمنۍ وروسته د افراسیاب له لورې سخت وځپل شو او د پېشدادیانو د واکمنۍ لړۍ پای ته ورسېدله.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د پیشدادیانو د واکمنانو نومونه واخلي او دویمه ډله دې د بلخ ښار د جوړېدلو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ – د پیشدادیانو موسس څوک و؟ نوم یې ولیکئ.
۲ – د بلخ ښار د کوم واکمن له خوا جوړ شو؟ په اړه یې معلومات ولیکئ.
۳ – ضحاک څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بلخ (بُخدی) یا بلهیکه) ښار په اړوند مقاله چمتو او په ټولګي کې دې ولولي.

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

دويمه کورنۍ: د کيانيانو واکمني

په دې لوست کې، د کياني کورنۍ دسياسي ټولنيزې وضعې او د دغې لړۍ د سقوط په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د افغانستان د اساطيري تاريخ دويمه کورنۍ د کيانيانو په نامه ياده شوې ده. کاوي په ويدي او اوستايي متونو کې د پوه، مشر او امير په معنا کارول شوي دي. دا کورنۍ ځکه کاوي يا کياني بلل کيږي چې د ټولو واکمنانو له نامه سره يې د کې توری نښتی دی. د کياني کورنۍ لومړنی واکمن کيقباد نوميده، چې د رستم پهلوان د پلار په غوښتنه بلخ ته خيرمه د البرز غره پر تخت کښيناست او پنځلس کاله يې واکمنۍ دوام وکړ.

تر کيقباد وروسته د ده زوی کيکاوس د بلخ پرتخت کښينات. کيکاوس له هغو کسانو سره جګړې وکړې چې د اريايي کلتور او مدنيت مخالفت يې کاوه. د جګړه مارو دا ډلې چې د مازندران په ځنګلونو کې اوسېدلې او په اوستايي متونو کې ورته ديوان ويل شوي، دکيکاوس له خوا وځپل شوې او اريايي تمدن يې د هغو له بريدونو او ورانيو وژغوره. په اوستاکې راغلي کيکاوس د دې لپاره چې تر ټولو ځواکمن پاچا شي، د رب النوع (اناهيتا) ته يې د ارزيفيه په غره کې سل اسونه، زر غوايان او لس زره پسونه بلهاري (قرباني) کړل.

له اوستايي متونو څخه دا څرګند شوې ده چې کيکاوس د ارزيفيه غره پر شا او خوا اووه سترې کلاګاني جوړې کړې. پر اوو سترو هيوادونو يې واکمني درلوده. کيکاوس عاقل، هوښيار او پوه وزير درلود چې پوره جيره يا اوشنر نوميده. (پوره جيره په اوسنۍ پښتو کې د پوره ځير په معنا کارول کيږي.) خو د واکمنۍ په ورستيو کې يې يو لړ داسې تيروتنې وکړې چې د واکمنۍ په بايللو يې تمامي شوې. هغه پوه وزير يې و واژه، اسمانو نو ته د تللو دعوا يې وکړه او د سرحدونو ساتونکي يې ليرې کړل، چې په پای کې توراني افراسياب د کيکاوس پر سيمه غالب شو او د کيکاوس واکمني يې ړنګه کړله، خو رستم پهلوان له سيستانه را وخوځيد او د افراسياب تغر يې ټول کړ.

تر کيکاوس وروسته سياوش د بلخ د تاج او تخت واکمن شو. سياوش په اوستايي متونو کې د سياورشن په ډول ياد شوی دی. نوموړی د بلخ نامتو او زرور واکمن و. سياوش د اريانا ويجه پر سيمه يوه ستره کلا جوړه کړه چې په اوستايي متونو کې د کنګ دژ په نامه ياده شوې ده. دغه واکمن د تورانيانو د پاچا افراسياب له لور سره، چې فرنګيس نوميدله واده وکړ او له هغې څخه يې زوی پيدا

شو چې کېخسرو نومیده. سیاوش له تورانیانو سره په مخامخ جګړه کې له منځه ولاړ.

تر سیاوش وروسته د هغه زوی کیخسرو د بلخ واکمن شو. نوموړی د خپل پلار د غچ اخیستلو لپاره له تورانیانو سره وجنګید. د تورانیانو واکمن افراسیاب او د هغه ورور یې په زنځیرونو وتړل او بیا یې ووژل.

په سمنګان ولایت کې د رستم د تخت یو انځور

په اوستایي متونو کې راغلي چې کیخسرو د کیانیانو د واکمنی بیلا بیلې سیمې یو له بله سره وتړلې او د بشپړې ستړواکۍ (امپراتوري) واک او ځواک یې درلود. له همدې امله یې په اوستا یي متونو کې د هېواد جوړونکي په نامه یادونه شوې ده. تر کیخسرو وروسته د افغانستان د اساطیري تاریخ دریمه واکمني چې د اسپه په نامه یادیږي، واک ته ورسېدله.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د کیانیانو د نامه معنا او د نامتو واکمنانو نومونه و وایي او دویمه ډله دې د کیکاوس په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

۱ – د کیانیانو لومړی واکمن څه نومېده؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.
۲ – سیاوش څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.
۳ – د کیانیانو ورستنی واکمن څوک و؟ په اړه یې معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې دخپلې سیمې له مشرانو څخه یو داستان رانقل کړي او ټولګیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

دريمه کورنۍ: د اسپه واکمني

په دې لوست کې د اسپه کورنۍ د سياسي او ټولنيزې وضعې د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

ترکياني کورنۍ وروسته د پاچا هانو بله لړۍ واک ته ورسېدله چې د اسپه کورنۍ په نامه يې شهرت وموند. ددې کورنۍ د هر واکمن د نامه په پای کې د اسپه کلمه راغلې ده، ځکه په تاريخي متونو کې د اسپه د کورنۍ په نامه مشهور شوې ده. د ځينو رواياتو پر بنسټ ددې کورنۍ لومړنی تولواک لهراسپ نوميده. لهراسپ د کيانيانو د واکمنۍ پر ټولو سيمو واکمني درلوده. د يوشمېر خېړونکو په باور لهراسپ له تورانيانو سره په جګړه کې و وژل شو. نوموړی باهمته عادل او د لوړ شخصيت

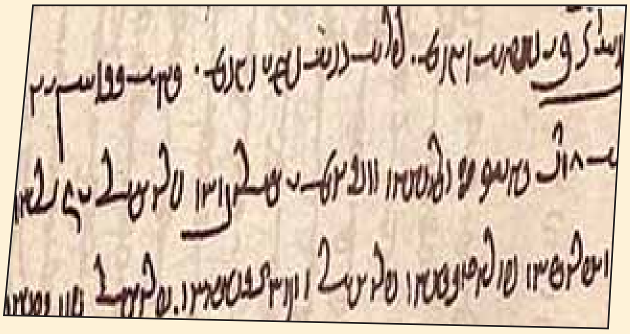

د اوستا د ګاتا ليکل شوې ټولګې
ځخه يوه بېلګه چې
د برتانيې په موزيم
کې ساتل کيږي.

خاوند و. د خپلې واکمنۍ په سيمو کې يې زياتې ودانۍ جوړې کړې. لهراسپ د زردشت دين منلی او د هغه د پراختيا لپاره يې ربړونه ګاللي دي. د لهراسپ ځخه دوه زامن پاتې شول چې يو يې ويشت اسپه او بل يې زري وري نوميده.

ويشت اسپه يا ګشتاسپ د پلار تر مړينې وروسته د بخدي واکمن شو. د ګشتاسپ شهرت له دې کبله زيات شو چې له زردشت سره يې ملتيا وکړه او د هغه د ايين د خپرولو لپاره يې زياتې قرباني ورکړې. د زردشت په ۱۰۵ وينا کې د ګشتاسپ په اړه داسې راغلي دي: ((ای، سورا اناهيتا! ښې ارواح زما سره مرسته وکړه، د لهراسپ زړور زوی ګشتاسپ دې ته وهڅوم چې د آئين پر بنسټ فکر وکړي؛ د ائين پر بنسټ خبرې وکړي او د ائين پر بنسټ کار وکړي.)) زردشت له ګشتاسپ ځخه دا هيله وکړله د ګشتاسپ ميرمن هوتاوسا هم خپل أئين ته دعوت کړي، چې دا ائين ډېرو ليرو ځايونو ته ورسېږي. د ګشتاسپ په امر د زردشت ټولې ويناوې(اوستا) د غوايي پر ۱۲ زره پوستکو وليکل شوې.

د ګشتاسپ د واکمنۍ پر مهال د تورانيانو سره زياتې جګړې وشوې. د يوې جګړې په اړه په

۱۰۸ مه وینا کې داسې ویل شوي دي:
(لوی ویشتاسپ (گشتاسپ) د فرازادانا
سیند پر شا او خوا سل آسونه، زر نرغوایان
اوو لس زره پسونه د اناهیتا په نامه بلهاري
کړل تر گشتاسپ وروسته د هغه زامن واک
ته ورسېدل. له دې سره سره چې د زرې وري
د واکمنۍ په اړه زیات معلومات نشته، خو
د هغه د پهلوانۍ په اړه چې په سیستان کې
اوسېده، زیات تاریخي روایات ویل شوي

په بلخ کې د نوبهار د اورتون د پاتې شونو یو انځور

دي. د گشتاسپ د بل زوی چې سپینتو داتا یا اسفندیار د واکمنۍ په اړه زیات معلومات شته. ویل کیږي چې اسفندیار زړور او هوښیار واکمن و. هغه د بلخ پر اورتون داسې نیزه ودروله چې معنا یې د خپلې سیمې څخه په میړانه دفاع او د پردیو مخنیوی و. دا مطلب یې په ټولو رسمي لیکونو کې خپلو گاونډیانو ته ورساوه او د خپلو سیمو لپاره یې د ودانیو زیاتې چارې تر سره کړې. د زردشتي ائین لپاره یې زیات خدمتونه وکړل او هغه ته یې تر خپلې ولکې لاندې سیمو کې وده ورکړه. د اسفندیار تر مړینې وروسته د اسپه کورنۍ واکمني پای ته ورسېدله.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اسپه کورنۍ، دویمه ډله دې د لهراسپ او دریمه ډله دې د گشتاسپ په اړه خپل معلومات نورو ته واوروي.

پوښتنې

۱ د اسپه کورنۍ ولې په دې نامه یاده شوې ده؟ خپل معلومات ولیکئ.
۲ – د اسپه کورنۍ لومړنی واکمن څه نومېده او په اړه یې څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
۳ – د اسپه کورنۍ ورستی واکمن څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د لرغونو اورتونونو په اړه د بېلا بېلو رسنیو په مرسته نوي معلومات راټول کړي او په ټولگي کې دې نورو ټولگیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست
لرغونی افغانستان هخامنشیان، یونانیان او موریایان
(هخامنشیان، یونانیان او موریایان)

په دی لوست کې به د افغانستان او هخانشیانو تر منځ اړیکې او د یونانیانو په واسطه د هغوی د رانسکورېدو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

لومړی: لرغونی افغانستان او هخامنشیان:

تر شپږمې میلادي پېړی پورې د اریانا پر زیاتو سیمو د اوستایي واکمنانو حاکمیت برلاسی و. د همدې پېړی په پیل کې د لرغوني افغانستان د لویدیځو کرښو ها خوا د هخامنشي واکمنۍ بنسټ کېښېښودل شو. هخامنشیانو د پخواني فارس پر اړوندو سیمو سربېره د خپلو لویدیځو او ختیځو کرښو ها شاوخوا سیمې تر خپلې ولکې لاندې راوستلې او د یوې لویې امپراتورۍ لمن یې په پخواني فارس او شا و خوا سیمو خپره کړه.

هخامنشیانو پر پخواني پارس باندې تر واکمن کېدو وروسته د خپلې واکمنۍ د غځولو هڅې پیل کړې. د کوروش د واکمنۍ پر مهال د هخامنشي امپراتورۍ د واکمنۍ لاسونه له پخواني پارس نه وراندې ختیځو او لویدیځو لورو ته ورسېدل. دا مهال په ټول لرغوني افغانستان کې یو مرکزي دولت او واحده سیاسي واکمني نه وه. د افغانستان په هرګوټ کې محلي حکومتونو او خپلواکو وړو واکمنیوحاکمیت درلود.

د کوروش ترحکم لاندې لښکر له میلاد څخه د مخه په ٥٤٩ کال کې د افغانستان یو شمېر سیمې تر یوې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې وې. وروسته له کوروش دده زوی

د کروش د واکمنی پرمهال د هخامنشیانو د امپراتورۍ قلمرو

کمبوجیه واک ته ورسېد. هغه د لرغوني پارس لوېدیځو سرحدونو ته پام درلود. د مصر له فرعون سره یې جگړې وکړې او هغوی ته یې ماته ورکړه او د هغه سیمې یې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې. نوموړی پارس ته د بیرته راتگ پرمهال مړ شو.

داریوش د هند خاورې لاندې کولو لپاره د سیند له اوبو تیر شو، پنجاب او سند یې ونیول. له همدې امله له هند څخه په زیاته کچه د سرو زرو کلني عایدات، چې اندازه یې ۳۶۰ تالانه (د هغه مهال د سرو زرو قیاسي واحد) طلا وه، د باج په توگه هخامنشي واکمنانو ته رسېده. داریوش خپله پراخه امپراتوري چې په هغې کې د وگړو بیلا بیل ۴۸ ډوله نژادونه، د وگړو بیلا بیل کیشونو، او د بیلا بیلو ژبو او دودونو لرونکي و، په خورا تدبیر تر خپلې ولکې لاندې ساتل.

په یو شمېر ډبرلیکونو کې، چې د هخامنشي واکمنانو را پاتې دي، دا سې لیکنې شته چې د ختیځ پر لور د هخامنشي واکمنۍ غځېدلې او خوره شوې ده. یو له هغو ډبرلیکونو څخه د بې ستون ډبرلیک دی چې د هخامنشي واکمنانو تر ولکې لاندې ۲۱ او یا زیاتې سیمې یادې شوې دي.

د هخامنشیانو یو شمېر نامتو واکمنانو لکه: لومړی داریوش، خشیار شاه، دویم داریوش او دویم اردشیر او یو شمېر نور د واک گدۍ ته ورسېدل. زیاتې سیمې یې تر خپلې ولکې لاندې راوستې، خو ۳۳۱ کاله پخوا تر میلاد یونانیانو د هخامنشي امپراتوري راوپرځوله او اړوندې سیمې یې د یوناني امپراتورۍ برخې وگرځولې.

په ټولگي کې فعالیت

د زده کونکو دوه ډلې دې جوړې شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشیانو نامتو واکمنان او دوېمه ډله دې د بیستون ډبرلیک یوه کرښه ټولگیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – کوم هخامنشي واکمن د افغانستان د نیولو هڅې وکړې؟ خپل معلومات ولیکئ.
۲ – هخامنشي امپراتوري د چا له خوا را وپرځول شوه ؟ په لنډه توگه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د هخامنشي امپراتورۍ په اړه له ډله ییزو رسینو څخه معلومات را ټول او بیا دې په ټولگي کې نورو ټولگیوالو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم: لرغونی افغانستان او يونانيان

په افغانستان کې د يوناني واکمنی پيژندنه په دوو مهمو پړاونو کې شوني ده. لومړی هغه پړاو دی چې د مقدوني سکندر د بريدونو (۳۳۰ کاله پخوا تر ميلاد) را پيليږي او د سکندر تر مړينې دوام مومي. دويم پړاو په افغانستان کې له سکندر وروسته د يوناني قوماندانانو د واکمنی پير دی چې تر ۲۵۵ کاله پخوا تر ميلاد پورې يې دوام وکړ.

الف: د مقدوني سکندر بريدونه او د هغه مړينه: مقدوني سکندر د هخامنشيانو امپراتوري له منځه يوړه او د هخامنشيانو ورستی واکمن، دريم داريوش د افغانستان پر لور وتښتېد. مقدوني سکندر ۳۳۰ کاله پخوا تر ميلاد د دريم داريوش د تعقيب لپاره لومړی هرات او بيا د باختر پر لور خپلې لښکرې اړم کړې. دريم داريوش د باختر د والي، بسوس د پلويانو له خوا و وژل شو. د هرات واکمنانو په پيل کې د سکندر لښکرو ته په روغه لاره ورکړه او مقدوني سکندر د بسوس د نيولو او ځپلو لپاره د باختر پر لور وخوځېد، خو له هرات څخه د سکندر د ځواکونو تر وتلو وروسته د هرات خلکو پاڅون وکړ او د دې پاڅون په پايله کې د اناکسپ په نامه يوناني قوماندان ووژل شو.

مقدوني سکندر، چې د هرات له پيښې څخه خبر شو، سمدلاسه يې د هرات د بيرته نيولو پريکړه وکړه. هرات ته يې مخه کړه او د پخواني هرات (اريا) ته څېرمه يې ټول پاڅون کوونکي، چې په يوه ځنګل کې د هرات د دفاع لپاره مورچلې نيولې وې، همله وسوځول او بيا يې د يوناني لښکرو د ساتنې او پالنې په نيت د اريا سکندريې په نامه د يوه نوی ښار بنسټ کښيښود چې اوسنی هرات ښار ګڼل کېږي.

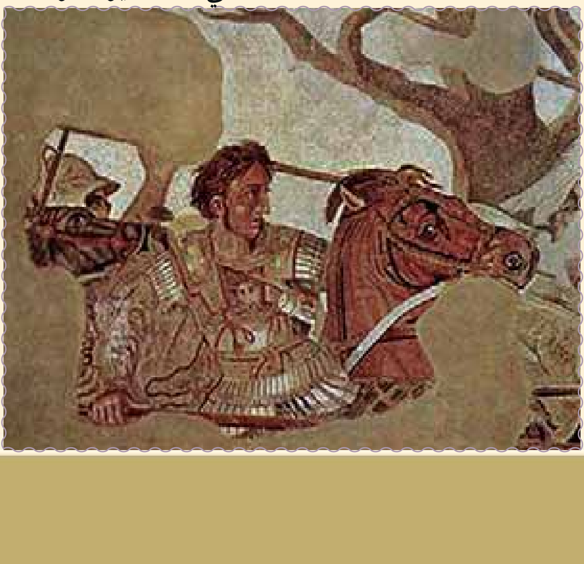
دمقدوني سکندر يو انځور

د هرات ترنيولو وروسته يوناني لښکرو د سکندر تر مشرۍ لاندې د فراه ولايت پر سيمو يرغل پيل کړ او د

سیستان سیمې یې هم تر خپل واک لاندې راوستلې. د دې یرغل په دوام یې د هلمند پر دواړو څنډو پرتې سیمې یو په بل پسې لاندې کړې او په دې لړ کې یې د بلوچستان مرکز (زرياسپ) هم ونیو. بیا یې د اراکوزیا د سیمو لاندې کولو ته خپلې لښکرې ارم کړې او ۳۲۹ کاله پخوا تر میلاد یې اراکوزیا ترلاسه کړه او په همدې کال یې د اوسني کندهار ښار ته څیرمه سیمه کې د یوه عسکر کوټ بنسټ کېښېښود. د اراکوزیا (کندهار) له اوسېدونکو څخه یې نوی څواک جوړ کړ او د اراکوزیا ولایت چارې یې د ممتين په نامه یوه تن ته وسپارلې. له دې سره سره چې تر دې مهاله سکندر د لرغوني افغانستان درې مهم ولایتونه هرات، بلوچستان او کندهار تر خپل واک لاندې راوستي وو، خو د هرات پخواني واکمن، بسوس په مرسته دوه زره لښکرد هرات د دفاع لپاره چمتو او په هرات کې یې د خپلواکۍ اعلان وکړ. سکندر د هراتي پاخون د ځپلو لپاره زیات شمېر لښکرې ولېږلې هرات یې محاصره او د یوې درنې جګړې په ترځ کې یې د هراتیانو د پاخون مشر ساتي بارزانس و واژه او هرات بیا د سکندر د ځواکونو تر امر لاندې شو.

د هرات، سیستان او کندهار تر نیولو وروسته مقدوني سکندر د کابل د سیمو نیولو ته مخه شو. اسکندر په ۳۲۹ کال وړاندې تر میلاد کابل ته راورسېد. د دې سیمو تر لاندې کولو وروسته د پغمان له لارې کاپیسا ته ولاړ او هلته یې د خپلو عسکرو لپاره د قفقاز سکندریه (اوسنی بګرام) جوړ کړ. د همدې کال په پسرلي کې یې د اندراب درې له لارې د بسوس پر ځواکونو بریدونه پیل کړل. بسوس د اتو زرو ځواکونو په مټ د مقاومت ډګر ته را ووت، خو د سکندر له زیاتو لښکرو سره یې د پر له پسې مقابلې توان له لاسه ورکړ او د آمو سیند پورې غاړې (سغد) ته واوښت. بسوس له هغه ځایه د باختري ځواکونو په مټ د سکندر پر لښکرو بریدونه کول او تر ۳۲۷ کاله پخوا تر میلاد یې دوام وکړ. په همدې کال سکندر له یوه باختري ځواکمن قوماندان سره د دوستۍ لاس ورکړ او د رخشانې په نامه له یوې پیغلې سره یې واده وکړ او په دې ډول یې د باختر سیمه تر خپل ګورت لاندې وساتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باختر تر نیولو وروسته د کاپیسا له لارې د کابل سیمو ته را وګرځېدی او بیا د درونټې له لارې کونړ او اسمار سیمو ته ورسېد. په نومړو سیمو کې یې له یوسفزو سره تر درنو جګړو وروسته تېرې شو او بیا یې د باجوړ او چترال سیمې تر خپل واک لاندې کړې. سکندر د سیمو د نیولو لړۍ جاري وساتله او په ۳۲۵ پخواتر میلاد یې د کراچی په سمندري بندر کې یوه بله سکندریه جوړه او له هغه ځایه د ګدروزیا (بلوچستان پر لور د پارس سیمو ته ورسېد. کله چې بابل ته ورسېد، هلته د ملا ریا د ناروغی له امله مړشو. دامهال دی ۳۲ کلن و.

ب: د سکندر تر مړینې وروسته د یونانیانو امپراتوري: د سکندر تر مړینې وروسته د یوناني قوماندانانو تر منځ د واک پر سر ډېرې خونړۍ جګړې وشوې. د مقدوني په ښار کې د کاسندر په نامه یو تن قوماندان واک ته ورسېد او د سکندر مور یې د پیدنا په ښار کې محاصره او بیا یې و وژله. په دې ډول د سکندر په لویه امپراتورۍ کې ګډوډي منځته راغله او د دې ګډوډۍ پایله دا شوه چې یوناني امپراتوري په دریو لویومرکزونو ووېشل شي

۱ – د سکندر تر مړینې وروسته، بطلیموس له یوناني امپراتورۍ څخه مصر بیل او تر خپلې ولکې لاندې راوست. له بطلیموس څخه وروسته د دغې کورنۍ واکمنان په پر له پسې توګه تر ۳۰ کاله مخکې تر میلاد د مصر پر سیمو واکمن پاتې شول.

۲ – د یوناني امپراتورۍ په پلازمینه (مقدونیه) کې انتي ګوس واک ته ورسېد. انتي ګوس او د هغه کورنۍ د ۳۰۶ کاله وړاندې تر میلاده بیا تر ۱٤٦ کاله وړاندې تر میلاد پر مقدونیه اواړوندو سیمو واکمن پاتې شول.

۳ – د سلیکوس په نامه یوناني قوماندان په سوریه کې واکمن مرکز جوړ کړ او د یوناني امپراتورۍ ختیځې سیمې یې له سوریې څخه تر هنده پورې تر خپل کنترول لاندې راوستلې.

افغانستان هم د سلیکوس تر واک لاندې سیمو کې شمېرل کېده.سلیکوس او د هغه لړۍ نورو واکمنانو په افغانستان کې د دیودتس تر مهاله واک درلود، خو د بطلیموس او سلیکوس د ځواکونو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځ پر له پسې جګړو دیودیتس ته په باختر کې د خپلواکۍ په ۲۵۵ کاله وړاندې تر میلاد د اعلانولو زمینه برابره کړه، چې د یونان باختري دورې په لوست کې به يې په بشپړه توګه ولولو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په نقشه کې د مقدوني سکندر د لښکر کښيو لورى وښيي.

پوښتنې

۱ – مقدوني اسکندر په کوم کال د هخامنشیانو امپراتوري له منځه یوړه؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲ – مقدوني سکندر په باختر کې له کومې نجلۍ سره واده وکړ؟ نوم يې ولیکئ.

۳ – د سکندر تر مړینې وروسته یونانیانو د امپراتورۍ له کوم برخلیک سره مخ شوه؟ معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د مقدوني سکندر په اړه د ښوونځي له کتاب پرته له بل کتاب څخه نیمه پاڼه معلومات را غونډ او ټولګیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم: لرغونی افغانستان او موریایان

په دې لوست کې د موریایانو او په هغه مهال کې د افغانستان سیاسي وضعې په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د موریایانو لومړنی واکمن چندراګوپتا نومیده چې له میلاد څخه ۳۲٤ کاله مخکې یې د هند پر بیلا بیلو سیمو واکمني پیل شوه. چندراګوپتا د افغانستان په ختیځو برخو کې یو شمېر سیمې، چې د یوناني واکمنانو تر لاس لاندې وې، ونیولې. دا مهال د یوناني سلیکوس لښکرو تر درنو جګړو وروسته لومړی باختر، بیا یې د کابل وادي بیرته ونیوله او د سیند تر سینده یې د چندراګوپتا ځواکونه تعقیب کړل، خو د لنډو بریو وروسته د چندراګوپتا د ځواکونو تر پر له پسې بریدونو لاندې شو او په پای کې یې له چندراګوپتا سره د دوستۍ لاس ورکړ. خپله لور یې هغه ته په نکاح کړه او د ګندهارا، اراکوزیا او ګدروزیه یې هم د چندراګوپتا ځواکونو ته پرېښودل. همدا مهال یې بلخ یا باختر د دیودوتس په واک کې ورکړ، چې وروسته همدې باختري واکمن د خپلواکۍ اعلان وکړ.

چندراګوپتا ۳۰۰ کاله پخوا تر میلاد مړ شو. وروسته یې زوی بندوسارا د هند پرګدۍ کښیناست. دا مهال د یوناني امپراتورۍ بیلا بیل مرکزونه جوړ شوي او د هغو تر منځ تودو جګړو دوام درلود. له دې سره سره چې د یوناني بیلا بیلو مرکزونو تر منځ جګړې کېدې، خو د سلوکیدیانو او موریایانو تر منځ د ښو اړیکو لمن ورځ په ورځ پراخېدله. د هند یو مؤرخ ابوظفر ندوي لیکي:

((د هند واکمن بندوسارا انتیاکوس ته پیغام ولیږه چې ماته یوتن طبیب، خواږه شراب او یو څه وچ انځر را ولیږه ! انتیاکوس یې په ځواب کې ولیکل، خواږه شراب او وچ انځر به در ولیږم، خو د یونانیانو په قانون کې د عالم او طبیب پلورل منع دي.

د چندراګوپتا د مهال یوه طلایي سکه

د مور یایانو او سلیوکیدیانو تر منځ ښو اړیکود دې زمینه برابره کړه چې هندي سوداګریز توکي له هندڅخه باختر او بیا به د سلوکیدیانو د واکمنۍ او تر هغو وړاندې نورو سیمو ته رسېدل. په وړاندې به نورو سیمو څخه سوداګریز توکي د هند لوري ته رسېدل. دا سوداګریزي اړیکي د دې لامل شوې چې د یوناني او هندي کلتور تر منځ د ګډېدو او یوځایوالي زمینه برابره شي.

تر بندوسارا وروسته د گوپتایي کورنۍ نامتو واکمن اشوکا د واک پر گدۍ کښیناست. اشوکا د بودايي دین د خپرولو په لار کې زيات زيار وايست. ډېر شمېر مبلغان يې افغانستان او د نړۍ بيلا بيلو برخو ته ولېږل. تر واک لاندې سيمو کې يې هغه فرمانونه پر ډبرو وليکل چې د بودايي ائين استازيتوب يې کاوه. په کندهار، ننګرهار (درونټه) او يو شمېر نورو سيمو کې د اشوکا فرمانونه شته چې پر ډبرو ليکل شوي دي. د اشوکا په فرمانونو کې د ايتودموس (ای تيوديم)د نوم څرک نه ليدل کيږي، د دې معنا دا ده چې د اشوکا د واکمنۍ پر مهال په افغانستان کې د ای تيوديم واکمني لا نه وه پيل شوې. د ای تيوديم د واکمنۍ له پيل سره سم د اشوکا هغه والي چې د کابل حوزه او ګندهارا يې تر واک لاندې وه، له ماتې سره مخ شو او په دې ډول د موريايانو واکمني د افغانستان پر سهيلي سيمو له مينځه ولاړه او په ۲۵۵ کاله پخوا تر ميلاد ای تيوديم د باختر بريدونه د هندوکش تر سهيلي سيمو راورسول او د افغانستان د خپلواکۍ اعلان يې وکړ.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دريو ډلو و وېشل شي. لومړی ګروپ دې د هخامنشيانو، دويم ګروپ دې د يونانيانو او دريم ګروپ دې د موريايانو د واکمنيو سيمې او سرحدونه په نقشه کې وښيي.

پوښتنې

١ - د موريايانو د لومړي واکمن په اړه څه معلومات لرئ ؟ ويې ليکئ.
٢ – بندوسارا سلوکيدي واکمن ته څه وليکل او بيا يې څه ځواب تر لاسه کړ؟ خپل معلومات وليکئ.
٣ – د اشوکا د کيش په اړه څه معلومات لرئ ؟ ويې ليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی
په افغانستان کې لومړني مدنيتونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د يوناني باختري خپلواک دولتونه
- د يوناني باختري مدنيت ځانګړتياوې
- د يوناني باختري دورې نامتو ښار(آی خانم)
- د ساکانو او پارتيانو د واکمنی پېر
- د کوشانيانو امپراتوري
- بګرام يا د کوشاني امپراتورۍ پلازمينه
- هډه يا د کوشاني امپراتورۍ کلتوري مرکز
- باميان يا د لرغونو بوديانو مرکز
- کيداريان يا کوچني کوشانيان
- د يفتليانو امپراتوري
- افغانستان د اسلام د ظهور پر مهال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کیږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- له یوناني باختري دولت، د آی خانم ښار، د پارتیانو او ساکهانو واکمنۍ، د کوشانیانو امپراتورۍ او د هغې مهمو مرکزونو، د کیداریانو حاکمیت، د یفتلیانو امپراتورۍ او د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان له وضعیت سره آشنایي.
- د یوناني باختري د مدنیت پر ځانګړتیاوو او د آی خانم د ښار د جوړښت پر ډول پوهېدل.
- د بګرام، هډې او بامیانو په ارزښت پوهېدل.
- د هیواد له توریستي او لرغونو سیمو سره د لېوالتیا پیدا کېدل.

د افغانستان لومړني مدنیتونه

یونان - باختري خپلواک دولتونه

په دې لوست کې د یونانیانو باختري دولت د جوړېدو او د باختر له سیاسي وضعې سره، چې سغد، مروې، بلخ او تخار سیمې پکې شاملې دي، آشنا کیږئ.

لومړی دیودیتس د یونان – باختري دولت بنسټ ایښوونکی دی. نومړي ۲۵۵ کاله پخوا تر میلاده په باختر کې له یوناني سلوکیدیانو څخه خپله خپلواکي اعلان کړه. د دیودیتس واکمني دوه پړاوه لري. په پیل کې دیودیتس په باختر کې داسې مسکوکات جوړ کړل چې د سکې پر یو مخ د دیودیتس انځور او پر بل مخ یې د انتیکیوس خیره ښکاري. د دیودیتس د واکمنۍ وروستي مسکوکات بیا د خپلواکۍ وروسته جوړ شوي دي. په دې مسکوکاتو کې د سکې پر یوې خوا د دیودیتس څېره او پر بل مخ یې جیوپیتر (د رعد او برق الهه) انځور شوي دي. د باختر د خپلواکۍ پر مهال د دیودیتس واکمني د سغد او مرو، بلخ او تخار سیمې وې. لومړی دیودیتس ۲۵۰ کاله پخوا تر میلاد مړ شو.

د لومړي دیودیتس تر مړینې وروسته د هغه زوی دویم دیودیتس واکمن شو. نوموړي تر ۲۳۰ کاله وړاندې تر میلاد د باختر پر سیمو واکمني درلوده. د دویم دیودیتس د واکمنۍ پر مهال یو شمېر نورې سیمې هم د باختر تر واک لاندې شوې. هرات او د هریرود سیمی هم د باختر تر کنترول لاندې سیمې شوې. هغه مهال د پارت دولت د مشر ارساس او دوهم دیودیتس تر منځ د ملګرتوب او دوستۍ اړیکې زیاتې شوې. په دې ډول د سلوکیدیانو په وړاندې دوه نوي خپلواک دولتونه سره ملګري او متحد شول.

د دیودیتس د کورنۍ واکمنۍ زیاته موده دوام ونه کړ د ای تیدیوم په نامه یوه تن قوماندان ۲۲۰ کاله پخوا تر میلاد د دیودیتس پر خلاف پاڅون وکړ او هغه واکمني یې له منځه یوړه.

ای تیدیوم ۲۲۰ کاله پخوا تر میلاد د باختر نوی خپلواک واکمن شو. دا مهال د شام یوناني واکمن انتیکوس د پارت پر نوي خپلواک شوي دولت برید وکړ او د پارتي دولت تر نړولو وروسته يې د باختر پر لور بریدونه پیل کړل. ای تیدیوم د جګړې او مقابلې لپاره د دښمن د مخنیوي لپاره

هریرود ته ورسېد او هلته تر یوې درنې جگړې وروسته له ماتې سره مخ شو د خپل مرکز پر لور یې مخه کړه او په خپل مرکز، چې د زریاسپ په نوم یادېده د خپلې واکمنۍ څخه د دفاع ملا وتړله. دا دفاع تر دوو کالو وغځېده. د شامي واکمن له لوري دا ښار په محاصره کې وساتل شو. تر دوو کالونو وروسته د دواړو لورو تر منځ روغه وشوه او تر دې روغې وروسته ای تیدیوم د خپلې واکمنۍ د زیاتولو او لا غښتلي کولو لپاره مناسبه زمینه ومونده.

ای تیدیوم د باختر لومړنی واکمن و چې یوناني هنر یې د هند لویې وچې ته ورساوه. د یو شمېر مؤرخینو په باور د هغو خروشتی ډبرلیکونو پر بنسټ چې په هند کې تر لاسه شوې دي. دا څرګندیږي چې یوناني هنر مندانو او صنعت کارانو خپله اغیزه د هند پر سیمو کړې ده.

تر ای تیدیوم وروسته د هغه زوی دیمیتروس په ۱۹۰ کاله پخوا تر میلاد واک ته ورسېد. نوموړي د خپلې واکمنۍ سیمې لا پراخه کړې. تاکسیلا کاتیا وار او د موریاپته سیمې یې د هند له واکمنانو څخه ونیولې. دیمیتروس د خپلې واکمنۍ په بېلابېلو سیمو کې د نویو ښارونو د جوړولو کارونه پیل کړل چې په اراکوزیا کې کلات، په سند او هند کې سیالکوټ او پتیاله یې خورا مهمې بیلګې دي.

د دیمیتروس د مسکوکاتو یوه بیلګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باختري یونان د کورنۍ وروستی واکمن دیمیتروس و چې د خپل یوقوماندان له خوا یې ماته وخوړه. د هغه قوماندان، چې ایوکراتېد نومیده، د یوې نوې کورنۍ بنسټ کېښېښود.

ایو کراتید په ۱۸۱ کاله پخوا تر میلاد په بلخ کې واک ته ورسېد او پر ټولې لرغونې آریانا یې واکمني درلوده. د ایو کراتید د واکمنۍ پر مهال د ای تیدیوم د کورنۍ پاتې شونو د پارتیانو په

د ایوکراتید د مسکوکاتو بیلگه

مرسته د ایوکراتید پرضد یو لړ فعالیتونه پیل کړل. د دې فعالیتونو په ترڅ کې د ایوکراتید واکمني کمزورې شوه او د خپلې واکمنۍ مرکز یې تر میلاد پخوا په ۱۳۵ کال کې د هندوکش سویل یا کاپیسا ته ولیږ داوه.

تر ایوکراتید وروسته د هغه زوی هیلوکلس د واک پر گدۍ کېښناست. نوموړې چې د یونان – باختري دورې وروستی څواکمن پاچا پېژندل کیږي، د خپلې واکمنۍ سیمه یې د هندوکش له شماله بیا تر گندهارا او جیهلم پورې و غځولې. ۳۶ تنه باختري یوناني واکمنانو پر باختر او اړوندو سیمو واکمني درلوده. سل کاله پخوا تر میلاد د لرغوني افغانستان په سویلي سیمو کې د ساکانو په نامه یوې بلې کورنۍ ورځ په ورځ د خپلې واکمنۍ سیمې پراخولې او ورو ورو یې د یونان باختري د ډېر یو شمېر سیمه ییز واکمنان تر خپل واک لاندې راوستل او د یونان باختري ډېر واکمني یې د له منځه وړلو له خطر سره مخ کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په نقشه کې د کاپیسا، پتیاله او جهلم موقعیتونه وښيي.

پوښتنې

۱ – په لومړي ځل د یونان باختري پیر کوم واکمن د باختر خپلواکي اعلان کړه؟ په دې اړه خپل معلومات ولیکئ.

۲ – ای تیدیوم څوک و؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

۳ - د یونان باختري دورې وروستی امپراتور څوک و؟ په اړه یې لنډ معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې په نورو خېرونو او کتابونو کې د یونان –باختري پیر د مسکوکاتو انځورونه ومومي او په اړه دې خپل راټول شوي معلومات په ټولګي کې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم لوست

د یونان - باختري مدنیت ځانګړتیاوې

په دې لوست کې په لرغوني افغانستان کې د یونانو باختري مدنیت له ځانګړتیاوو او ارزښت سره اشنايي پیداکوئ.

افغانستان د زیات شمېر مؤرخینو او څېړونکو له نظره خورا ستراتیژیک ټاټوبی ګڼل شوی دی. انګلیسي نامتو مؤرخ تاینبي افغانستان د لرغونو مدنیتونو د یوځای کېدلو د ټاټوبي په نامه یاد کړی دی. جاپاني لرغونپوه (ماوریز یوتوزي) لرغوني افغانستان ته د سوداګرۍ او راکړې ورکړې د څلور لارې نوم ورکړی دی. علامه حبیبي افغانستان په سیمه کې د لرغونو مدنیتونو د زانګو په نامه نومولی دی. په دې تر تیب نور القاب او عناوین هم د لرغوني افغانستان د ارزښت په اړه یاد شوي دي. د هغو لرغونو مدنیتونو له شمېره یو هم د یونان باختري مدنیت دی چې په افغانستان او سیمه کې د یوه نامتو تاریخي مدنیت په توګه پېژندل شوی دی.

یو نان باختري مدنیت د دوو مدنیتونو ټولګه ده. دا دوه مدنیتونه چې یو یې د یونانیانو په وسیله له هغوی سره یو ځای افغانستان او سیمې ته را رسېدلی مدنیت او بل یې په باختر کې دځایي اوسیدونکو مدنیت و چې د لرغونو اریایي مدنیتونو پر بنسټ یې وده کړې وه. د دې دواړو مدنیتونو یو ځایوالی په سیمه او لرغوني افغانستان کې د نوي مدنیت بنسټ کېښېښود چې په تاریخ کې د یونان – باختري مدنیت په نامه پېژندل شوی دی.

یونانیانو په خپل هیواد کې یو په بل پسې د لوړو فکرونو او اندونو نامتو پړاونه تیر کړي وو، چې یو پړاو یې د هیراکلت، افلاطون، بطلیموس او نورو فیلسوفانو پړاو و دا پړاو له یوناني امپراتورۍ سره یوځای وغوړېد. د ودانیزو چارو ببلابېلې تجربې یې ازمویلې او کارولې وې چې د بېلګې په توګه کولای شو د پڼې جوړولو (مجسمې جوړولو) نوم واخلو چې د کمال تر پولې رسیدلې و.

یونانیانو له خپلو فتوحاتو سره یوځای خپل مدني لاس ته راوړني هم له ځان سره تر واک لاندې سیمو ته لیږلې، چې بېلګې یې په ټولو تر لاس لاندې سیمو او په ځانګړي توګه لرغوني افغانستان کې څرګندې دي.

یوناني معمارانو د عسکر کوټونو لپاره داسې ځایونه غوره کول چې د دوو یا دریو خواوو به د طبیعي موانعو په مرسته ساتل کېدل او یا یې د ساتنې شونتیاوې درلودې، یوه خوا به یې د خپلو ځواکونو په مټ ساتله. دا ډول ودانۍ د افغانستان په بېلا بېلو برخو کې لیدل کېږي. د بېلګې په توګه د ای خانم لرغوني سیمه، چې د کوکچې او آمو سیند په تقاطع کې ودانه شوې ده یادولای شو. د بګرام لرغوني سیمه یوه بله بېلګه ده چې د شتل او پنجشیر سیندونو د تقاطع پر ځای جوړه شوې

ده.

پڙي جوړول د يوناني هنر يوه بله بيلګه ده چې په لرغوني افغانستان کې يې د افغاني هنر مندانو په مټ زياته وده وکړه. دا هنر د باميانو او نورو پڙيو په شتون سره په ورستيو دورو کې د نړيوال فرهنګي ميراث په توګه پيژندل شوي دي. د يوناني ليکدود زياتې بيلګې د ډبرليکونو پر مخ ليدل کيږي چې هغه مهال د هيواد په بيلا بيلو برخو کې معمول و. دا ليکدود نه يوازې د لرغوني افغانستان د تاريخي پيښو په اړه ډاډمن اخخونه دي، بلکې په افغانستان کې د يوناني علمي بهيرد غوړېدلو استازيتوب هم کوي.

د يوناني تمدن بيلا بيلې بيلګې چې د ودانيو جوړولو په ميتودونو، د پڙيو جوړولو په مهارتونو او د ليکدودونو په کارونو کې ليدل کيږي، د افغانانو په مټ يې په افغانستان او سيمه کې وده او پراختيا وموندله. لومړي ولسونو دا نوښتونه ومنل او بيا يې په خپلو سيمو کې د تعميم او زياتولو لپاره کار او زيار وګاله. له همدې امله په يونان باختري دوره کې ټولې يوناني مدني لاس ته راوړنې يوازې يوناني پاتې نه شوې، بلکې په افغاني بڼه يې وده وکړه او د يوه ګډ مدنيت ځيره يې پيدا کړه، چې په لرغوني تاريخ کې د يونان – باختر مدنيت په نوم پيژندل کيږي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکو دې په څو ډلو وويشل شي. يوه ډله دې چې ولې مؤرخين لرغونی افغانستان ته جلا جلا القاب او نومونه ورکړي، په خپل منځ کې خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

١ – مؤرخينو د لرغوني افغانستان لپاره کوم القاب ياد کړي ؟ درې بيلګې يې وليکئ.

٢ – د يونانو باختری د معمارۍ دوه اړخيزه اغيزه څه وه و يې ليکئ.

٣ – د پڙي جوړولو يوناني هنر په افغانستان کې څه اغيزې درلودې؟ په اړه يې خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو څخه د لرغونو ودانيو د ډول، جوړښت او شکل په اړه معلومات تر لاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان - باختري پېر يو نامتو ښار

په دې لوست کې د آی خانم له لرغوني سيمې او له دغې سيمې څخه د ترلاسه شويو شواهدو او آثارو په اړه معلومات ترلاسه کوئ، د افغانستان د لرغوني تاريخ يوه برخه ده.

د تخار ولايت په هغه سيمه کې چې د آمو او کوکچې سيندونه سره يوځای کيږي، دوه زره دري سوه کاله پخوا د يوه دفاعي ښار بنسټ کېښودل شو، چې وروسته بيا د يونان ـ باختري مدنيت په ستره بيلګه بدل شو. دا ښار د تخار په ولايت کې پروت دی چې په ۱۹٤٦ زیږدیز کال د فرانسوي لرغونپوهانو له خوا تر څيړنې لاندې ونيول شوه.

آی خانم ازبکي ترکيبي نوم دی چې (آی) د مياشتې او (خانم) د ميرمنې په معنا کارول کيږي. کله ناکله د سيمې اوسيدونکي د دې لرغوني ځای لپاره د ماه خانم نوم هم کاروي. که څه هم پوره څرګنده نه ده چې د دې لرغوني ښار لومړنی بنسټ ايښوونکی څوک و، خو د هغو شواهدو پر بنسټ چې له همدې سيمې څخه تر لاسه شوي او يا له ځينو تاريخي متونو څخه په ډاګه شوي، دا څرګنده وې چې د لومړي ځل لپاره يوناني مقدوني سکندر، د دې ښار بنسټ ايښی دی. يوناني نامتو جغرافيه پوه بطليموس په خپلو اثارو کې د اکسوس سکندريې په نامه د يوې سيمې يادونه کړې، چې بې له شکه د آی خانم اوسنی سيمه ده.

څيړنو وښودله چې د ښار لومړنيو اوسيدونکو په پوره مهارت او دقت د ختيځ او لويديځ د ودانيو جوړولو ميتودونو تر منځ داسې يووالی راوستی چې ځانته خپل ځای لري. د بيلګې په توګه د ځينو ودانيو د ټينګښت په منظور تر اومو خښتو لاندې د پخو خښتو تهداب ايښودل شوي دي، د سکرو (ذ غال) څخه يوه ټاکلې لايه (طبقه) د لنده بل د مخنيوي په نيت جوړه شوې ده. د ودانيو د سينګار او ښکلا لپاره د اهکي او تباشيري ډبرو څخه کار اخيستل شوي دي.

د لرغونپوهانو پرله پسې څيړنو وښودله چې آی خانم د يوناني او باختري فرهنګ د ګډېدو ټاټوبی دی. دا لرغونی ښار د يوه لوی ديوال په وسيله اِحاطه شوی چې اوږدوالی يې ۱۵۰۰ لوړوالی يې لس متره ته رسيده. که له دې سيمې څخه تر لاسه شوي د ودانيو پاتې شوني او سپړل شوي وران کورونه د موقعيت او حالت له مخې وکتل شي، په وضاحت سره دا مطلب بيانوي چې د ښار په مرکزي برخه کې دفترونه او د هغو پر شا او خوا د اوسيدونکو

د ای خانم د دوو سرستونيو انځورونه

کورونه جوړ شوي وو. د ښار منځنۍ برخه چې ۳۰۰ متره په ۳۰۰ متره کې ساحه لري او د یو لوی انګړ په څیر څرګندیږي، په اصل کې د خپل وخت اداري مرکز او د چارواکو د واکمنۍ پلازمینه وه. دا لوی انګړ چې اوږد والې یې ۱۳۰ متره او سور یې ۱۸۰ متره ته رسیږده، په مستطیل ډول جوړ شوی چې په څلورو خواوو کې یې ۱۱۶ ستونونه درلودل. همداشان یو ستر تالار، چې اوږدوالی یې ۲۷ متره او سور یې ۱۷ متره ته رسیدلې دی، د دې لوېې حویلۍ په منځ کې ښکاري.

د آی خانم په محوطه کې دننه کورونو او خونو څخه زیات شمېر آثار او شواهد تر لاسه شوي چې د یونان- باختري مدنیت د برم نماینده ګي کوي. د بېلګې په توګه یو زیات شمېر هغه مسکوکات چې په هغه کې د یوناني ارباب الانواعو څېرې لیدل کیږي او یو شمېر داسې سکې هم لیدل کیږي چې یو ناني حکمرانانو (له سکندر څخه تر ایوکراتید او هیلوکلس پوري) څېرې حک شوې دي. د مسکوکاتو تر څنګ یو شمېر مجسمې، کتیبې، ډول ډول لوښي، د سپورت وسایل، ورزشي ستدیوم او زیات شمېر نور داسې آثار تر لاسه شوي دي. د نورو پاتې شونو تر څنګ یو ډېر لیک هم د لرغونپوهانو لاس ته ورغلی چې د کلیر چوتس په نامه یاد شوی دی.

په نوموړي ډېر لیک کې لیکل شوي، چې په وړوکتوب کې ښه روزنه؛ په ځوانۍ کې پر ځان ویسا؛ په پاخه سن کې رښتینولي او سخاوت؛ په سپین ږیرتوب کې ښه سلا ورکول. بیا نو د مړینې په وخت افسوس مه کوه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي لومړۍ ډله دې د ای خانم نوم او بنسټ ایښودونکي او دویمه ډله دې له ای خانم څخه د تر لاسه شوي ډبرلیک په اړه معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د آی خانم د موقعیت او د نامه د معنا په اړه څه معلومات لرئ ؟ ویې لیکئ.

۲- له آی خانم څخه د کوم ډېر مسکوکات پیدا شوي دي؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

۳- د کلیر چوتس په ډبرلیک کې څه لیکل شویدي؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو او سپین ږیرو څخه د تخار ولایت او آی خانم په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې و وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساکهانو او پارتیانو دواکمنۍ پېر

په دې لوست کې د افغانستان په سویلي سیمو لکه کندهار او سیستان کې د پارتیانو او ساکهانو د واکمنۍ په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

دیونان باختري دورې ورستی څواکمن امپراتور هیلوکلس و چې دیونان باختري پر ړنګېدو امپراتورۍ پې واکمني چلیده. تر هغه وروسته سیمه ییز واکمنان منځته راغلل چې هر یوه یې پر یوې کوچنۍ سیمې حاکمیت درلود او د دې ورو واکمنیو دوران تر سل کاله پخوا تر میلاد پایښت وموند. دا مهال د لرغوني افغانستان په سویلي او سویل ختیځو سیمو کې د یوې نوې کورنۍ واکمني پیل شوه چې د ساکه یا ساکانو په نامه یادیږي.

د ساکهانو په نوم یو څواکمن قوم د لرغوني افغانستان په سویلي برخو، لکه اراکوزیا (کندهار) او سکستان (سیستان) په سیمو کې د خپلې واکمنۍ بنسټ کېښېښود. د دې نوي څواک لومړنۍ واکمن د هرایوس په نامه پېژندل شوی دی. نوموړي د یونان باختري امپراتورانو په څېر په خپل نامه مسکوکات جوړ کړل. په لنډه موده کې یې د خپل واک بریدونه تر تاکسیلا، سیند او بولان هاخوا سیمو پورې وغځول او د یونان باختري امپراتورۍ سویلي او سویل ختیځې سیمې یې تر خپل کنترول لاندې راوستلې.

تر هرایوس وروسته مایوس ۲ ۷ کاله تر میلاد وړاندې زمانه کې واک ته ورسېد. نوموړي پر خپلو مسکوکاتو د شهنشاه عنوان ولیکه. د نوموړي له مهاله یوه لیکنه چې د مس پر ټوټې لیکل شوې ده، لرغونپوهانو موندلې ده، په نوموړې لیکنه کې تر میلاد وړاندې ۸ ۷ کاله او د یوناني او خروشتي لیکدود بیلګې په څرګنده ښکارې. د مایوس اووه ډوله مسکوکات د لرغونپوهانو لاس ته رسېدلي دي. تر مایوس وروسته د هغه دوه تنه میراث وړونکي پېژندل شوي دي، چې د دې دواړو واکمني تر پنځوس کاله پخوا تر میلاد پایښت موندلی دی او بیا د نویو سیتي قومونو تر زور لاندې شوی او کوشاني امپراتورانو یې سیمې لاندې کړې او هغوی یې له واکه لیرې کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په خپلو کې د ساکهانو او پارتیانو په اړه خبرې وکړي، له یو بل څخه دې پوښتنې وکړي او ځوابونه دې هم په خپله سره و ارزوي.

پوښتنې

۱ – د ساکهانو د واک لومړنۍ ټاټوبی چېرې و؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

۲ – د ساکانو لومړنی واکمن څه نومېده ؟ په لنډه توګه یې راوپیژنئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي چې د سهاکو په نامه کلي پیژني او که نه. بیا دې هر یو خپل معلومات په ټولګي کې نورو ته واوروي.

دکوشانيانو امپراتوري

په دې لوست کې د کوشاني امپراتورۍ د تاسيس، مهموکوشاني امپراتورانو او د رباطک د ډبر ليک په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

دکوشانيانو نوم دکوشان له کلمې اخيستل شوی دی. کوشان د يوچې قومونو يو قوم و، چې له امو سيندڅخه را پورې وتل او په بلخ کې يې د يونان باختري واکمنۍ پای ته ورسوله. دکوشانيانو د واکمنۍ په پيل کې بلخ او درې ولايتونه سره يوځای شول او د يوې نوې امپراتورۍ بنسټ يې کېښېښود. هغه مهال څلورو سترو امپراتوريو د اسيا او اروپا پر زياتو سيمو واکمنۍ درلودله، چې يوه يې د کوشانيانو امپراتوري وه.

د کجولاکدفيسيس د واکمنۍ پر مهال د يوې سکې دوه مخه

د رباطک ډبرليک يو انځور

دکوشاني امپراتورۍ مؤسس کجولاکدفيسيس دی. نوموړي هغه درې سيمه ييز واکمنان، چې د يونان باختري وروستۍ واکمنۍ يې پای ته رسولې وه او د بلخ پرګاونډيو سيمو يې واک چلېده، يو په بل پسې تر خپل ګورټ لاندې راوستل. کجولا کدفيسيس پخوا تر دې چې د پاچاهۍ اعلان وکړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قوم مشر و. نوموړي په ۴۰ زیږدیز کال د پاچاهۍ اعلان وکړ او تر ۸۰ زیږدیز د لرغوني اریانا پر زیاتو سیمو پر له پسې ۴۰ کاله واک وچلېد. د خپلې واکمنۍ په وروستیو کې یې د شهنشاه لقب ځان ته غوره کړ.

د کجولا کدفیسیس تر مړینې وروسته د هغه زوی ویما تکتو د واک پر ګدۍ کښیناست. د نوموړي په اړه زیات معلومات نشته لومړنی لاس وند د رباطک ډبرلیک دی چې ویما تکتو یې د کجولاکدفیسیس د زوی او د ویما کدفیسیس پلار لیکلی دی.

تر ویما تکتو وروسته دده زوی ویما کد فیسیس تر ۱۲۷ زیږدیز پورې واکمن و. ویما کدفیسیس د کوشانیانو لومړنی ټولواک و چې د هیواد حدودو ته یې په سویل کې د ګنګا تر سیند پورې پراختیا ورکړه. ویما کدفیسیس له چین هیواد سره دوستانه اړیکې درلودې. د روم امپراتور تراجان دربار ته یې یو سفیر ولیږه. له هغوی سره یې د سوداګرۍ او اقتصادي اړیکې ټینګې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغیز څرګند دی.

د کوشاني امپراتورۍ په اړه تر ټولو نوي معلومات د رباطک له ډبرلیکه تر لاسه شوي دي. دا ډبرلیک نابېره د بغلان او تخار ولایتونو تر منځ په یوه سیمه کې چې رباطک نومیږي، پیدا شو. له همدې امله یې د رباطک ډبرلیک په نامه یاد کړ. په دې ډبرلیک کې د کوشاني پېر په اړه داسې زیات نوي ټکي څرګند شوي دي، چې پخوا ناڅرګند وو. د بېلګې په توګه پخوا داسې منل شوې وه چې د کدفیزسانو کورنی بیله او د کنشکا کورنی بیله وه. په داسې حال کې چې د رباطک ډبرلیک دا خیال ناسم وښوده او ثابته شوه چې دا ټوله یوه کورنی وه. بله خورا مهمه خبره د کوشاني امپراتورۍ سویلي وروستیو بریدونو یا سرحدونو په اړه کره او نوي معلومات د همدې رباطک له ډبر لیکه تر لاسه شوي دي. د ډبرلیک تر لوستلو وروسته، چې د انګلیسي سیمس ویلم په زیار ولوستل شو، دا څرګنده شوه چې د کوشاني امپراتورۍ او په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال وروستی سویلي سرحدي ولایت سري چامپاي و.

د کنشکا د یوې سکې د یو مخ انځور

لوی کنشکا د ویما کدفیسیس زوی، د خپل پلار تر مړینې وروسته واک ته ورسېد. کنشکا د لرغوني افغانستان په تاریخ کې د ډېر واک خاوند او

نامتو امپراتور و. دده د امپراتورۍ حدود ختيځ خوا ته د هندوستان د بنارس او لوېديځ خوا ته د پارتيانو امپراتورۍ سره يوځای وو او په شمال کې تر کاشغر او يارکند پورې رسېدلی وو. په ختيځ کې يې د چين او په لوېديځ کې يې د روم له هيوادونو سره تجارتي اړيکې درلودې او د کوشانيانو پر مهال د وربښمو نامتو لاره په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال نړيوال شهرت موند.

د کنشکا دډبريني مجسمې انځور

د خپلې امپراتورۍ د اداري لپاره يې دوه اداري مرکزونه درلودل. ژمنی يې پېښور او د دوبي يې بګرام تاکلی و.

د کوشانيانو مهم پرله پسې امپراتوران

۱- کجولاکدفيسس له ۴۰ميلادي کاله تر ۸۰ زيږديز کال: کجولا کدفيسيس د کوشانيانو د امپراتورۍ بنسټ اېښودونکی چې ٤۰ کاله د لرغوني اريانا او باختر پرسيمو واکمن و.

۲- ويماتکتو له ۸۰ خخه تر ۱۰۵ زيږديز کالونوپورې: دغه کوشاني امپراتور د لومړي ځل لپاره د رباطک د ډبرليک پر بنسټ وپيژندل شو. د رباطک ډبرليک په ۱۳۷۲ لمريز کال د بغلان او سمنګان په سيمو کې وموندل شو.

۳ - ويماکدفسيس د ۱۰۵خخه تر ۱۲۷ زيږديز کلونو پورې: د کوشانيانو امپراتور و چې د هيواد پولې يې دګنګا تر سينده پورې ورسولې او د روم امپراتور، تراجان دربار ته يې يو سفير واستاوه.

٤- کنشکا د ۱۲۷ خخه تر ۱٤۷ زيږديز کاله پورې: د کوشانيانو د لړۍ ستر امپراتور ګڼل کيږي،چې دده د امپراتورۍ پراختيا په ختيځ او سوېل کې د هند ترګنګا او بنارس پورې په لوېديځ کې د پارتيانو امپراتورۍ پورې په شمال کې کاشغر او يارکند تر سيمو رسېدله.

٥ - هو ويشکا له ۱۴۷ زيږديز کاله تر ۱۸۳ ميلادي کاله واکمن و.

۷ - واسوديوا د ۱۸۳ زيږديز کاله تر ۲۲۰ زيږديز کاله پورې د کوشاني امپراتورۍ وروستنی واکمن و چې ددغې سترې امپراتورۍ پر ټولو سيمو باندې يې حاکميت درلود. تر واسوديوا وروسته محلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمنانو مرکزي حاکمیت له خطر سره مخامخ کړه.

د کوشاني امپراتورۍ د نړیدو لاملونه:

د کوشاني امپراتورۍ د نړېدلو لاملونه لا په پوره توګه څرګند نه دي، خو د هند پراخو سیمو ته د کوشاني واکمنانو زیاته پاملرنه؛ د کوشاني امپراتورۍ لویدیځ لوري ته ساساني امپراتورۍ له یوې ورځې نه بلې ته ځواکمن کېدلې؛ د هیواد په شمال کې د یفتلي قبیلو بریدونه او سوبې؛ له مرکزي واکمنۍ څخه د سیمه ییزو ځواکونو سرغړاوی؛ د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د نویو ځواکونو تر منځ یو پر بل پرله پسې بریدونه؛ هغه ځانګړي لاملونه ګڼل شوې دي چې د کوشاني امپراتورۍ د له منځه تللو زمینه یې برابره کړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د کوشانیانو د موسس، دویمه ډله دې د رباطک د ډبرلیک په اړه او دریمه ډله دې د نامتوکوشاني واکمنانو په اړه خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

١ – د کوشانیانو موسس څوک و ؟ په اړه خپل معلومات ولیکئ.

٢ – د رباطک ډبرلیک په اړه څه معلومات لرئ ؟.

٣ - د کوشاني امپراتورۍ تر ټولو نامتو واکمنانو نومونه ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د کوشاني دورې اړوند هغه انځورونه راټول کړي چې د هیواد دننه او یا بهر خپاره شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوشاني مهال درې نامتو مرکزونه

لومړی: بګرام د کوشاني سترې امپراتورۍ پلازمېنه

په دې لوست کې د کوشانیانو د دوبنۍ پلازمېنې (بګرام) په اړه د پوهانو د څېړنو په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د کوشاني لړۍ ستر امپراتور، کنشکا د بګرام سیمه خپله دوبنۍ پلازمېنه وټاکله. د لرغونپوهانو څېړنو دا مطلب په ډاګه کړی چې د بګرام لرغوني سیمه پخوا تر هغه، چې ستر کنشکا یې خپل اداري مرکز وټاکی، مقدوني سکندر هلته د یوه دفاعي ښار بنسټ ایښی وو. په هغه لیکل شویو اثارو کې چې له مقدوني سکندر څخه د خاطراتو په ډول پاتې دي، د دې سیمې (بګرام او کاپیسا) په اړه زیات په زړه پورې معلومات لري. په دې خاطراتو کې د قفقاز سکندرېې تر نامه لاندې لیکنې د همدې بګرام په اړه دي.

د کوشاني امپراتورۍ ټوله سیمه چې ختیځې سرحدې کرښې یې له خو قند او یارکند او نیپال څخه پیل کیدې، بیا تر لویدیځو کرښو پورې چې تر اصفهان او سیستان پورې رسیدلې، همداشان شمالي سرحدونه یې له سیر دریا، خوارزم او سغد څخه پیل کیدې او په سویل کې د منځنۍ هند تر پوتالي پوترا، سرې چامپا او هند سمندر پورې رسېدې، په اوږي کې د بګرام او په ژمي کې د پیښور له مرکزه اداره کیدې.

د بګرام په لرغوني سیمه کې د لومړي ځل لپاره په ۱۹۳۷ زیږدیز کال د فرانسوي لرغونپوهانو په

وسیله سروې او سپړنې پیل شوې. د فرانسوي لرغونپوه، گیرشمن په باور د بگرام د ښار جوړښت او د معمارۍ ډول یې داسې بریښي چې د یوناني ماهرینو په لاس جوړ شوی وي. نوموړي د بگرام ښار د جوړښت او معمارۍ ځانگړتیاوو پر بنسټ له یونان سره پر تله کړې دی او د دې ښارونو تر منځ یې د ورته اوگډو خصوصیاتو زیاتې بیلگې را ښکاره کړېدي.

د یادو شویو ښارونو د گډو خصوصیاتو شمېر زیات دی، خو د بیلگې په توگه د گیرشمن پام دې ټکو ته اوښتی، چې یاد شوي ښارونه د سینډونو په یوه تقاطع کې جوړ شوي دي؛ له پوځي پلوه یې له دریو لورو څخه دفاع اسانه بریښي، ځکه پر لوړو غونډیو او سیمو کې پرتې او ټوله سیمه ترې په اسانه ښکاري او ښه څارل کېدای شي.

له بگرام څخه زیاته اندازه طلایي مسکوکات، عاجي آثار، له لاکو څخه جوړې شوې صندوقچې، برونزي ارزښتمن وسایل، د یونان، روم، مصر، چین، هند او د نړۍ له نورو برخو څخه لړ پیدا کېدونکي او ځانگړي اثار د لرغونپوهانو په وسیله تر لاسه شول، دا آثار په پرله پسې توگه د افغانستان ملي موزیم ته ولېږدول شول. په ملي موزیم کې د بگرام په نامه یو ځانگړي خونه پرانیستل شوه چې د ښېرونکو او سیلانیانو د زیاتې پاملرنې وړ وو.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې په بگرام کې د سپړنو، دویمه ډله دې د بگرام د خصوصیاتو او دریمه ډله دې له بگرام څخه تر لاسه شوي آثار و په اړه خپل معلومات ټولگیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ – د بگرام سپړنې په کوم کال پیل شوې؟ په اړه خپل خپل معلومات ولیکئ.

۲ – د بگرام د جوړښت خصوصیات څه دي ؟ په لنډه توگه یې ولیکئ.

۳ – په بگرام کې د تر لاسه شویو آثارو څو نومونه ولیکئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بگرام په اړه معلومات تر لاسه او خپلو ټولگیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم: هډه د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمينه

په دې لوست کې د کوشانيانو د کلتوري پلازمينې (هډې) په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

پخوانيو مؤرخينو او پوهانو د لرغوني افغانستان ختيځې، سيمې چې د اوسني هند تر شمالي څنډو رسېدلې، د ګندهارا په نامه يادې کړې دي. يوناني مؤرخ هيرودوت او سترابون د ګندهارا سيمه په خپلو اثارو کې د ګنداريس په نامه ثبت کړې ده، چې د کابل او کونړ تر منځ پرتې سيمې پکې شاملې دي. له دې سره سره چې د مقدوني سکندر په دوره کې د ګندهارا نوم نه دی ياد شوی، خو د يونان باختري دورې حکمرانانو په آثارو کې، چې د لرغوني افغانستان پر ټولو حدودو واکمن و، دا سيمه د ګنداراتي (Gandarati) او يا د ګندارو (Gandarwa) په نامه ياده کړې ده او د ناګاهارا (ننګرهار) کوهش (کونړ) پورا شاپورا (پيښور) سراسواتي (سوات) سيمې پکې شاملې دي.

د بودا مجسمې

د ګندهارا يو ستر فرهنګي مرکز د اوسني جلال اباد مرکز ته څېرمه د هډې سيمه ده، چې په پخوانيو متونو کې د هيلو په نامه ياده شوې ده. هيلو د لرغونو بوداپانو د تبرک ځای او د هغو د عبادت ستر ټاټوبی و. په هغو يونليکونو کې چې له چيني زيارت کوونکو څخه را پاتې دي، د دې سيمې په هکله په زړه پورې او ارزښتمن معلومات شته. فاهيان لومړنی چيني زاير وو چې په ۴۲۰ زېږديز کال يې هډه وليده. له هغه وروسته سوينګ يون په ۵۲۰ ميلادي کال هډې ته راغلی او نامتو چيني زاير هوونتسنګ په ۶۳۰ زېږديز کال هډه ليدلې او په دې اړه يې زيات مطالب ثبت کړي دي.

دا پوښتنه چې، هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمينه ګڼل شوې ده، د هغو

لرغونپوهانو او څېړونکو د پرله پسې سپړنو او څېړنو پر پایلو باور کوو، چې د هډې په اړه یې تر سره کړې دي. تر ټولو لومړی جوت لامل د مناسبو شرایطو او اړینو امکاناتو شتون وو، چې د کنشکا د امپراتورۍ پر مهال برابرشو؛ دویم لامل په بودیزم کې د بدلون او نوښت منځ ته را تلل په ګوته شوي دي. دریم لامل یې دګندهارایانو خلاقیت او فکري ظرافت یاد کړې دی، چې په ټوله بودایي نړۍ کې یې د لومړي ځل لپاره د بودا د مجسمو د جوړېدو نوښت وکړ.

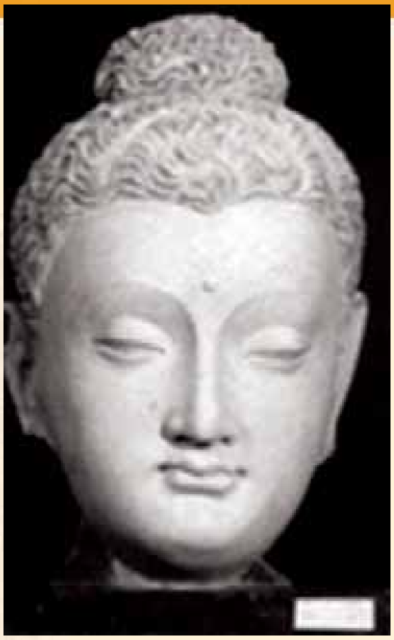

د فرانسوي لرغونپېژندونکي فوشه په قول په ګندهارا کې د بودا مجسمه دګندهارایانو له خوا جوړه شوې وه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هډې د نامه په اړه، دویمه ډله دې د هډې لپاره د کلتوري پلازمېنې د غوره کولو لاملونه او دریمه ډله دې د بودا د مجسمې د جوړېدلو په اړه خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته ولولي.

پوښتنې

۱ – د هډې تاریخ په لنډه توګه ولیکئ.

۲ – هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ فرهنګي پلازمینه ګڼل کیږي؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د هډې په اړه معلومات تر لاسه او خپلو ټولګیوالو ته دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم: باميان

په دې لوست کې له ګريکو بوديک تمدن او د باميانو د ارزښت په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د ګريکو بوديک د تمدن ريښې په لرغوني افغانستان کې شنې شوې، وده يې وکړه او بيا نورو ګاونډيو سيمو او هيوادونو ته ورسېدې. تر هغه چې ستر کنشکا لا بودايي کيش نه و منلی، نوموړی مذهب د يوې مړ ژواندي عقيدې په توګه د هند په محدوده کې پاتې و. همدا ډول له لرغوني يونان څخه راغلو هنرمندانو د خپلو هنرونو او ختيځو خيالاتو د يو ځايوالي په لارکې ټاکلې ستونزې درلودې. د کوشانيانو د واکمنی پر مهال د افغاني هنرمندانو او ماهرينو په وسيله دا ستونزې ليرې شوې او د يوناني هنر او هندي ارزښتونو تر منځ د يووالي زمينه رامنځته شوه او په پايله کې د ګريکو بوديک په نامه يو ستر تاريخي تمدن منځته راغی.

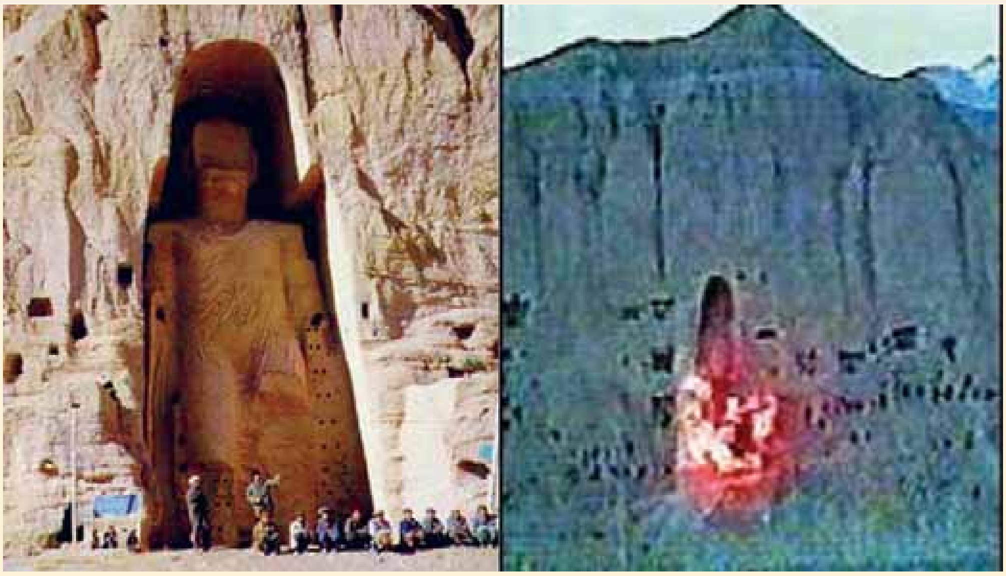

گریکو بودیک تمدن له یوې خوا د افغانستان پر لرغوني ټولنه هر اړخیزې اغیزې وښندلې،او له بل پلوه دامدنیت د جاپان، کوریا،او چین پورې، د سریلانکا او هندڅخه بیا تر سیر دریا او تاجکستان پورې ټولې سیمې تر خپلې اغیزې لاندې راوستې وې. د نړۍ له بیلا بیلو سیمو څخه به د عقیدتي مراسمو د پر ځای کولو په نیت زیات شمېر راهبان،زایرین او سیلانیان به په افغانستان کې د ودان شویو بو دایي عبادت ځایونو په ځانګړې ډول د بامیان لرغوني ځای ته د لیدو کتو په نیت سفرونه کول.

د بامیانو په اړه تر ټولو پخواني معلومات د چیني زیارت کونکو له خوا لیکل شوي. فاهیان تر ټولو پخوانی چیني زیارت کونکی دی چې د بامیان په اړه لیکنې لري. نوموړی په ٤٠٠ زیږدیز کال د بامیانو سیمه لیدلې او د سترو مجسمو په اړه یې ارزښتمن معلومات لیکلي دي. نوموړي لیکي: د بامیانو دره شنه او پاکه ده،د سترو مجسمو شا او خوا هره ورځ وینځل کیږي،زیات شمېر مذهبي مدرسې شته، هره ورځ زیارت کوونکي او سوداګران دې سیمې ته د تلو راتلو په حال کې دي. د راهبانو لپاره ځانګړې صومعې جوړې شوې او د ښاریو او بوده ګانو لپاره بیل ټاټوبې شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر فاهیان وروسته هیونتسنگ د بامیانو سیمه لیدلې او په خپلو یونلیکونو کې یې زیات ارزښتمن مطالب را ټول کړي او لیکلي دي. د هغه په وینا په بامیانو کې تر لس زیاتې خانقاوې وې، چې څه ناڅه زرتنه واعظین پکې د بودايي مذهب تبلیغ ته ګومارل شوي وو. په لسګونو مدرسې موجودې وې، چې هرې مدرسې لږ تر لږه زرتنه زده کونکي درلودل. هیونتسنګ په بامیانو کې ورې او لوېې مجسمې لیدلي، خو یوه داسې مجسمه یې هم لیدلې چې هر سهار به یې د لمر په وړانګو کې زرینه ځلیده او داسې بریښیده، لکه چې ټوله له سرو زرو څخه جوړه شوې وي.

په افغانستان کې د رسمي سپړنو او څېړنو له پیل را وروسته په ۱۹۲۲ میلادي کال د بامیانو ستر ي مجسمې لومړی د فرانسوي لرغونپوه (الفرد فوشه ۱۹۲۲ میلادي کال) له خوا وڅېړل شوې. نوموړي په خپلو څېړنو کې څرګنده کړه، چې په څلورمه او پنځمه میلادي پېړۍ کې د بودا دوې سترې مجسمې، چې یوه د صلصال او بله د شامامه په نامه یادیږي، جوړې شوې دي. د دې سترو مجسمو په اړه دعلمي سپړنو او څېړنو کار د فرانسوي لرغونپوهانو په وسیله پیل او بیا وروسته د نورو هیوادونو لرغونپوهانو هم د دې مجسمو په اړه څېړنې او لیکنې کړې دي، چې د بیلګې په توګه د هندي، جاپاني، چیني او افغاني لرغونپوهانو یادونه کولای شو.

په بامیانو کې دوې سترې مجسمې په ۲۰۰۱ میلادي کال د هغه وخت د واکمن رژیم پر مهال له منځه ولاړې. د بامیانو لرغونې سیمه د نوموړو دوو مجسمو له ړنګېدو دوه کاله وروسته په ۲۰۰۳ میلادي کال د ملګرو ملتونو د یونسکو اداري اړوند نړیوالو کلتوري میراثونو په لړ کې ومنل شوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د بامیان په اړه د چینایي زیارت کوونکو، دوېمه ډله دې د اروپایي پوهانو د معلوماتو او دریمه ډله دې په افغانستان کې د رسمي سپړنو وروسته د بامیانو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

۱– چینایي زیارت کوونکو د بامیانو په اړه په خپلو یونلیکونو کې کوم معلومات لیکلي دي؟ ولیکئ.

۲– د بامیانو په اړه د اروپایي پوهانو لومړني معلومات څه وو؟ ویې لیکئ.

۳– د رسمي سپړنو وروسته د بامیانو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو څخه د بامیانو د ولایت په اړه معلومات راټول او بیا دې په ټولګي کې نورو ته ولولي.

کيدارياڼ يا کوچني کوشانيان

په دې لوست کې د کيدارياڼو د واکمنۍ او په بلخ کې د کوشانيانو په امپراتورۍ کې د سيمه ييزو حکومتونو د پيل او د هغوی د سياسي وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د واسو ديوا تر مړينې وروسته د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د سيمه ييزو واکمنيو دوران پيل شو. د کوشاني لويې امپراتورۍ د کنټرول او اداري ځانګړې مرکز او پلازمينه له منځه ولاړه. د سيمو واکمنانو د خپلو ګټو او هيلو پر بنسټ واک وچلاوه. د کوشاني امپراتورۍ په لويديځو څنډو کې سيمه ييزو خپلسرو واکمنانو له نوې را ټوکېدلې ساساني امپراتورۍ سره اړيکې جوړې کړې. په حقيقت کې دا اړيکې د سيمه ييزو واکمنانو د ځان ساتلو هڅه وه، چې څه ناڅه نيمه پېړۍ يې ونيوله. ساساني ځواک د ټول افغانستان په لاندې کولو بريالي نشو، کله به يې د پخواني افغانستان پر يوه سيمه او کله پر بله سيمه له محلي واکمنانو سره په جوړ جاړي او يا په زور لاندې کولو سره د خپلې امپراتورۍ ريښې ځغلولې، خو په بلخ کې د کيداريانو واک ته رسېدل، او د کېداري واکمنانو له خوا د خپلواکۍ لرلو روحيه د دې سبب شوه چې له ساسانيانو سره د پر له پسې جګړو لړۍ اوږده او د مقابلې لوری زور واخلي. له همدې امله د کېداريانو د واکمنۍ زيات وخت د ساسانيانو سره په جګړو کې تير شو.

کيداريان د کوشاني واکمنۍ پاتې شوني دي. دکوشاني کورنۍ اړوند يو تن شهزاده، چې کيدار نومېده، په بلخ کې د چارو واګې تر لاسه کړې. په بلخ کې د کيدار د واکمنۍ ډېره موده نه وه تيره شوې چې په شمال کې د يفتلي قبيلو تر پرله پسې بريدونو لاندې راغلل. له همدې امله کيدار د هندوکش لويديځ سيمو ته خپل مرکز وليږداوه، او له جګړې پرته د کابل او ګندهارا پرسيمو واکمن شو. د کېدار واکمني د وړو کوشانيانو د پيل مهال ګڼل کيږي چې له ۳۲۵ زيږديز کال سره سمون لري. د کېداريانو او يا کابل شاهانو د دورې په اړه زيات معلومات يا د مسکوکاتو او يا چيني ليکنو پر بنسټ تر دې مهاله را رسېدلي دي.

له کيداري مسکوکاتو څخه داسې بريښي چې د کېداريانو او ساسا نيانو تر منځ پر له پسې جګړې او يو پر بل زيات يرغلونه شوي دي. د کېدارا د واکمنۍ پر مهال له ساسانيانو سره مخالفت او جګړو پوره اته کاله (۳۵۰ – ۳۵۸ زيږديز) دوام درلود. د کيداريانو او سا سا نيانو تر منځ د جګړو په اړه د ارمنستان يو مؤرخ فوستس ليکلي چې کيداريانو او ساسانيانو په ۳٦۷ او ۳٦۸ زيږديز کې په

خپل منځ کې خورا سخته جګړه وکړه او په پايله کې يې ساسانيانو ته کلکه ماتې ورکړه.
د کيدار د واکمنی پر مهال په کابل کې د هغه د زوی کنګاس يادونه هم شوې ده. نوموړي د خپل پلار د واکمنی پرمهال د يو شمېرسيمو اداره پر غاړه درلوده، د کېدارا تر مړينې وروسته د هغه يو بل زوی چې پيرو نومېده، واک ته ورسېده. نوموړي د ۳۷۵ تر ۳۸۰ زېږديز کلونو پورې د واک پر ګدۍ کېناست. د نوموړي د واکمنی له سپينو زرو څخه يو شمېر مسکوکات ترلاسه شوي دي. تر پيرو وروسته د ورهران يا بهرام په نامه د کابل شاهانو يا کيداريانو يو بل واکمن د قدرت واګې په لاس کې نيولې دي. تر بهرام وروسته د هندوکش سهيلي سيمې تر بريدونو لاندې راغلې او د کيداريانو او کوچني کوشانيانو واکمني يې له منځه يوړه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د کيداريانو د لومړني واکمن په اړه او دويمه ډله دې د کيداريانو د نورو واکمنانو په اړه خپل معلومات ټولګيوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د کيداريانو لومړنی واکمن څوک وو؟

۲ – د کيداريانو او ساسانيانو تر منځ د اړيکو په اړه څه معلومات لرئ؟

۳ – د کيداريانو وروستي واکمنان څوک وو ؟ په اړه يې خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې د ښوونځي له کتاب پرته په نورو کتابونو کې د کيداريانو په اړه معلومات راټول او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یفتلیانو امپراتوري

په دې لوست کې د یفتلي امپراتورۍ د جوړېدو، د هغوی د مهمو امپراتورانو او د دې امپراتورۍ له سقوط سره آشنا کېږئ.

انګلیسي مؤرخ سر اولف کارو په دې باور دی چې یفتلیان له منځنۍ اسیا څخه د سویل په لور را خوځېدلي او لومړنی اداره یې ۳۶۰ زیږدیز کال په تخار کې جوړه کړه. تخار او د هندوکش یو شمېر نورې سیمې یې له کیداریانو یا کوچني کوشانیانو څخه ونیولې او ساسانیانو سره تر درنو جګړو وروسته د خپلو سیمو دفاع ته اړ شول. دې قبیلو زیات شمېر بودايي ودانۍ ړنګې او د لمر نمانځنې عبادت ځایونه یې ودان پرېښودل.

د یفتلیانو او ساسانیانو تر منځ د جګړو لړۍ هغه مهال ډېرې زیاتې او درنې وې چې لا یفتلي واکمنې د هندوکش سویلي لورې ته نه وه رسېدلې. د یفتلي واکمنانو او ساسانیانو تر منځ لومړنۍ جګړه په ۴۲۷ زیږدیز کال پیښه شوه. ساساني بهرام ګور پر مرو او مرغاب برید وکړ او یفتلي واکمن خاقان د خپلې سیمې کلکه دفاع وکړه او ساساني ځواکونه یې له ماتې سره مخ کړل. په ۴۳۸ زیږدیز کال د بهرام زوی دویم یزدګرد بیا پر یفتلي خاوري برید وکړ. نوموړی هم له کلکې ماتې سره مخ شو. تر هغه وروسته لومړي فیروز یو ځل بیا له یفتلي واکمنانو سره د جګړې لاره ونیوله، خو دا ځل یفتلي واکمن اخشنور ساساني فیروز ته داسې ماتې ورکړه چې فیروز د خپل ژوند او سیاسي پایښت لپاره ارشو خپل زوی قباد، اخشنور ته وسپاري او د دوو کلونو لپاره یې یفتلي واکمن ته په زیاتو مالیو ورکولو ځان خلاص کړ.

اخشنور له پیروز سره تر جګړې وروسته وکړای شول د پخوانۍ آریانا یووالی بیا تامین کړي. د هندوکش سویلي سیمې یې تر خپل واک لاندې راوستې. زابل یې د خپل یوه مرکز په توګه وټاکه

او له هماغه ځایه یې د نورو سیمو د نیولو پلانونه جوړ کړ. دا مهال د ساساني واکمنانو تر منځ شخړې او جګړې زیاتې شوې وې. ان تر دې چې د فیروز ورور، ولاش د خپل یوه وزیر په وسیله له واکه لیرې او ړوند شو. د ساساني واکمنانو په منځ کې تر دې اړودوړ وروسته د فیروز زوی، قباد چې له اخشنور سره تر ډېرې مودې یرغمل پاتې و، د ساسانیانو واکمن شو.

قباد له یفتلي واکمنانو سره د دوستۍ لاره ونیوه. په دې حالاتو کې د یفتلي واکمنانو پام د هند لوري ته وګرځېد.

اخشنور څه نا څه نیمه پیړۍ واکمني وکړه. ساساني واکمنان لکه ولاش او قباد پر ځانونه د هغه باج منلی و. په هند کې یې د ګوپتا کورنۍ وځپله تر ٤٦٠ زیږدیز کال پورې یې هغه تر ٤٠ زیات ولایتونه تر خپل واک لاندې راوستل. تر اخشنور وروسته د هغه زوی تورمنه (توریالی) واک ته ورسېد. تورمنه په خپلو مسکوکاتو کې ځان د زابل امپراتور تورمنه یاد کړی دی. تورمنه خپله واکمني د هند تر مرکزي سیمو ورسوله او په ٥٠٢ زیږدیز کال کې مړ شو. د تورمنه تر مړینې وروسته د هغه زوی میهرا کولا (میهرګل) واک ته ورسېد.

میهرا کولا د خپلي واکمنی د پراختیا لپاره پر هند بریدونه وکړل او د ګوپتا کورنۍ یې باج ورکولو ته اړه کړه. د بنګال له واکمنانو سره یې جګړې وکړې او زیات شمیر بودایي مرکزونه یې وران کړل. میهراکولا په ٥٤٢ زیږدیز کال کې مړ شو او د ده له مړینې سره سم د یفتلي امپراتورۍ زوال پیل شو.هند او بنګال بیرته د خپلو واکمنانو لاس ته ورغلل او په افغانستان کې هم د یو شمېر پخوانیو سیمه ییزو واکمنانو لپاره د بیا واکمن کېدو زمینه برابره شوه.

د یفتلي امپراتورۍ تر نړېدو وروسته په افغانستان کې د کوشان – یفتلي په نامه د سیمه ییزو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زابلي یفتلیانو د واکمنۍ پر مهال د افغانستان پولې

واکمنانو بله دوره پیل شوه. په دې دوره کې د کابل شاهانو، رتبیل شاهانو، د بامیان د شیرانو ، د تګین شاهانو نومونه د یادېدلو وړ دي چې د هیواد پر بیلا بیلو سیمو واکمن شول. د دې دورې ځانګړنې په افغانستان کې د سیمه ییزو واکمنانو حاکمیت او هغه پر له پسې مقاومتونه وو چې د افغانستان په بیلا بیلو سیمو کې د اسلامي ځواکونو په وړاندې تر سره شوي دي. د زماني واټن له مخې دا دوره په عمده توګه له شپږمې میلادي پېړۍ څخه بیا د اتمې میلادي پېړۍ تر ورستیو کلونو پورې دوام مومي،چې په افغانستان کې د خپلواکو اسلامي حکومتونو له پیل سره سمون خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یفتلي واکمنانو د مسکوکاتو یو انځور

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د یفتلي واکمنانو په اړه د انګلیسي مؤرخ اولف کارو نظریه بیان کړي او دویمه ډله دې د اخشنور د واکمنۍ په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

۱ – یفتلیان له کومه راغلل؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲ – د یفتلي واکمن اخشنور په اړه یې څه معلومات لرئ؟

۳ – د تورمنه په اړه څه معلومات لرئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان وضع

د بلخ د نه گنبدي مسجد انځور چې په افغانستان کې لومړی مسجد بلل کیږي

په دې لوست کې
له اسلام څخه دمخه د
افغانستان له سیاسي،
ټولنیزې او کلتوري
وضعې سره پېژندګلوی
پیداکوئ

د شپږمې میلادي پیړۍ په وروستیو او د اوومې میلادي پیړۍ په لومړیو کې افغانستان د ځایي امیرانو او د کوشاني او یفتلي ځینو پاتې واکمنو له خوا اداره کیده. د دې لپاره چې د اسلام د ظهور پر مهال مو د افغانستان د وضعې او حالت ټولیز انځور اخیستی وي، باید خپل دغه بحث په لنډ ډول په دوو عنوانو کې تر مطالعې او څیړنې لاندې ونیسو.

الف- سیاسي وضعه:

افغانستان له سیاسي پلوه د اسلام د سپېڅلي دین د څرګندېدو پر مهال ګډوډ حالت درلود. له یوې خوا په ختیځ کې د ګوپتا او په لویدیځ کې د ساسانیانو دوو څواکمنو امپراتوریو شتون او له بلې خوا د مرکزي غښتلي اداري نشتوالي د سیمه ییزو حکومتونو جوړېدو ته زمینه چمتو کړه.

د چین وتلي سیلاني هیونتسنګ چې په اوومې میلادي پیړۍ کې یې افغانستان ته سفر کړی و او د افغانستان د وضعې او حالاتو په اړه یې خورا زیات مطالب کښلي د هغه مهال د سیاسي وضعې په اړه لیکي:

((دغه هیواد په بیلابیلو اداري واحدونو وېشل شوی او هره جغرافیایي حوزه یې د یوه ځانګړي پاچا له خوا اداره کیږي.))

زابلي رتبیل شاهان له مشهورو کورنیو څخه وه چې له کابل شاهانو سره یې بنې اړیکې درلودې او په غزني او زابل یې واکمني کوله.

همدارنګه نورو کورنیو لکه د بامیان د شیرانو او په کابل کې کابل شاهانو واکمنی درلوده. همداسې ډېرو سیمه ییزو حکومتونو د افغانستان په ګوټ ګوټ کې حاکمیت درلود. پدې توګه قوی مرکزي حکومت شتون نه درلود.

ب- مذهبي او ټولنيزه وضعه:

د دغه ټاټوبي وګړو په ديني لحاظ په جلا جلا دينونو عقيدې درلودې. زردشتي کيش چې له بلخه او بودايي ايين چې له هنده يې سرچينې اخيستې وې، په افغانستان کې خپل لارويان درلودل. پر دې سربېره ځينو نورو دينونو هم د مسلمانو اعرابو مبلغينو د راتګ تر مهاله په دې هېواد کې شتون درلود. د ځايي حکومتونو خپلواک وضعيت ښايي په دغه خاوره کې د بېلابېلو دينونو عمده دليل وي.

د افغانستان د خلکو د هاغه وخت کلتور د ويدي او اوستايي تهذيب لويه برخه تشکيلوله. له همدې امله هيڅ عادي او وروسته پاتې کلتور نشو کړای چې پر دغو خلکو لاس بری پيدا کړي. هغه يو شمېر فرهنګونه او تهذيبونه، چې نوي به منځته راتلل او يا به يکې کوم نوښت رامنځته کېدو، د نومورې سيمې خلکو به له خپل اصلي فرهنګ سره ګډاوه او په يوه نوي بڼه به يې نړيوالو ته وړاندې کاوه. د دې مدعا د ثبوت لپاره د بېلګې په توګه د يونان- باختري او يونان- بودايي مدنيتونه يادولی شو، چې د دې خاورې د وګړو نوښتونه بلل کېږي. لنډه دا چې د اوومې ميلادي پېړۍ په وروستيو کې د ساسانيانو وروستی پاچا، دريم يزدګرد د احنف بن قيس د اسلامي سرلښکر له لاسه په ٦٥١ زيږديز کې ماته وخوړه او ورپسې يې اسلامي سرلښکر د افغانستان په لوری راغی. په بېلابېلو وختونو کې د مسلمانانو حملو دوام پيدا کړ او د دريم خليفه حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت پر مهال د عبدالله بن عامر تر مشرۍ لاندې اسلامي لښکرې د کابل تر پولو ورسېدې او په همدې ترتيب د ځايي حکومتونو د سقوط او پاشلتيا لپاره زمينه برابره شوه. د مسلمانانو سوبمنو او فاتحو عسکرو د اسلامي حکومت د ټينګښت او ثبات په موخه دوه پېړۍ پرله پسې جنګونه وکړل، تر دې چې د اسلامي خپلواکه دولتونو د راڅرګنديدا لپاره زمينه مساعده شوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ګروپونو ووېشل شي. لومړی ګروپ به د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت بيان کړي او دويم ګروپ به په همدغه مهال کې د افغانستان ديني او اجتماعي وضعې په اړه ټولګي ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت څرنګه و؟ شرح يې کړئ.

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان مذهبي او اجتماعي وضعه څرنګه وه؟ واضحه يې کړئ.

د ساساني دورې وروستي .... نومي پاچا د احنف بن قيس په وسيله په کال ...... زيږديز کې ماتې وخوړه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې له مشرانو او د کلو له سپين ږيرو څخه د مسلمانانو د لومړيو جنګونو په اړه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيم څپرکی
د نړۍ لرغوني تمدنونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د تمدن د منځته راتلو څرنګوالی او د هغه ځانګړتیاوې
- د بین النهرین تمدن
- د بین النهرین تمدن او کلتور
- د مصر تمدن
- د مصر تمدن او کلتور
- د فارس تمدن
- د هند تمدن
- د چین تمدن
- د یونان تمدن
- د روم تمدن
- د امریکا تمدنونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرکي موخې

هیله کیږي چې د دې خپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- د بین النهرین، مصر، فارس، هند، چین، یونان، روم او امریکا له تمدنونو سره به آشنا شي.
- د یاد شوو تمدنونو علمي او کلتوري لاسته راوړنې به بیان کړای شي.
- له تاریخي نقشو څخه د ګټې اخیستنې وړتیا به پیدا کړي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو په ارزښت به پوه شي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو او د هغو له لاسته راوړنو سره به لیوالتیا پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوويشتم لوست

د تمدن د رامنځته کيدو څرنګوالی او ځانګړنې

په دې لوست کې د تمدن د رامنځته کيدو د څرنګوالي په اړه د پوهانو د نظرياتو او د مدنيتونو د ځانګړتياوو په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

تمدن عربی کلمه ده چې د ښاري ژوند معنا لري. د تمدن د رامنځته کيدو د څرنګوالي په اړه د مؤرخينو او ټولنپوهانو له لوري بېلابېل نظريات وړاندې شوي دي. د اسلامي نړۍ نامتو مؤرخ ابن خلدون په دې باور دی چې تمدن د بدوي کلتورونو پر بنسټ جوړېږي او بيرته د همدې بدوي کلتورونو تر بريدونو لاندې له منځه ځي او دا لړۍ په دايروي شکل پايښت مومي. انګليسي مؤرخ ارنولد تاينبي د ننګونو (چلنجونو) او غبرګون نظريه د تمدن د رامنځته کيدو لامل ګڼي. د تاينبي په باور يو په بل پسې ننګونو او ستونزو انسانان هڅو ته اړ کړي او دا هڅې په مدنيت بدلې شوې دي.

د تمدن د پايښت په اړه يوشمېر مؤرخين په دې باور دي چې هغه يوه واحده منشا لري او له يوې لرغوني حوزې څخه پيل شوی دی.

ګوردن چايلد يو د هغو مؤرخينو له ډلې څخه دی چې ټول لرغوني مدنيتونه له يوه ټاټوبي څخه را وتلي ګڼي. نوموړي د مصر، بين النهرين او سند تمدنونه وڅېړل او د دې تمدنونو ترمنځ ورته ټکي يې رابرسيره کړل. په پايله کې يې د ټولو تمدنونو منشا له مصر څخه راپيل شوې وبلله. د مؤرخينو دويمه ډله په دې باور ده چې د تمدنونو منشا يوه نه ده او د نړۍ تمدنونو له يوه تمدن څخه پراختيا نه ده موندلې، بلکې د هرې سيمې د چاپيريال او د هغه د امکاناتو په محدوده کې ځانګړی تمدن منځته راغلی او وده يې کړې ده.

د لومړنيو مدنيتونو ځانګړنې:

ښاري اوښتون (انقلاب): له ميلاده کابو ۳۰۰۰ کاله وړاندې انسانان د ښارونو په جوړولو بريالي شول. ښارونه د ديني، فرهنګي، ټولنيز، اقتصادي او سياسي بدلونونو مرکزونه شول. د بشريت په تاريخ کې دا پرمختګ د ښاري انقلاب په نامه بلل شوی دی.

سياسي او نظامي جوړښتونه: د ښاري ژوند له پيل سره سم حکومتي اداري رامنځته شوې چې ټولنې ته وده ورکړې او د هغوی غوښتنو ته ځواب ووايي. د سياسي قدرت د ساتلو او د نورو

سیمو د نیولو په موخه نظامي ځواکونه هم رامنځته شول.

د اقتصادي ځواک پر بنسټ نوی ټولنیز جوړښت: پاچاهانو، لوړ پوړو روحانیونو، سیاسي مشرانو او پوځیانو د واک او قدرت په سر کې پاتې او د ټولنې د لوړې طبقې وګړي شول. کروندګرو او صنعتکارانو په دویم پوړکې او غلامانو د ټولنې په ټیټ پوړ کې ځای وموند.

دیني جوړښتونه: په لومړیو مدنیتونو کې دیني تشکیلاتو ځانګړی ارزښت درلود. د توحید له لارې څخه د پخوانیو ټولنو د یو شمېر خلکو په اوښتو او د خلکو د باور او تلقین لپاره د دیني جوړښتونو له لارې د شرک او خرافاتو بهیر پیل شو. د ټولنې د بریالیتوب لپاره د ارباب الانواعوه کاذب رول او اهمیت ته غاړه کېښود. په همدې ډول یې د لاسته راغلي مدنیت او سیاسي جوړښت پراختیا ته هڅه وکړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه او دویمه ډله دې د تمدن د ځانګړنو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې

د تمدن د رامنځته کېدو په اړه د ارنولد تاینبي نظر ولیکئ.

د تمدنونو د منشا په اړه د پوهانو نظریات څرګند کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د تمدن د بیلګو په اړه خپل معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بين النهرين تمدن

په دې لوست کې د بين النهرين تمدن له لرغونتوب، لرغونو سيمو او سياسي وضعې سره آشناکيږئ.

هغه سيمه، چې د دوو سيندونو (دجلې او فرات) تر منځ پرته ده، د بين النهرين په نامه يادېږي.

په دغه سيمه کې د نړۍ تر ټولو لرغونی تمدن رامنځته شوی چې مؤرخين يې د رامنځته کېدو لامل د دجلې او فرات ښېرازه ځنډې ګڼي. د لرغونپوهانو په اند د نوح عليه السلام تويان په همدې سيمه کې پېښ شوي دي. د بين النهرين تر ټولو لرغونی ځای د(تل حسونا)په نامه يادېږي، چې په پنځه زره مخزېږدکې يې يو لوی کلی درلود چې وګړي يې په کرنه بوخت وو،خو د وګړو په ډېرېدو سره د ۵۰۰۰ - ٤۰۰۰ مخزېږد د مخه کلونو تر منځ بين النهرين ته ولېږدېدل او هلته يې د يو تمدن بنسټ کېښود چې د(سومريانو)د تمدن په نامه يادېږي.

د سومريانو په استوګنځي (سومر) کې ګڼ شمېر ښارونه رامنځته شول چې اور، اوروک، کيش، لاګاشس، لارسا او وينپور يې د يادونې وړ دي. دغه ښارونه هر يو په خپلواکه توګه اداره کېدل. له همدې امله ښاري دولتونه يا ښاري هېوادونه بلل کېدل. د دغو ښارونو په منځ کې عبادت ځايونو شتون درلود چې د ښار د ساتنې د خداي مجسمې پکې ساتل شوې وې.

د بين النهرين سياسي وضع

د سومرښاري دولتونه دکاهنانو له لوري، چې مشران يې (انسي) بلل کېدل، په خپلواکه توګه اداره کېدل او مرکزي واکمنی يې نه درلوده. د سومر له پخوانيو واکمنانو ځخه يو هم (ايتن)و چې پر ټولو سومري دولتونو يې ولکه درلوده.

له ۲٤۰۰ کاله د ميلاد ځخه وراندې اکدي اقوامو سومري واکمن(ګيل ګميش)له منځه يوړ او واک يې تر لاسه کړ. د دغې لړۍ لومړی واکمن سارګون و چې د فارس له خليج ځخه د بين النهرين تر شمال پورې يې خپل قلمرو ته پراختيا ورکړه. له همدې امله د بين النهرين په سياسي تاريخ کې ډېر شهرت لري او د بين النهرين لومړی سترواک ګڼل کېږي. دغه لړۍ له دوه پېړيو واکمنی وروسته

د شمال ختیځ د یو قوم (ګوتي)له لوري له منځه ولاړه. ګوتیانو یوه پېړۍ واکمني وکړه او په پای کې د سومریانو له لوري له منځه ولاړل. څه مهال وروسته سومر او اکد سره یو موټی او د اور واکمنۍ یې رامنځته کړه. دغه مهال اعلامیانو چې د فارس په سویل او لوېدیځ یې واکمني درلوده او تازه یې د اور واکمنۍ ته غاړه ایښې وه، یو ځل بیا خپلواکي تر لاسه کړه. د سومریانو په وراندې یې جګړې پیل کړې او په ۲۰۰۷ کاله د میلاد څخه وراندې کې یې د هغوی سیاسي ځواک ته د پای ټکی کېښود.

د اور د واکمنۍ له منځه تلو وروسته په سویلي بین النهرین کې جګړې پیل شوې. په پایله کې اموري (بابل) لرۍ، چې په ۱۹ مخزېږده پېړۍ کې یې بنسټ اېښودل شوی و، د دغه هېواد ډېرې برخې سره یو موټی کړې او د بابلیانو په نامه ستروکي یې رامنځته کړه.

د حمورابي د یوې مجسمې څو انځورونه

د بابلیانو د لرغوني ستروکی پیر، چې درې پېړۍ یې دوام وکړ، د نړۍ د تاریخ د پام وړ څېرکی ګڼل کېږي. د دغې لړۍ نومیالی واکمن حمورابي و چې د بین النهرین یووالی یې ټینګ کړ، خپل قلمرو ته یې پراختیا ورکړه، د ستروکي بنسټ یې کېښود او پر دې سربېره یې سوداګرۍ او کرنې ته ډېره پراختیا ورکړه. د وګړو لپاره یو قانون جوړ کړ چې د حمورابي د قانون په نامه یادېږي. د حمورابي پلازمېنه د بابل ښار و چې د لرغونې نړۍ له سترو او ودانو ښارونو څخه شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحمورابي د قانون يوه برخه

که څوك يو تن په قتل تورن کړي، خو په اثبات يې ونه رسوي، تور لګوونکی باید په قتل ورسېږي.

که څا تښتېدلي غلام ته پناه ورکړه، باید ووژل شي.

که څا د يو بل څا غلام وواژه، په بدل کې يې باید غلام ورکړي.

که يو آزاد تن يو بل آزاد تن ووهي، په بدل کې باید نغدي جريمه ورکړي او که څېري يې بابلي وواهه باید شپېته درې ووهل شي.

د حمورابي له مړينې سره په بين النهرين کې بلواوې پيل شوې. په پايله کې يې بابليان له منځه ولاړل او اشوريان واک ته ورسېدل. اشوريان يو جنګي قوم و او د اشور په ښار کې يې واکمني درلوده. د دغې لړۍ لومړی واکمن لومړی سارګون و چې له ميلاده ۱۹۰۰کاله وړاندې يې د اور ښار تر لاسه کړ. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې اشوريانو ډېرې برياوې تر لاسه کړې او خپل قلمرو ته يې د مديترانې تر مورګو پورې پراختيا ورکړه. څه مهال وروسته يې مصر هم تر لاسه کړ. د اشوريانو وروستی واکمن اشور بنپال و چې ډېرې سيمې يې تر خپلې ولکې لاندې کړې او د اعلاميانو سياسي ځواك ته يې د پای ټکی کېښود. د دغې لړۍ پلازمېنه د نينوا ښار و چې په ياده اداره کې يې ډېره پراختيا موندلې وه.

وروستی قوم، چې له يوې پېړۍ زيات يې په بين النهرين واکمني وکړه، کلدانيان وو. کلدانيان د نويو بابليانو په نامه هم يادېږي، ځکه خپله پلازمېنه يې له نينوا څخه د بابل ښار ته ولېږدوله او هڅه

يې وکړه چې د بابليانو تمدن راژوندی کړي او د حمورابي قانون پلی کړي، خو بريالي نه شول. په ۵۳۹ مخزېږد کې هخامنشيانو د کلدانيانو وروستي واکمن، بخت نصر له منځه يوړ او د بابل ښار يې ونيو. په دې ډول بين النهرين د هخامنشيانو په قلمرو کې شامل شو. له هخامنشيانو وروسته ساسانيانو په بين النهرين ولکه ومونده او په اوومه زېږديزه پېړۍ کې نو موړې سيمه د مسلمانانو له لوري ونيول شوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سومريانو، دويمه ډله دې د اکديانو او دريمه ډله دې د بابليانو په اړه خپل معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د بين النهرين لومړنی تمدن په څه نامه يادېږي او د رامنځته کېدو لامل يې څه و؟

۲-د سومر د ښاري دولتونو په اړه څه پوهېږئ، خپل معلومات وليکئ.

۳-د اور د واکمنی په اړه خپل معلومات وليکئ.

٤-حمورابي کوم کارونه ترسره کړل خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د بين النهرين د سياسي وضعې په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بین النهرین تمدن او فرهنګ

په دې لوست کې د بین النهرین د خلکو له دیني عقایدو، ټولنیزې او اقتصادي وضعې او علمي لاسته راوړنو سره آشنایي پیداکوئ.

دین: د بین النهرین اوسېدونکو په ډېرو خدایانو، لکه د آسمان، سپوږمۍ، ستورو، کرنې او داسې نورو باور درلود. هغوی د ځینو خدایانو مجسمې جوړې کړې وې او په عبادت یې بوخت وو. د ښارونو په مرکزونو کې د غونډیو په سر ځو پوړیزه عبادت ځایونه شتون درلود چې په هر عبادت ځای کې د ښار ساتنې د خدای مجسمې ایښودل شوې وې.

د بین النهرین اوسېدونکو د خپلو خدایانو د خوښۍ په موخه بېلابېل مراسم ترسره کول. قرباني یې کوله او په ګډه یې مذهبي سرودونه ویل. هغوی له مړینې وروسته په ژوند باور درلود چې له همدې امله یې له مړو سره په قبرونو کې وسایل ایښودل.

د تاریخي روایتونو او دیني نصوصو له مخې الله تعالی، حضرت ابراهیم (ع) ولېږه چې خلک د باطلو خدایانو له عبادت څخه منع کړي او د واحد خدای عبادت ته یې راوبولي. د حضرت ابراهیم(ع) توحیدی دعوت د دغه مهال د پاچا نمرود له مقاومت سره مخ شو، خو ډېر ژر د بین النهرین له پولو تیر او فلسطین او جزیرة العرب ته ورسید.

کرنه: د دجلې او فرات د اوبو سترو سرچینو شتون د بین النهرین د کرنې د پراختیا او ودې بنسټیز لامل و چې له امله یې د اوبه خور منظم سیستم رامنځته شو او د ټولنیز ژوند د نظام لپاره لاره هواره شوه. غنم او اوربشې د بین النهرین مهم کرنیز پیداوار و.

لیک: له بین النهرین څخه ډېرې خټینې لوحې ترلاسه شوې چې پر مخ یې په بېلابېلو بڼو لیکنې څرګندېږي. د مؤرخینو څېړنو په ډاګه کړې، دغه لوحې چې لرغونتوب یې ۵۰۰۰ مخزېږد ته رسیږي، په واقعیت کې د هغه مهال کتابونه دي. له همدې امله ویلای شو چې د نړۍ تر ټولو لرغونی کتابتون په بین النهرین کې رامنځته شوی دی. دغه لوحې د ښوونې او روزنې، د خدایانو د عبادت، د حقوقي مسایلو، جګړو، راکړې ورکړې او داسې نورو په اړه مطالب لري چې په میخي لیک لیکل شوي. په دې توګه ویلای شو چې په بین النهرین کې لومړنی رامنځته شوی لیک میخي دی.

علوم: د نجوم پوهې په بین النهرین کې د پام وړ پرمختګ کړی و چې لامل یې د ستورو عبادت و هغوی هغه ستوري چې اوس عطارد، زهره، مریخ، مشتري او زحل نومیږي، پیژندل. د دجلې او فرات د سیندونو څپو د بین النهرین وګړي هڅول چې د اوبه خور سیستم د تنظیم او د خپلو ځمکو د پولو ټاکلو په موخه ډېر فکر وکړي. په دې ډول لومړني هندسي او ریاضیکي فعالیتونه منځته راغلل چې وریسې د جمعې، منفي، ضرب او تقسیم عملیې هم رامنځته شوې. د بین النهرین وګړو کال په دولسو سپوږمیزو میاشتو او هره میاشت په څلورو برخو وېشلې وه چې په دې ډول اونۍ رامنځته شوه.

بابل د لرغوني نړۍ ستر او پرتمین ښار

بابل د بین النهرین له لرغونو ښارونو څخه دی. د مؤرخینو په آند دغه ښار له ۴۰۰۰ مخزېږد راهیسې شتون درلود او د نړۍ له لومړنیو ښارونو څخه شمېرل کیده. د بابل ښار د لرغوني بابلي واکمنۍ په

ځانګړې توګه د حمورابي د واکمنۍ پر مهال ډېره پراختیا ومونده.
په ۶۸۹ مخزېږدکې د اسوریانو د یرغل په پایله کې د بابل ښار ویجاړ شو. د کلدانیا په واکمنۍ کې بابل یوځل بیا پلازمینه شو. د دغې لړۍ یو واکمن (بخت نصر) د بابل د ودانولو په موخه ډېرې هڅې وکړې چې په ترڅ کې یې بابل د خپلې ښکلا او عظمت لوړې پورې ته ورسېد. په ۵۳۹ مخزېږدکې د بابل ښار د هخامنشي واکمن کوروش په ولکه کې راغی.
د بابل ښار د فرات د سیند په غاړه کې پروت دی. د دغه پراخه ښار مساحت ۵۲۰ کیلومتر مربع اټکل شوی دی. د ښار شا و خوا لوړو او محکمو استحکاماتو شتون درلود. دغو استحکاماتو کابو ۲۵۰ برجونه او ۱۰۰ دروازې درلودې، چې په خوا کې یې له اوبو ډکې ژورې کندې موجودې وې. د ښار دیوالونه یې ۹۰ کیلومتره اوږده وو. د فرات سیند د ښار له منځه تیریده چې دواړو خواو یې د ښکلو پلونو په واسطه له یوبل سره لار موندله.
د ښار سترې ودانۍ له ډبرو جوړې وې. د دغو ډبرو مخ په سفالي رنګ پوښل شوی و. د ښار له سترو ودانیو څخه یوه هم هغه برج ډوله اووه پوړیزه ودانۍ وه چې کابو ۲۰۰ متره لوړوالی یې درلود او د نړۍ له ټولو لوړه ودانۍ ګڼل کېده. د دغې ودانۍ باندیني لوری د ښکلو انځوریزو کاشیو په واسطه پوښل شوی و.
بین النهرین ته د یونانیانو له راتګ وروسته بابل د سکندر د پام وړ وګرځېد او د هغه استوګنځای شو. د سکندر د ځای ناستو د شخړو په پایله کې دغه ښار ډېر زیانمن شو او له هغه وروسته د سقوط په لور روان شو. د روایاتو له مخې حضرت ابراهیم (ع) په بابل کې بتان مات کړل او د بابل د حاکم (نمرود) په امر په اور کې واچول شو، خو الله تعالی وژغوره. د بابل د ښار کنډوالې د بغداد د سویل په ۸۵ کیلومترۍ کې د کوفې ښار ته نږدې شتون لري.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بین النهرین د وګړو د مذهبي عقیدو، دویمه ډله دې په بین النهرین کې د علومو د پرمختګ او دریمه ډله دې د بابل د ښار په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د بین النهرین د عبادت ځایونو په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات ولیکئ.
۲- د علومو په برخه کې بین النهرین کومې لاسته راوړنې لري؟
۳- د بابل د ښار په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه یې ووایاست؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بابل د حاکم نمرود په اړه معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلرويشتم لوست

د مصر تمدن

په دې لوست کې په مصرکې د تمدن د رامنځته کېدو د لاملونو، د هغې د بشپړتيايي پړاوونو او همدارنګه د لرغوني مصر له سياسي وضعې سره آشنايي پيداکوئ.

د مصر هيواد په افريقاکې پروت دی. د مؤرخينو په آند په مصرکې د بشري مدنيت د رامنځته کېدو رغنده لامل د نيل سيند و چې په خپلو ښيرازو غاړو مورګو کې کلي اوښارونه رامنځته شول. په لوړه کچه يې کلتور ته پراختياورکړه او د بشر د ډېرو فعاليتونو بنسټ يې کېښود.

په مصر کې له ۵۰۰۰ تر ۳۲۰۰ مخزېږد پورې پېر له تاريخ وړاندې دوره بلل کېږي. هغه مهال د نيل په وادی کې مرکزي واکمني نه وه، خوسره له دې هم ځينې ځايي واکمنې يوموټی شوې او دوه واکمنۍ يې يوه په سويل اوبله په شمال کې رامنځته کړه. په دغه دوره کې هنر وده وکړه. د دودونو پر بنسټ قانون جوړشو اوهمدارنګه ليکني او کلېزې رامنځته شوې چې ددغه پېرله علمي پرمختياووڅخه ګڼل کېږي.

په ۳۲۰۰ مخزېږد کې د سويلي او شمالي واکمنيو د يوځای کېدو په ترځ کې مرکزي واکمني منځته راغله.

د دغې واکمنۍ بنسټ ايښودونکی لومړی مينز (Menz) و چې د لومړۍ دورې بنسټ ايښودونکی هم و.

د لرغوني مصر د ودې پړاوونه

مؤرخين د مصرلرغونی تاريخ د مينز له مهاله د هخامنشيانو تر ورتګ پورې په درې دورو وېشي.

۱- لرغونې واکمنۍ:

لرغونې واکمنۍ واک ته د مينز له رسېدو سره پيلېږي. په دغه واکمنۍ کې شپږ کورنۍ يو

بل پسي واک ته ورسېدې. په دغه دوره کې د واکمنۍ سیستم تیوکراسي (دیني) و. پاچا هم سیاسي او هم دیني مشر و ځکه د هغه ځواک د خدای ځواک ګڼل کېده او په خلکو کې یې خورا درناوی کېده. له همدې امله ورته د فرعون لقب ورکړ شوی و.

لرغوني واکمنۍ د پام وړ پوځي ځواک نه درلود او سیاست یې سوله ییز و. دغه دوره په ۲۳۰۰ مخزېږد کې پای ته ورسېده، ورسره په مصرکې نوی پېر پیل شو او دوه پېړۍ یې دوام وکړ چې د فیوډالي دورې په نامه یادېږي. په یاده دوره کې ګډوډي واکمنه وه. نجیبان د ډېرځواک څښتنان و چې له امله یې د ټولنیزو پوړکو (طبقاتو) له لوري وخت په وخت پاڅونونه رامنځته کېدل.

منځنۍ واکمنۍ

په ۲۱۰۰ مخزېږد کې یوولسمه کورنۍ واک ته ورسېده، په پایله کې یې ګډوډۍ پای ته ورسېدې او د مصر په تاریخ کې یوه نوې پاڼه پرانیستل شوه چې د منځنۍ واکمنۍ په نامه یادېږي. دغه واکمني د لرغوني واکمنۍ په پرتله کمزورې وه. فرعونان یوبل پسې واک ته رسېدل، خو اصلي ځواک د کوچنیو واکمنانو په لاس کې و. دولسمې کورنۍ دغه حالت ته بدلون ورکړ. فرعونان یې د پوره ځواک څښتن کړل. عدالت یې ټینګ او خلک یې د اصلیت او توکم له توپیر پرته په کارونو وګومارل. ویلای شو چې دولسمه کورنۍ د ولسواکۍ لومړنۍ بنسټ ایښودونکې وه. دغه واکمني د ټولنیز عدالت او علمي پرمختیاوو له مخې یوه زرینه دوره وه. له پای ته رسېدو سره یې مصر یوځل بیا د ګډوډیو او بهرنیو بریدونو دورې ته ورننوت چې له دوه پېړیو یې زیات دوام وکړ او په پایله کې یې ټولنیزې اوعلمي پرمختیاوې له منځه ولاړې. هکسوسیانو، چې په لوېدیځې اسیا واکمن شوي وو، مصر تر ولکې لاندې راوست. دغې ولکې پرمصریانو مهم اغېز وکړ. هغوی یې نه یوازې له جګړه ییزو اصولوسره بلدکړل، بلکې د بهرنیانو په وړاندې یې یو موټی کېدو ته هم وهڅول. مصري واکمنانو د هکسوسانو په وړاندې پاڅونونه پیل کړل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرني څواکونه يې له خپلې سيمې څخه وايستل. د دغې بريا اتل د اتلسمې کورنۍ موسس لومړی اهموز و.

۳- د امپراتورۍ دوره: (۱۵۸۰ تر ۱۰۹۰ ميلاد څخه وړاندې)

د فرعون انځور

دغه دوره د هکسوسانو له ايستلو او د لومړي اهموز له واک ته رسېدوسره پيلېږي اهموز د مخکنيو دورو په پرتله يو پياوړی نظام رامنځته کړ. فلسطين يې ونيو او تر سوريې پورې ورسېد. د دغې دورې تر ټولو بريالي بريدونه د دريم توتمس پرمهال پيښ شول چې د دجلې او فرات ترمنځ سيمه يې د مصريه قلمرو کې ورګډه کړه.

د امپراتور له مړيني وروسته يوځل بيا ګډوډۍ رامنځته شوې، خو مصري فرعونيان يې په له منځه وړلو کې پاتې راغلل. له امله يې يو په بل پسې انقلابونه پيل شول او تر دولسمې مخزېږدې پېړۍ پورې يې نيول شوې سيمې له لاسه ووتې او واکمني يې د ځوړتيا په لور روانه شوه.

په ٦٧٠ مخزېږد کې مصر د اسوريانو له لوري ونيول شو او تر٦٦٢ مخزېږد پورې يې تر استعمار لاندې واوسېده. له دې وروسته مصر يو ځل بيا ځواک ترلاسه کړ او کلتور پراختيا وموند، خو دغه حالت ډېر دوام ونه کړ. په ٥٢٥ مخزېږد کې مصر د فارس امپراتورۍ له لوري ونيول شو چې له دې وروسته تېرتمدن بيا راژوندی نشو.

په ټوليزه توګه په مصرکې شل کورنۍ واک ته ورسېدې او ګڼ شمېر فرعونانو پکې واکمني وکړه. له هغوی څخه يو هم دويم رامسس و چې د واکمنۍ پرمهال يې حضرت موسی عليه السلام راڅرګند شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د لرغوني واکمنۍ، دویمه ډله دې د منځنۍ واکمنۍ او دریمه ډله دې د امپراتورۍ دورې په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱-د نیل په وادۍ کې مرکزي واکمنۍ څه مهال او د چا له لوري رامنځته شوه؟

۲-د لرغوني مصر د تاریخي دورو په اړه خپل معلومات ولیکئ.

۳-حضرت موسی (ع) د کوم فرعون په واکمنۍ کې راڅرګند شو؟ نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مصر د فرعونیانو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

د مصرتمدن او فرهنګ

په دې لوست کې د مصریانو د مذهبي عقایدو، ټولنیزې وضعې، اقتصادي سیستم، علمي لاسته راوړنو، هنري فعالیتونو او د لرغوني مصر له تاریخي اثارو سره آشنایي پیداکوئ.

دین: دلرغوني مصر د وګړو په ټولنیز ژوند کې مذهب ډېر رول درلود او د ژوند په هر اړخ یې اغیز کړی و.

د لرغوني واکمنی سیستم تیوکراسي (دینی) و. په منځنی واکمنی او ان د امپراتوری په دوره کې د هیواد چارې د مذهب له لارې اداره کېدې. په لرغونې واکمنی کې بېلابېل دینونه سره یوځای او یو واحد دین منځته راغی. همدارنګه له بېلابېلو خدایانوڅخه أمون رې (د لمر رب النوع) چې د عدالت، رښتینولی او د کایناتو د اخلاقي چارو ساتندوی ګڼل کېده او اوسیروس (د نیل رب النوع) چې د نباتاتو خدای ګڼل کېده منځته راغلل. په منځنی واکمنی او د امپراتوری په پیرکې دین خپل وروستنی تکامل ترلاسه کړ.

د هکسوسانو د یرغل پرمهال دغه دین په خرافاتي دین تبدیل شو. خلکو د پیسو په مقابل کې په پاپیروس لیکل شوی بښنلیک اخیسته او د مړي ترخنګ یې په قبر کې ایښوده. په دې لیک کې له ارباب الانواعوڅخه د نوموړي شخص د بښلو غوښتنه کېده. د غو دینی خرافاتو چې د روحانیونو له

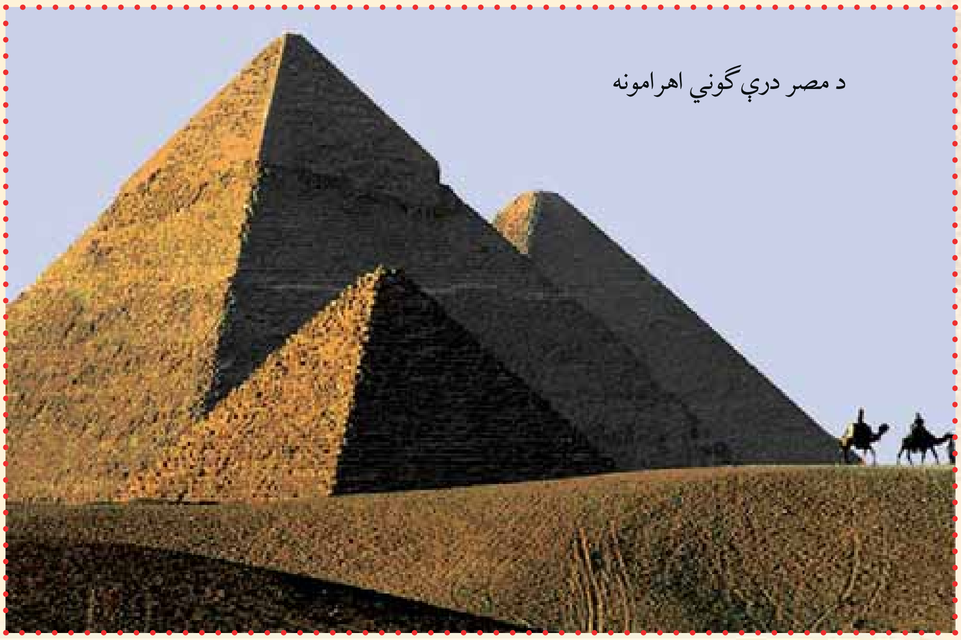

د مصر درې ګوني اهرامونه

خوا پلي کېده، پر چاپېريال ناوړه اغېز وکړ چې له امله يې په ۱۳۷۵ مخزېږدکې دځلورم امنوهوتپ په مشرۍ پاڅون رامنځته شو. زوړ مذهب له منځه ولاړ او پرځای يې نوی دين رامنځته شوچې په هغه کې د اتون د خدای (د لمر لرغونی نوم) عبادت کېده. امنوهوتپ خپل نوم په اخناتون تبديل کړ. وروستيو فرعونانو له دغه مذهب سره ليوالتيا نه درلوده، په تيره توتن خامون چې دينی خرافات يې بيا دودکړل او د اتون دين يې له منځه يوړ.

د لرغوني مصر کلتوري ميراثونه تر ډېره اهرامونه، موميايي جسدونه، عبادتځايونه، مقبرې، مجسمې، انځورونه، ډېرليکونه او مذهبي سرودونه دي چې ټول يې د مذهب په سيوري کې منځته راغلي دي. مصريانو پر ډول ډول خدايانو عقيده درلوده. لمر، سپوږمۍ، نيل او ځينې حيوانات يې سپېڅلي بلل او د درناوي په موخه يې د هغوی انځورونه او مجسمې په عبادتځايونو کې اېښودې. دا هم بايد په ياد و لرو چې ددغو ټولوخرافاتو او شرک ترځنګ الله تعالی د توحيد لارې ته د خلکو د رابللو په موخه پيغمران عليهم السلام راستولي دي. موسی عليه السلام او ورور يې، هارون عليه السلام په مصر کې په پيغمبرۍ مبعوث شول. موسی عليه السلام او پيروانو يې د الهی تعليماتو په رڼا کی د ژوندانه او واحد خدای د عبادت بيرغ پورته کړ او د دغه مهال له فرعون سره يې نښته وکړه.

د شرک او خرافاتو او د فرعون د تيري او بی عدالتی په وړاندې د موسی عليه السلام پاڅون په پای کی د خلکو په يو خوځښت تبديل شو چی په پايله کی يې فرعون ډوب شو او د توحيد دعوت يوځل بيا لوړ پوړ ته ورسيده.

په پيل کې مصريانو خپل مړي په ټوټو پوښل او په قبر کې يې اېښودل، خو وروسته يې دغه لاره بدله کړه او د بدن د ساتنې په موخه يې هغوي موميايي کول او د اړتيا وړ وسايل يې ورسره په قبر کې اېښودل.

ټولنيزحالت:

مصري ټولنه په واقعيت کې له څلورو پوړيو څخه جوړه شوې وه. په هر پوړ کې يې افرادو او په سر کې يې فرعون ځای درلود. د پوړکو ترمنځ د ژوند توپير ډېر نه و. ټول وګړي د قانون په وړاندې برابر و. سره له دې چې اقتصادي توپيرونو شتون درلود، د شاهي کورنی له غړوپرته د هيڅ تن ټولنيز موقعيت څرګند نه و او ان نوکرانو او غلامانو کولای شول له يو ټولګي څخه بل ته پورته شي. غلامان، چې په پيل کې په سختو کارونو ګومارل کېدل، وروسته په عسکري خدمت کې شامل شول او په ژوند کې يې بدلون راغی چې په پايله کې د غلامانو ټولګی بېخي له منځه ولاړ. په مصري ټولنه کې ښځو لوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقام درلود، تر دې چې د فرعوني تاج اوتخت ته ورسېږي. په کورنۍ کې د ننه ودونو ډېر دود درلود. د دغه دود له مخې فرعونانو له خپلو خویندو او د کورنۍ له نژدې غړو سره واده کاوه. د ښوونې او روزنې په ډګر کې هم مصر د پام وړ پر مختګ کړی و. د دولتي ښوونځیو ترڅنګ خصوصي ښوونځیو هم شتون درلود او د هر ټولګي افرادو پکې زده کړه کولای شوه.

اقتصادي سیستم:

د مصر اقتصادي بنسټ په کرنې اومالدارۍ ولاړ و. کرنې ډېره پراختیا موندلې وه او ځمکو ښه حاصل ورکاوه. د هغه مهال د کلتور له مخې ټولې ځمکې د فرعون ملکیت وې چې د مالیې په مقابل کې یې پرخلکو وېشلې. له شلمې مخزېږدې پېړۍ وروسته سوداګرۍ چټکه پراختیا موندله او د اقتصادي بنسټ په پیاوړتیا کې یې ترټولو زیات ارزښت ترلاسه کړ.

مصریانو له بهرنیو هیوادونو سره سوداګریزو اړیکو ته پراختیا ورکړې وه چې ښه بېلګه یې په ۳۰۰۰ مخزېږد کې مصرته د افغانستان د لاجوردي ډبرو رسېدل دي.

صنعت هم د مصرد اقتصاد په پیاوړتیا کې ډېر ارزښت درلود. بېړۍ جوړونه، ښیښه جوړونه، کولالي، د ټوکرانو اوبدل او د ډبرې توږل هغه صنایع وې، چې ګڼ شمېر وګړي یې په کارونو بوخت کړي وو.

د فلزي پیسو په جوړونه کې هم مصر نړیوال شهرت ترلاسه کړي و.

د امپراتورۍ تر دورې پورې ځمکې د خلکو ترمنځ وېشل شوي وې او د حکومت له عملي کنترول څخه بهرګڼل کېدې، خو د دغې دورې زیات لګښت په کروندګرو د لوړې مالیې لامل وګرځید چې په دې ډول فرعونان دځمکوڅښتن اوکروندګر یې نوکران شول. سربېره پر دې د زیاتو پیسو د لاسته راوړلو په موخه بهرنۍ سوداګري هم د دولت له لوري انحصار شوه.

د اخناتون له دورې پرته د امپراطورۍ په ټوله دوره کې روحانیون له مالیې معاف وو او د دولت په پانګه کې یې مهمه ونډه درلوده. سربېره پر دې د کرنیزې ځمکې یو پر اوومه برخه د روحانیونوحق و او همدارنګه د زرګونو حیواناتو او کابو سل ښېرېوڅښتنان هم وو.

ادبیات:

مصریان لومړني خلک وو چې انځوریز لیک (هیروغلیف) یې رامنځته کړ. مصري کاهنانو دغه لیک د عبادتځایونو، مانیو او د فرعونیانو د مقبرو د اړونده مطالبو د لیکلو په موخه کاراوه او په ځانګړو مدرسو کې یې زده کوونکو ته ورښوده. له هیروغلیف پرته د دیموتیک په نامه هم یولیک

(c) ketabton.com: The Digital Library

دود و چې د منځني پوړ وګړو او سوداګرو ورڅخه کار اخیسته.

کاهنان په مدرسوکې د اشرافو د زامنو په روزنه او د بېلابېلو علومو په ښوونه بوخت وو. په دغو مدرسوکې د پاپیروس له کاغذ څخه ګټه اخیستل کېده.

دکلیزو رامنځته کېدل هم د یادونې وړدي چې په حقیقت کې د هغه مهال د تاریخ کتابونه و. په دغو کلیزوکې مصري منشیانود فرعونیانو بریاوې څرګندولې او د هغوی اړوند مسایل یې لیکل.

هنر او معماري:

د مصر تمدن ته ترډېره هغوکلتوري میراثونو شهرت ورکړی چې د یادګار په ډول پاتې دي. دغه آثار له اهرامونو، عبادتځایونو، مانیو، مجسمو او هغو انځورونو څخه عبارت دي دا اثار د وخت د واکمنیو د لویې او پوهې څرګندونه کوي، چې د مصر درې ګونې اهرامونه یې ښې بېلګې دي. د اهرامونوسربېره ګڼ عبادتځایونه هم ودان شوي وو چې په چاپېر کې یې د کاهنانو، غلامانو او کار کوونکو ځانګړو ځایونو شتون درلود. په دغه عبادتځایونو کې د سپېځلو حیواناتو مجسمې ایښودل شوې وې او ستنې یې له دینی لیکنو او انځورونو ډکې وې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مصریانو د مذهب، دویمه ډله دې د اقتصادي سیستم او دریمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱-د مصریانو د دینی عقیدو په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲-د مصریانو د ټولنیز حالت په اړه معلومات ولیکئ.

۳-د مصریانو د ادبیاتو په اړه معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مصریانو د لاسته راوړنو په اړه خپل معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فارس تمدن

په دې لوست کې به د اريانا تمدن د فارس برخه، چې د افغانستان برخه يې په سر کې توضيح شوه، پيژنئ اوس به د فارس تمدن د سياسي، ټولنيزې، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

هغه مهال چې اريايان په بلخ کې ميشت شول، د وګړو د ډېربښت له امله د اريانا دننه ختيځ او لويديځ ته وکوچېدل. هغه شمېر، چې لويديځ ته کډه شول او د اوسني ايران په شمال او فارس کې ميشت شول هغوى د ((ماد)) او ((فارس)) په نومونو د يو مدنيت بنسټ کېښود، چې د فارس د تمدن په نوم شهرت لري.

د فارس پراخې دښتې، سيندونه او شتمنې طبيعي زيرمې د دې لامل شوې چې په دغه هيواد کې کرنه، مالداري او صنعت د پام وړ پراختيا وکړي او بشري تمدنونه رامنځته شي.

سيالک، ګوران، مارلک، جيروفت او شهر سوخته د فارس نامتو لرغوني سيمې دي چې وګړو يې د ګاونډيو سيمو له وګړو، لکه د منديګک، موهنجودارو او هړپې له اوسيدونکو سره اړيکې درلودې.

له ميلاد څخه ۳۰۰۰ کاله وړاندې ايلامي وګړو په فارس کې د ايلام تمدن رامنځته کړ. د دغه تمدن په اړه ډېر تاريخي معلومات د شوش له ښار څخه، چې د ايلامي واکمنۍ سياسي مرکز و، ترلاسه شوي دي. ايلام د ادب، هنر او صنعت په برخه کې د پام وړ پراختيا ومونده. د بابليانو او اشوريانو له واک ته رسېدو سره ايلاميان کمزوري شول او په پايله کې په ٦٤٥ ز کال کې د اشور بناپال له لوري فتح شو. اشوري ليکنې د هغو دوو قبايلو يادونه کوي چې د فارس په شمال لويديځ کې ميشت وو او د ماد او پارسيانو څخه عبارت دي.

د هيرودت په وينا د اتمې مخزېږدي پېړۍ په وروستيو کې د دياکو په نامه يو شخص د ماد قبايل تر خپلې ولکې لاندې راوستل او د ماد د واکمنۍ بنسټ يې کېښود.

په دغه لړۍ کې درې نامتو پاچاهان واک ته ورسېدل چې یو له هغوی څخه هم استیاګ و چې په واکمنۍ کې یې د ماد څواک خپل لوړې پوړۍ ته ورسېد او د ماد قلمرو ته یې ډېره پراختیا ورکړه.

د ماد د قلمرو پراختیا د فارسي قبایلو له لوري ودرېده. پارسیان د کوروش په مشرۍ یو موټی شول او په ۵۵۳ مخزېږد کې یې د ماد واکمنۍ له منځه یوړه. په فارس کې د ماد له راپرځېدو سره هخامنشي واکمنۍ منځته راغله. د دغې واکمنۍ نامتو واکمن لوی کوروش و چې د بابل ښار یې تر ولکې لاندې راوست او ځان یې د بابل پاچا وباله.

له کوروش وروسته د هغه زوی لومړی کمبوجیه واک ته ورسېد. کمبوجیه په مصر یرغل وکړ او هغه یې په خپله ولکه کې راوست. د هخامنشیانو اته واکمنان یو بل پسې واک ته ورسېدل چې په پای کې په ۳۳۵ مخزېږد کې د هخامنشیانو وروستی واکمن، دریم داریوش د مقدوني سکندر د یرغلونو په پایله کې ماته وخوړه او ورسره دغه لړۍ پای ته ورسېده.

تمدن او فرهنګ

دین: د شرک او خرافاتو د خپریدو په پایله کې په پخواني فارس کې د ځینو ښاریو، ځمکې، آسمان، اوبو او اور عبادت تر ډېره دود و. د اور عبادت د ستورو عبادت په تیره د لمر عبادت ځانګړی رول درلود. د پخوانیو فارسیانو په مذهب کې عبادتځایونو شتون نه درلود. دیني مراسم، دعاګانې او قربانۍ په مناسبو ځایونو کې ترسره کیدې. خو وروسته عبادتځایونه ودان شول چې د خدایانو مجسمې پکې ایښودل کیدې او خلکو به یې عبادت کاوه.

ایلامیانو له مړینې وروسته پر ژوند باور درلود او له خپلو مړو سره یې خاورینې کوزې ښښولې او همدارنګه یې له کانالونو څخه قبرونو ته اوبه ورتویولې چې مړي تږي نه شي.

د زردشت په راڅرګندیدو سره زردشتي مذهب د فارس دولتي مذهب شو او ډېر ارزښت یې ترلاسه کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر، صنعت او معماري:

په لرغوني فارس کې ایلامیانو د ختینو او فلزي لوښو په جوړولو، مجسمه جوړولو او د ډبرو پر مخ د انځورونو په کښلو کې ډېر مهارت درلود. د ماد وګړو خپل کورونه په لوړو ځایونو کې د ټینګو کلاګانو په منځ کې جوړول. د دغو کلاګانو شا او خوا تاو راتاو دیوالونه او د ښار برجونو شتون درلود چې د جګړې د سنګرونو په څیر ورڅخه ګټه اخیستل کیده.

ماد د خپلو شاهانو لپاره په غرونو کې قبرونه کیندل. د لرغونپوهانو په واسطه موندل شوي خاورین لوښي او فلزي آثار د هنر او معمارۍ په برخه کې د ماد د هنري مهارتونو ښکارندونه کوي. هخامنشي واکمنانو د خپل ځواک د ښوولو په موخه ګڼ شمېر مانۍ ودانې کړې وې، چې له هغو څخه یوه هم د جمشید تخت دی.

له هخامنشي لړۍ څخه د بیستون ډبرلیک ډول ډول فلزي، طلایي، نقره یي او د زیړو آثار لکه: سکې، وسلې، جامونه، لوښي او لوحې پاتې دي چې د هغه مهال د صنعت د پرمختګ ښکارندونه کوي.

د جمشید د تخت یو انځور

د جمشید تخت: د هغو ښکلو مانیو مجموعه وه چې د هخامنشیانو په واسطه جوړه شوې وه. داریوش دغه ځای د خپلې مانۍ لپاره غوره کړ او د جوړېدو په موخه یې له ټول هېواد څخه ګڼ شمېر هنرمندان په کار وګمارل. له داریوش وروسته ټولو

هخامنشي واکمنانو په دغه ځای کې ماڼۍ جوړې کړې.

په دغه سیمه کې هر کال د نوروز د جشن مراسم ترسره کیدل چې له بېلابېلو ولایتونو څخه پکې له ښکلو سوغاتونو سره استازیو ګډون کاوه. د یونانې سکندر له راتګ سره د دغه تخت ډېر ارزښتناکه وسایل له منځه ولاړل او ودانۍ یې زیانمنې شوې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ماد او فارسیانو د واکمنۍ دویمه ډله دې د پخواني فارس د مذهب او دریمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د فارس لرغوني سیمې کومې دي؟ نومونه یې واخلئ.

د هخامنشي واکمنۍ بنسټ ایښودونکی څوك و او څه مهال رامنځته شو؟

د ماد د واکنمۍ د هنر او معمارۍ په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د جمشید تخت په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند تمدن

په دې لوست کې د هند تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي، سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې، علمي لاسته راوړنو او د لرغوني هند د هنر او معمارۍ سره اشنایي پیداکوي.

هند په اسیا کې د تمدن د پیدایښت له لرغونو مرکزونو څخه ګڼل کیږي. هند هغه پراخه او ښکلې سیمه ده چې په خپله غیږ کې یې ډېر مدنیتونه، علوم او مذهبونه روزلي او نړیوالو ته یې د سوغات په توګه وړاندې کړي دي.

په ١٩٢٤ز کال کې لرغونپوهانو په هند کې د دوو لرغونو سیمو (هړپه او موهنجودارو) پاتې شونې وموندل چې لرغونتوب یې ٣٠٠٠ مخزېږد ته رسیږي. هړپه او موهنجودارو کراچۍ ته څېرمه ځای لري، د دراویدي اقوامو اړوند او د هند له لرغوني تمدن څخه ګڼل کیږي. د هړپه او موهنجودارو تمدن د سند په لویدیځ کې رامنځته شوی. له دغې سیمې څخه ترلاسه شوي اثار څرګندوي چې

له موهنجودارو د ودانیو پاتې شوني

د دغې سیمې وګړي په ۳۰۰۰ مخزیږدکې په کرنه، مالدارۍ او د میوه لرونکو ونو په روزنه بوخت وو. هغوی له برونزو څخه د کار وسایل، د کور لوښي او وسلې جوړولې او په لاسي صنعت کې هم مخکښ و. د هړپه او موهنجودارو پاتې شونې ښیي چې په دغه سیمه کې له پخو خښتو څخه جوړ ګڼ شمېر کورونو، دوکانونو او واټونو شتون درلود، چې عموماً کورونه دوه. پوړیز او د پراخه کوڅو لرونکي وو. په دغو ښارونو کې د تالارونو، د اوبو ځاګانو، حمامونو، د کانالونو په واسطه د اوبه خور سیستم او د کاناليزاسیون سیستم شتون دا په ډاګه کوي چې دغه وګړي د یو پرمختللي تمدن لرونکي وو.

له مخزیږد څخه ۱۵۰۰ کاله وړاندې اریایان هند ته ولیږدیدل او د دراویدي اقوام یې چې د پرمختللي تمدن لرونکي وو، د ځان تابع کړل. اریایانو هند ته له راتګ وروسته د کاست (طبقاتي) سیستم رامنځته کړ. د دغه ویش پر بنسټ څلور طبقې لکه: برهما (روحانیون) کشتاتریان (جګړه ماران) ویسا (سوداګر او کروندګر) او سودرا (کارګران) رامنځته شول.

اریایانو په هند کې واحده واکمنی رامنځته نه کړه، بلکې هرې قبیلې د ځان لپاره یو کوچنی قلمرو غوره کړ او یکې میشت شول چې په پایله کې بهرنیانو ته په هند د یرغلونو زمینه برابره شوه.

هخامنشي واکمن داریوش د هند شمال فتح کړ، خو د سکندر په واسطه د هخامنشیانو له منځه تلو سره د هند شمال د یونانیانو لاس ته ورغی. د سکندر له مړینې سره سم یو هندي قوماندان چندرا ګوپتا د یونانیانو په وړاندې پاڅون وکړ او هغوی یې له هند څخه وایستل. هغه په لنډ وخت کې ځایي واکمنی سره یوموټې او یوه ځواکمنه واکمنی یې رامنځته کړه چې د موریایانو واکمنی بلل کیږي. د دغې واکمنۍ له مشهورو واکمنانو څخه یو هم اشوکا و چې په تاریخ کې ډېر شهرت لري. له موریا څخه وروسته په هند کې د ګوپتا واکمنی منځته راغله چې څو پېړۍ یې دوام وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ او تمدن:

دين: دتاريخي حقايقو او سمو ديني عقايدو په نظرکې نيولو سره، توحيد او د يو خدای عبادت د انسانانو په ديني تاريخ کې يو اصل دی او له خدای څخه پرته د نورو شيانو عبادت ته مخه کول له سمې لارې څخه انحراف او بې لارې ده. د همدې انحراف پربنسټ د ارياېانو له مهاجرت وړاندې په هندکې د حيواناتو او طبيعت لمانځنه کيده. لوی او غټ خدايان يې آګني (د اور خدای) او اندرا (د باران خدای) وو. په لرغوني هند کې ډېر کيشونه رامنځته شول، چې له هغوی څخه يو هم برهمن و. د برهمن دين دولت ته د خدايي مقام ورکاوه او پاچا يې سپيڅلی باله.

په شپږمه مخزېږده پېړۍ کې په هند کې د بودا دين منځته راغی چې د اشرافو له ملاتړ څخه برخمن شو او ډېره براختيا يې ومونده.

علم، هنر او معماري:

د لرغوني هند وګړو په رياضي او طبابت کې ډېر پرمختګ کړی و. له ۱- ۹ پورې اعداد، اعشاري سيستم او داسې نور د هنديانو له لوري رامنځته شول. هنديانو د اړتيا له مخې د جشن او قربانۍ ورځې وټاکلې او له همدې امله يې نجوم ته هم ډېر پام اړولی و.

په لرغوني هند کې هنر او معماري هم ډېره پراختيا موندلې وه، چې بيلګې يې د هړپې او موهنجودارو په پاته شونو کې تر سترګو کيږي. د بودايي دين له پراختيا سره سم په ټول هيواد کې ګڼ شمېر عبادت ځايونه ودان شول. سربيره پردې د واکمنانو لپاره ښکلې او سترې ماڼۍ جوړې شوې، چې پاتې شونې يې تر دې مهاله شتون لري او په لرغوني هند کې د هنر او معمارۍ د پرمختګ ځرګندونه کوي.

د هندي هنرمندانو يو بل مهم کار د مجسمو جوړول و. هغوی د بودا او هندي خدايانو لپاره له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرګیو او ډبرو څخه ګڼ شمېر مجسمې جوړې کړې وې چې د وګړو له لوري یې عبادت کېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې هند ته د اریایانو د ورتګ، دویمه ډله دې د لرغوني هند د دین او دریمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د هند د لرغونو سیمو په اړه څه پوهېږئ؟

آریایان هند ته څه مهال ولېږدېدل او څه ډول طبقاتي سیستم یې رامنځته کړ؟

په لرغوني هند کې د علم د پراختیا په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د هندیانو د کلتور په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

د چین تمدن

په دې لوست کې د لرغوني چين له سياسي، ټولنيزې، کلتوري او اقتصادي وضعې او تاريخي اثارو سره اشنايي پيداکوئ.

د چين هيواد د اسيا په ختيځ کې پروت او د نړۍ د لرغونو تمدنونو يو مهم مرکز و. د چين تمدن د هوانګهو د سيند په غاړه کې رامنځته شوي چې ښيرازه ځمکې يې درلودې او وګړي يې په کرنه بوخت وو.

په لرغوني چين کې لومړنۍ واکمني په ۱۵۰۰ مخزېږد کې رامنځته شوه چې د شانګ په نامه ياديږي. د خط او کليزې رامنځته کيدل او د چيني لوښو جوړيدل د شانګ دورې له مهمو تمدني لاسته راوړنو ځخه ګڼل کيږي.

دويمه واکمنۍ چې په چين کې رامنځته شوه، د (چو) په نامه ياديږي، چې واکمنانو يې له ۱۰۲۸ – ۲۵۶ مخزيږد پورې واکمني وکړه. د چو د واکمنۍ په وروستيو کې په چين کې کورنۍ جګړې او اخ وډب رامنځته شوې چې په پايله کې يې د (چه اين) په نامه قبيلو پر چين ولکه ومونده او د لرغوني چين د يوې مشهورې واکمنۍ بنسټ يې کيښود.

د چه اين قبايلو واکمن شي هوانګ تي و چې د چين په تاريخ کې ډېر شهرت لري. شي هواتګ تي پياوړی پوځي ځواک درلود او له همدې امله په دې بريالی شو چې ورپې واکمنۍ له منځه يوسي. هغه د چين پر پراخه هيواد ولکه ومونده او خپل ځان يې لومړی سترواک وباله. په دغه واکمنۍ کې د چين د تمدن د ودې او نيکمرغۍ دوره پيل شوه. قوانين رامنځته شول، سړکونه جوړ شول او د بهرنيو بريدونو د مخنيوي په موخه د يوه ديوال جوړول پيل شول چې دا مهال د چين د ستر ديوال په نامه ياديږي.

د شي هوانګ تي له مړينې وروسته په چين کې ګډوډۍ رامنځته شوې چې په پايله کې يې د هان لړۍ واک ته ورسيده. د هان د واکمنۍ پر مهال بودايي مبلغانو چين ته سفر وکړ او په دغه هيواد کې يې بودايي دين ته پراختيا ورکړه.

فرهنګ او تمدن:

دین: په لرغوني چین کې وګړو د آسمان، ځمکې او خپلو نیکونو عبادت کاوه. د پخواني چین دوه ستر کیشونه د تاو او کنفیسوس عقاید دي. د دغو دینونو له نظره انسان او طبیعت سره ډېر نږدې دي او یو پر بل اغیز کوي. د تاو دین د ساده ژوند ښیګڼې او دپر خپلو غوښتنو سترګې پټول تبلیغوي. کانفوسیوس له ټولنې سره د اړیکو پیدا کولو او د انسانانو ترمنځ د اړیکو په درلودلو باندې ټینګار کوي. دغه دین د پخوانیو دودونو، مشرانو، پلرونو، نیکونو او د کورني یووالي په درناوي تاکید کوي.

د هان په واکمنۍ کې د بودا دین دغه هیواد ته راغی او ګڼ شمېر پیروان یې وموندل چې د چینایانو په کلتوري ژوند یې ډېر اغیز وکړ.

ادبیات: د چینایانو لیکدود د هیروګلیف په څیر یو لرغونی لیکدود دی. دغه لیکدود د چه این په واکمنۍ کې معیاري شو او په ټول چین کې دود شو چې تر دې مهاله کارول کیږي. دغه لیکدود په نورو هیوادونو کې هم خپور شو او د جاپانیانو، کوریایانو او ویتنامیانو د لیکدود بنسټ یې کېښود.

په لرغونو پیړیو کې لیک د هډوکو او لرګیو پرمخ کښل کیده. په لومړۍ میلادي پېړۍ کې په چین کې کاغذ رامنځته شو چې په لیکلو کې یې یو ستر انقلاب رامنځته کړ او ډېرو خلکو ته یې پوهه ورسوله.

د چین د لیکدود پرمختګ د شتمنو ادبیاتو لپاره لاره هواره کړه. ګڼ شمېر نثرونه، د قصیدو کتابونه او تاریخي اثار ولیکل شول. د شعر په برخه کې هم د پام وړ پراختیا رامنځته شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم، صنعت او هنر:

چینایانو د نجوم، ریاضیاتو او جغرافیې په برخه کې ډېر پرمختګ کړی و. د چو په واکمنۍ کې د بېلابېلو ایالتونو لپاره نقشې جوړې شوې او د هیواد د جغرافیې په اړه ډېر معلومات ترلاسه شول. چینایانو د زلزلې په اړه هم معلومات لرل او د زلزلې د معلوملو لپاره یې یوه اله هم رامنځته کړې وه. هغوی د اوسپنې په مقناطیسي ځانګړتیا پوهیدل، چې وروسته یې قطب نما رامنځته کړه. چینایانو د انسان د اناتومی په برخه کې هم ډېره پوهه درلوده. په یوشمېر ناروغیو او د هغوی د درملنې په اړه یې هم معلومات درلودل.

چینایان لومړني وګړي وو چې له ختیولوښو او فلزکارۍ سره یې ښه اشنایي درلوده. د چین ستر ښارونه له پوهانو او صنعتکارانو ډک وو. د کاغذ او چاپ فن، قطب نما او د باروتو جوړول د چینایانو ویاړونه دي. د چیني لوښو جوړونې او د ټوکر او بدلو صنعت ډېر پرمختګ کړی و.

په لرغوني چین کې هنر او معمارۍ هم ډېره وده کړې وه. د لرغوني چین په ښارونو کې ګڼ شمېر ماڼۍ او عبادت ځایونه جوړ شوي و. د چین ستر دیوال د هغه مهال د معمارۍ د مهارت یوه څرګنده بیلګه ده.

د چین ستر دیوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چین ستر دیوال د نړۍ له برمه ډک تاریخي اثر دی. دغه تاو راتاو دیوال د ارام سمندر له غاړو او مورګو څخه پیلیږي او د تبت په پولو کې پای ته رسیږي. دغه دیوال د شي هوانګ تي سترواک په امر په شلو کلونو کې جوړ شوی دی. د دغه دیوال لوړوالی اووه نیم متره دی، پراخوالی یې هم په همدې کچه دی. داسې ویل کیږي چې کله به کوم کارګرمړ کیده او یا به ناجوړه کیده هغه به یې په دیوال کې خښناوه. د دیوال له پاسه په سل مترۍ کې امنیتي پوستې موجودې دي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دووه ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د چین د واکمنیو او دویمه ډله دې د چین د تمدن او فرهنګ په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې دا معلومات خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د چه این قبایلو مشر څوک و او کوم کارونه یې ترسره کړل؟

د پخواني چین د مذهبونو په اړه څه پوهیږئ؟

د چینایانو د علمي پرمختیا په اړه معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د چین د ستر دیوال په اړه معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان تمدن

په دې لوست کې د کرت تمدن، د یونان ښاري دولتونو، ټولنيزې او کلتوري وضعې او همدارنګه د لرغوني يو نان له علمي او هنري لاسته راوړنو سره اشنايي پيداکوئ.

د يونان تمدن د نړۍ د لرغونو تمدنونو هغه مهم مرکز و چې لویدیځې نړۍ ورڅخه الهام واخیست او د خپل کلتور بنسټ یې پرې کېښود.

د يونان لومړی تمدن د کرت په نامه ياديږي. کرت د لرغوني يونان اړوند ټاپووزمه وه. په ۱۹۰۰ زیږدیز کې د لرغونپوهانو څیړنو په ډاګه کړه د کریت په جزيره کې يو پرمختللي تمدن شتون درلود چې د مصر او بين النهرين له تمدن سره يې سيالي کوله. له دغې سيمې څخه ګڼ شمېر ډېرين او خاورين اثار، د پخلنځي وسايل او داسې نور اثار ترلاسه شوي چې لرغونتوب يې له ۲۵۰۰- ۱۵۰۰ مخزيږد پورې رسيږي. په کريت کې مرکزي واکمنی د ۲۰۰۰ مخزيږد په شاو خوا کې رامنځته شوه چې پلازمينه يې د کنوسوس ښار و. د کرت تمدن د اريايي قبايلو د يرغل په پايله کې له منځه ولاړ.

يونانيان: يونانيان له هغو اريايي قبيلو سره تړاو لري چې له خپل اصلي ميشت ځای (اريانه ويجه) څخه د اروپا لور ته وليږديدل او د ۲۵۰۰ مخزيږد په شاو خواکې يونان ته ننوتل. د اريايانو لومړۍ ډله اکينان وو چې وروسته ايونان او بيا دوريان يونان ته راننوتل. هغوی د يونان اصلي اوسيدونکي د ځان تابع کړل او نه يوازې يونان بلکې د ايجن سمندرګي ټولې سيمې يې ترلاسه کړې.

د ۱۶ مې مخزيږدې پېړۍ په شاو خوا کې د اکينانو له لوري د لومړنۍ واکمنۍ بنسټ کېښودل شو او په مې سن کې ستري او ښکلې ماڼۍ ودانې شوې. د اکينانو تمدن تر لسمې مخزيږدې پېړۍ پورې دوام وکړ.

اکينان په کرنې بوخت وو او د برونزو له وسايلو يې ګټه اخيستله. دغه دوره له ميلاده لس پېړۍ وړاندې د دوريانو د يرغل په ترڅ کې پای ته ورسېده او دوريان په لرغوني يونان واکمن شول. دوريانو د کلتور پرمختګ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کيسې چې د (الياد او اديسه) په نامه ياديږي په همدې دوره کې منځته راغلي دي. دغه کيسې چې د نړۍ په ادبياتو کې لوړ مقام لري، د ړوند يوناني شاعر هومر په واسطه ويل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان ښاري دولتونه:

په یونان کې د زیاتو غرونو او ټاپو وزمو شتون او همدارنګه قبیلوي تعصبات ددې لامل شول چې یوناني قبایل له یوبل څخه بیل او په خپلواکه توګه ژوند وکړي. په دې توګه په یونان کې ډېر ښاري دولتونه رامنځته شول چې سپارت او اتن یې تر نورو مشهور دولتونه وو. دغو دواړو دولتونو له یو بل سره توپیر درلود. د سپارت وګړو په جګړو کې ډېر شهرت موندلی و، خو د اتن وګړو په دموکراسي او د علم او فلسفې په دودولو کې ډېر شهرت درلود.

د یونان ښاري دولتونو له یو بل سره سیالي او دښمني درلوده. هغوی په دوو ډلو وېشل شوي و چې د یوې په سر کې اسپارت او د بلې په سر کې اتن ځای درلود.

په یونان کې کورنیو جګړو چې د پلوپونیز جګړو په نامه یادېږي ډېر وخت دوام وکړه په پایله کې یې اسپارتیان بریالي شول، خو هغوی هم د (تبس) ښاري دولت له لوري مغلوب شول. په دې توګه کورنیو ګډ وډیو یونان ډېر کمزوری کړ. همدغه مهال مقدوني فلیپ چې د یونان په شمال کې د مقدونیې حاکم و، په یونان ولکه پیدا کړه. دغه کار د فلیپ د زوی مقدوني سکندر لپاره د فتوحاتو لاره هواره کړه. سکندر د ترکیې او مصر له نیولو وروسته فارس ته مخه کړه او له ۳۳٦ - ۳۲۳ مخزېږد پورې یې په هخامنشیانو بری وموند او د هند تر شمال پورې وړاندې ولاړ.

د سکندر له مړینې وروسته یوناني ستروا کې تجزیه شوه، چې ورسره رومي امپراتورۍ ته د غوړېدو او پراختیا زمینه برابره شوه.

کلتور او تمدن:

دین: د توحید او د یوه خدای د عبادت دعقیدې د نشتوالي او د اعتقادي انحراف له امله یونانیانو په ډېرو خدایانو باور درلود او د لرغوني نړۍ د نورو وګړو په څېر یې باور درلود چې آسمان، ځمکه، برېښنا، مینه او ښکلا او پوهه هر یو ځانګړی پیداکوونکی لري. زیوس (د آسمان خدای) پاسیدون (د سمندر خدای) اپولو (د لمر خدای) او اتینا (د بریالیتوب خدای) ګڼل کیدل. د یونانیانو په اند د دوی یوشمېر خدایان د الپ په غره کې اوسیدل چې له همدې امله ورزشي سیالۍ د المپیا غره ته څېرمه ترسره کیدلې، د المپیک سیالۍ د هماغه مهال یادګار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان د لرغوني مدنیت یوه بیلګه

یونانیانو له مړیني وروسته پر ژوند باور درلود او د خپلو مړو ترڅنګ یې ځیني وسایل ورسره په قبر کې ایښودل.

په یوناني ښارونو کې ګڼ شمېر عبادت ځایونو شتون درلود، چې خلك د دیني مراسمو په موخه ورتلل.

هنر او معماري: له لرغوني یونان څخه ډېر اثار لکه مجسمې، لوښي، سکې اوعبادت ځایونه پاتې دي، خو د یونانیانو معماری او مجسمه جوړونه د ډېر شهرت لرونکې ده. هغوی د خپلو خدایانو او همدارنګه د خپلو واکمنانو لپاره مجسمې جوړولې. هغوی خپلې ودانۍ له ډبرو او لرګیو څخه جوړولې، موسیقي او تیاتر هم په یونان کې ډېر دود درلود.

علم او فلسفه: علم په یونان کې ډېر پرمختګ کړی و ځکه چې هغوی له علمي خبرو اترو سره ډېره لیوالتیا درلوده. د علم د پرمختګ یو بل لامل له مصر او کوچنۍ اسیا سره د یونانیانو

سوداګريزې اړيکې وې چې له همدې امله د اسيا او افريقا علمي لاسته راوړنو يونان ته لار موندله او علم ته يې لا زياته وده ورکوله.

د يونان فيلسوفان په نړۍ کې د ډېر شهرت لرونکي دي، چې د هغوی له جملې څخه سقراط، افلاطون او ارسطو د يادونې وړ دي. سقراط هغه لوی فيلسوف و چې په ښار کې به ګرځيده او له خلکو سره به يې خبرې اترې کولې. هغه ډېر زده کوونکي درلودل چې تر ټولو نامتو يې افلاطون دی.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د کرت د تمدن، دويمه ډله دې د يونان د ښاري دولتونو او دريمه ډله دې د يونان د کلتور او تمدن په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د کرت د جزيرې په اړه معلومات وليکئ.

د يونان مشهور ښاري دولتونه کوم وو، په اړه يې معلومات وړاندې کړئ.

د يونانيانو د مذهبي عقايدو په اړه معلومات وړاندې کړئ.

د يونان مشهور فيلسوفان څوک وو؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د المپيک د ورزشي سياليو په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیرشم لوست

د روم تمدن

په دې لوست کې د روم امپراتورۍ د رامنځته کېدو، د لرغوني روم له سیاسي ټولنیزې او کلتوري وضعې، او همدارنګه دلرغوني روم له هنري برياوو سره اشنايي پیداکوې.

د روم تمدن په ایټالیا کې متمرکز و. دغه تمدن هغه پل ګڼل کېږي چې د یونان تمدنونه ورڅخه نورې اروپایي هېوادونو ته تیریدل.

پخوانیو ایټالویانو له یونان څخه الفبا، دیني عقیدې او هنرونه زده کړي چې له همدې امله د ایټالیا نوم یوناني نوم دی. د روم تمدن له میلاد څخه وړاندې په شپږمه پېړۍ کې پرمختیا پیل کړه او د یونان د تمدن له ځوړ وروسته خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېد.

د روم ښار په ۱۰۰۰ مخزېږد کې د لاتیوم په سیمه کې جوړ شو. د لرغونو رومیانو د ژبې لاتیني نوم له همدغې کلمې څخه اخیستل شوی دی. هغه مهال د روم یوشمېر میشت قومونه سره یو موټی شول چې د لاتینیانو په نامه یې شهرت پیدا کړ او څه مهال وروسته یې شاهي نظام رامنځته کړ چې تر ۵۰۹ مخزېږد پورې یې دوام وکړ. له شاهي نظام وروسته په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کېښودل شو چې د مشرانو جرګه، سنتورې یا سل کسیزه شورا او قبایلي جرګه یې درلوده.

وروسته له هغه چې رومیانو پر ټولې ایټالیا ولکه پیدا کړه د نورو سیمو د نیولو هڅې یې پیل کړې چې په ترڅ کې یې د رومیانو او کارتاژیانو ترمنځ جګړه پیل شوه. دغه مهال کارتاژ (ننني تونس) د مدیترانې پر ټاپو وزمو او د شمالي افریقا په ډېرو سواحلو ولکه درلوده. د رومیانو او کارتاژ جګړه له یوې پیړۍ ډېر دوام وکړ چې په پایله کې رومیان بریالي شول او په ۱۴۶ مخزېږد کې د کارتاژ دولت پای ته ورسېد.

رومیانو خپلو بریاوو ته ادامه ورکړه او د مصر او کوچنۍ اسیا په نیولو سره یې یو پراخه هیواد رامنځته کړ. په دې توګه د روم حکومت د روم په امپراتورۍ بدل شو.

اکتاو هغه شخص و چې د روم د ستروا‌کۍ بنسټ یې کېښود. او له ۲۷ مخزېږد څخه تر ۱۴ زیږدیز پورې یې پر روم واکمني وکړه. له دې وروسته د روم په تاریخ کې یوه نوې دوره پیل شوه چې د امپراتورۍ د دورې په نامه یادیږي او تر ۴۷۶ زیږدیز پورې یې دوام وکړ.اکتاو یو پیاوړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر واک و. د هغه په واکمنۍ کې ډېر اصلاحات رامنځته شول، فساد له منځه ولاړ، قانون او نظم غښتلی شو، نوې محکمې جوړې شوې او د پوستي خدمتونو بنسټ کېښودل شو. له اکتاو وروسته ګڼ شمېر واکمنان واک ته ورسېدل خو ډېری یې بې کفایته وو.

له دریمې زیږدیزې پېړۍ وروسته رومي امپراتورۍ له ستونزو سره مخ شوه او ځواک یې کمزوری شو. کنستانتین چې د روم امپراتور و د بیزانتوم (قسطنطنیه) ښار یې د خپلې پلازمېنې په توګه غوره کړ. دغه ګام رومي امپراتورۍ په دوو برخو (ختیځ او لویدیځ روم) ووېشله. لویدیځ روم د بهرنیو بریدونو په ترڅ کې د ځوړ په لور روان شو، خو ختیځ روم ترهغه پایښت وموند چې پلازمینه یې په ۱۴۵۳ زیږدیز کې د ترکي مسلمانانو له لوري فتحه شوه. په دې ډول د نړۍ دغه لویه ستر واکۍ هم له منځه ولاړه.

کلتور او تمدن:

دین: رومیانو هم د یونانیانو په څېر په ډېرو خدایانو باور درلود او د هغوی عبادت یې کاوه. مریخ په جګړو کې مرسته کوونکی، جونو د ښځو ساتونکی، مشتري باران وروونکی او عطارد پیغام رسونکی خدای ګڼل کیده. په روم کې ډېر عبادت ځایونه ودان شوي و. په دغه عبادت ځایونو کې به هغو غیب ویونکو شتون درلود چې خلکو پرې باور درلود.

په روم کې د مسیحیت خپریدو د خلکو په ټولنیز ژوند ډېر اغیز وکړ. مسیحیانو په رومي خدایانو باور نه درلود چې له همدې امله په پیل کې د دولتي مامورینو او کاهنانو له کینې او مخالفت سره مخامخ شول، خو د مسیحیت په پراختیا سره د مسیحي دین نظریاتو د پخوانیو نظریاتو ځای ونیو او د روم د رسمي دین په توګه وپېژندل شو.

ټولنیز ژوند: د روم د واکمنۍ د جوړیدو پر مهال، رومي ټولنه له دریو اصلي ډلو، (اصلي رومیان، غیر رومي وګړي او غلامانو) څخه جوړه شوې وه.

د ځمکې د مالکیت او په ټاکنو کې د ګډون حق یوازې لومړۍ ډلې درلود او دولتي چارواکي هم له همدې ډلې ټاکل کیدل، خو د وخت په تیریدو سره دغه حالت بدلون وکړ او دویمې ډلې

د روم د لرغوني تمدن یوه بېلګه

هم د اعتراضاتو او هڅو په پایله کې د لومړۍ ډلې امتیازات ترلاسه کړل. په روم کې د غلامانو حالت ډېر خراب و چې له همدې امله به یې ځینې وخت اخ وډب رامنځته کیده. په رومي ټولنه کې وګړي په بېلابېلو دندو بوخت وو. شتمنو طبقاتو خپل ډېری وخت په تیاترونو او ورزشي سیالیو کې تیراوه. د هغوی کورونه ډېر ستر و چې د خوب خونه، حمام، پخلنځی او د غلامانو د اوسیدو ځای یې درلود.

قانون او دولت: د روم قوانین او اداري اصول نړۍ ته د رومیانو ښه سوغاتونه دي. د روم قانون درې ځانګې درلودې چې یو یې مدني او کورنی قانون و چې یوازې د رومي اتباعو لپاره رامنځته شوی و. دویم یې د خلکو قانون و چې د سترواکی په ټولو وګړو عملي کیده او بل هم طبیعي قانون و چې د محاکمو په پرتله یې له فلسفې سره ډېر کار درلود. رومي قوانینو د امپراتورۍ له یووالي، د سوداګرۍ په هڅونه او د تولیداتو په خپریدو کې ډېره مرسته وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اجراییه او مقننه قواوو لرونکي واکمنۍ بنسټ د رومیانو له خوا کېښودل شو. د جمهوریت غوښتنې نظریې ته هم رومیانو وده ورکړې وه.

هنر او معماري: د هنر او معمارۍ په برخه کې رومیانو ډېر پرمختګ کړی و خو هنري لاره یې د یوناني هنر تر اغېز لاندې وه چې له همدې امله رومي هنر د یوناني هنر دوام بلل کېده. له لرغوني روم څخه ډېر اثار لکه: لوښي، سکې، وسلې، مجسمې او داسې نور ترلاسه شوي چې د رومي تمدن څرګندونه کوي. رومیانو د پلونو، مجسمو او ودانیو په جوړولو کې ډېر پرمختګ کړی و چې بېلګې یې لا تراوسه په دغه هېواد کې شتون لري.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د امپراتورۍ د منځته راتګ په اړه، دویمه ډله دې د رومیانو د مذهب په اړه او درېیمه ډله دې د رومیانو د قانون او دولت په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د روم د جمهوري نظام په اړه معلومات وړاندې کړئ.

اکتاو څوک و او په واکمنۍ کې یې کوم کارونه ترسره شول؟

رومي ټولنه په څو برخو وېشل شوې وه؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.

د روم د قانون په اړه معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مسلمانانو له لوري د ختیځ روم د نیولو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امريكا تمدنونه

په دې لوست کې د امريکا د لرغونو تمدنو نو د سياسي، ټولنيزې، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

ډېره موده وړاندې داسې فکر کېده، د امريکا د تمدنونو لرغونتوب ډېر لنډ او وروستيو پېړيو ته رسيږي. چې د نړۍ دغې برخې ته انسانان ډېر وروسته راغلي دي، خو د پوهانو څېړنو دا په ډاګه کړه چې انسانانو په امريکا کې له څو زرو کالو راهيسې ژوند پيل کړی او د پرمختګ بېلابېل پړاوونه يې وهلي دي.

د امريکا د لومړنيو ميشتو ډلو په اړه بېلابېل نظريات شتون لري خو ددې نظر پلويان ډېر دي چې د دغې سيمې لومړني وګړي مغول و، د سايبريا له لارې الاسکا ته ليږديدلي او ځينې تمدني اثار يې له ځان سره وړي دي. له امريکا څخه ترلاسه شوي اثار ښکارندوي، په لرغونو پېړيو کې ځينو کلتورونو په هغو تمدنونو خپل اغيز پرېښود چې وروسته په سترو واکمنيو بدل شول. دغه تمدنونه خپل اغيز په مرکزي امريکا کې د مايايانو او ازتکانو او سويلي امريکا کې له اينکايانو څخه عبارت دي.

د مايا تمدن:

د مايا تمدن چې تاريخ يې څه ناڅه ۱۵۰۰ مخزېږد ته رسيږي، تر نهمې زېږديزې پېړۍ پورې ډېر پرمختګ وکړ او د مرکزي امريکا په ګواتيمالا، مکسيکو، هاندوراس او د يوکاتان په سيمو کې خپور شو. د دغه تمدن پاتې شوني د ګواتيمالا په تيکال، پالينکو او بوناماپاک او د هاندوراس په ګوپان سيمو کې موندل شوي دي. په دغو سيمو کې داسې ودانۍ ترلاسه شوي چې په انځورونو ښکلې کړې شوي دي.

مايايانو کليزې، الفبا او انځوريز ليک رامنځته کړي و. له صفر او اعدادو سره يې اشنايي درلوده او په شمېر هم پوهېدل. هغوی د کلونو تيريدل په پام کې نيول او د هرې شل کلنې دورې لپاره يې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادګار په موخه یوه ستنه جوړوله چې کاتون بلل کیده.

مایایانو د هنر او معمارۍ په برخه کې هم ډېر پرمختګ کړی و. هغوی داسې ستر اهرامونه ودان کړي و چې په سر کې یې عبادت ځایونو شتون درلود. د معمارۍ په برخه کې مایایانو له مصریانو سره ډېر ورته والی درلود.

مایایانو د بېلابېلو خدایانو لکه: د اور خدای، د اوربشت خدای، د لمر خدای او د هنر او سولې خدای عبادت کاوه او د هغوی د خوښۍ لپاره یې قرباني کولې. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې د مکسیکو درې ته د خلکو نوې ډلې راننوتې او د مایایانو تمدن یې له منځه یوړ.

د ازتک تمدن:

ازتکان د دولسمې زېږدیزې پېړۍ په شاو خوا کې په مکسیکو کې راڅرګند شول. هغوی جګړه ییز وګړي وو او څه مهال وروسته د همدې سیمې واکمنان شول. ازتکانو یوه ستره امپراتوري رامنځته کړه چې پر ۳۸ ولایتونو وېشل شوې وه هره برخه یې د یو والي له لوري اداره کیده.

د ازتکانو پاچا به په عین وخت کې راهب هم وچې د اشرافو، او جنګیالیو د یوې شورا له لوري به ټاکل کیده. د ازتک ټولنه په جنګیالیو، سوداګرو او کسب ګرو وېشل شوې وه. هغوی د یوشمېر خدایانو لکه: د لمر خدای عبادت کاوه. هغوی د فلزاتو په ویلي کیدو او له هغوی څخه په کار اخیستنې پوهیدل.

د ازتکانو ژبه ناهوت وه چې تر دې مهاله یوه ژوندۍ ژبه ده او لیک یې انځوریز و. د ازتکانو مرکز د تینوش تیتلان ښار و، چې هغه مهال د مرکزي امریکا یو پرمختللی ښار و. په ۱۵۲۱ زیږدیز کې دغه امپراتوري د اسپانویانو له خوا پای ته ورسیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اینکا تمدن:

د اینکا تمدن په یوولسمه زیږدیزه پېړۍ کې د اینکایانو د قبیلې له خوا، چې هغوی هم له اسیا څخه امریکا ته راليږدېدلي وو رامنځته شو. اینکایانو یوه ستره امپراتوري رامنځته کړه چې د اکوادور، پیرو او چیلي سیمې پکې شاملې وې.

د اینکا واکمن د مذهبي کاهنانو په مرسته په خپل قلمرو کې واکمني کوله او خپل ځان یې د خدای زوی او استازی باله. سیاسي ځواک د پاچا په لاس کې و، خلکو هېڅ واک نه درلود او د پاچا او کاهنانو تر اوامرو لاندې یې ژوند کاوه. د خلکو لپاره ډېر سخت مقررات وضع شوي وو. ځمکه د دولت ملکیت وه، جوار او کچالو د کرنې غوره تولیدات وو. کروندګرو د خپلو پیداوارو دریمه برخه ترلاسه کوله. یوه برخه یې دولت ته او یوه برخه یې د امپراتور لپاره بېلوله. صنعتي او کرنیز پیداوار د دولتي کارکوونکو له خوا په خپلو منځو کې وېشل کېدل.

د اینکا مدنیت د پاتې شونو یو انځور

اینکایانو کلیزه درلوده او په معماری، مهندسی او لاسي صنایعو کې یې هم ډېر پرمختګ کړی و. د اینکا ښارونه د سترو جوړښتونو لکه ماڼیو، عبادت ځایونو، رسمي ګوداموونو او جنګي کلاوو لرونکي وو. هنر او لاسي صنعت هم ډېر وده کړې وه. اینکایانو د زیړو لوښي، وسلې او له مسو او زرو څخه ښکلې ګاڼې جوړولې. هغوی له ازتکانو سره سوداګریزې اړیکې درلودې او خپل صنعتي تولیدات یې د ازتک امپراتورۍ ته صادرول.

په ۱۵۳۲ زیږد کال کې هسپانویان د اینکا قلمرو ته راننوتل او د اینکایانو وروستی امپراتور اتاهولپا یې له منځه یوړ او په دوه وکلونو کې یې په بشپړه توګه دغه امپراتوري ولکه پیداکړه چې په دې ډول دغه امپراتورۍ هم پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مایا د تمدن دويمه ډله دې د ازتک د تمدن او دریمه ډله دې د اینکا د تمدن په اړه خپل معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازي دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د امریکا لومړني وګړي څوک وو؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.

د مایا تمدن څه مهال رامنځته شو او په کومو سیمو کې خپور شو؟

د ازتکانو په اړه څه پوهیږئ؟ معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په دې اړه، چې د امریکا وګړي څوک دي، معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی
د اسلام تاریخ

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د اسلام د راڅرگندیدو پر مهال د نړۍ او عربستان اوضاع
- له کوچنیتوب څخه تر بعثت او له بعثته تر رحلته پورې د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ژوند ته کتنه
- د عقبې لومړی او دویم تړون
- غزوات
- د حدیبیې سوله
- د مکې فتح
- راشدین خلفا
- حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه
- حضرت عمررضی الله تعالی عنه
- حضرت عثمان رضی الله تعالی عنه
- حضرت علی (کرم الله وجهه)
- د راشیدینو خلفاوو دورې ته کتنه
- امویان
- په اموي دوره کې اقتصادي او کلتوري وضعیت
- عباسیان
- د عباسیانو سیاسي، اداري او کلتوري اوضاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځپرکي موخې

هيله کيږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخو ته ورسيږي:

- د اسلام د راڅرګنديدا پر مهال د نړۍ او عربستان د وضعې، د حضرت محمدصلى الله عليه وسلم د ژوند، بعثت، هجرت او رحلت، د راشدينو خلفاوو د ژوندانه او کړو وړو او د اموي او عباسي واکمنانو په اړه معلومات تر لاسه کړي.

- د اسلام د راڅرګنديدا پر مهال د نړۍ او عربستان د وضعې، د حضرت محمدصلى الله عليه وسلم ، راشدينو خلفاوو، اموي او عباسي واکمنو د دوران مهمو پېښو د تحليل وړتيا پيدا کړي.

- د اسلام له سپېڅلي دين، د حضرت محمدصلى الله عليه وسلم او راشدينو خلفاوو له کړو وړو او د امويانو او عباسيانو د واکمنو له ښو صفاتو سره يې مينه او ليوالتيا پيدا شي.

د اسلام د مبین دین د را څرګندیدا پر مهال د نړۍ او د عربستان د ټاپووزمې اوضاع

په دې لوست کې زده کوونکي د اسلام د مبارك دين د ظهور پر مهال د نړۍ او عربستان د سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوي.

د اسلام د مبین دین له ظهور څخه مخکې د نړۍ پر مخ د کفر، جهالت او ناپوهی د تورو وریځو لړۍ خپره وه. په هر ځای کې ظلم او حق تر پښو لاندې کیده که څه هم د اروپا او افریقا د زیاتو او د لویدیځې اسیا د ځینو برخو خلکو په یهودیت او نصرانیت باور درلود او ځانونه یې د حضرت موسیعلیه‌السلام او حضرت عیسیعلیه‌السلام پیروان بلل خو دوی هم په دغو ادیانو کې ډېر زیات انحرافات او بدلونونه رامنځ ته کړي وو او

د اسلام نه مخکې د عربو مراسم

اصلي او اساسي لاره یې په ټولیزه توګه پریښې وه- ظلم او بربریت خپل اوج ته رسیدلی و، زور او ځواك د حاكمانو د حکومت چلولو یوازنۍ وسیله وه. د فارس او خراسان خلکو د اور نمانځنه کوله او ظالمو ساساني حاکمانو وربانديې حکومت کاوه. په هند، چین، د خراسان ختیځو برخو او د اسیا په سویلي سیموکې بودايي دین دود او د بت لمانځنې بڼه یې خپله کړې وه. د مکې وګړو د بتانو لمانځنه کوله او د ناپوهی په اور کې ښکیل وو.

جزیره العرب چې په څو برخو لکه یمن، نجد او حجاز ویشل شوی و- په یمن کې یې حبشیانو او د هغو پلویانو حکومت کاوه او خلك یې د یهودیت، نصرانیت او بت نمانځنې لارویان وو. د حجاز ډېرو خلکو د بتانو نمانځنه کوله. د یهودیانو اونصرانیانو لږکیو هم په حجاز کې شتون درلود. سربېره پردې په جزیره العرب کې د لمر، سپوږمۍ او ستورو نمانځنه هم دود

وه. د عربستان د خلکو کاروبار سوداګري، کرنه او څارویو ساتنه وه. د دې هیواد زورور په ناورو کارونو او فساد کې ډوب وو. بیوزلانو په ډېره خوارۍ او غریبۍ کې د ژوندانه ترخې شپې او ورځې تیرولې. د عربستان په ظلم او تیرى خپل لوړې کچې ته رسیدلی و. همدارنګه یوشمیروګرو د لوړې له ډاره خپلې نجونې ژوندۍ تر خاورو لاندې کولې او د هغوشتون یې ځانونو ته ننګ او شرم ګانه. دوى د ښځو شخصیت ته هیڅ درناوى نه درلود او هغوى یې د عادي توکو په څیر اخیستلې اوخرڅولې. هماغه و چې لوى ښښتن حضرت محمد مصطفی ﷺ په رسالت او نبوت مبعوث کړ چې په خپلو نه ستړي کیدونکو هلو ځلو او د لوى خداى جل جلاله د هر اړخیزې مرستې په برکت یې د ناپوهۍ تیارې د نړۍ له مخې لیرې او پر ځاى یې د اسلام د مبارک دین رڼا خپره کړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د جزیره العرب د وګړو د ادیانو او دویمه ډله دې دعربستان داقتصادي وضعې په اړه خپل معلومات د خپل أستازي په وسیله نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

١- اعرابو د نجونو او میرمنو په وړاندې څه ډول چلند کاوه؟

٢- ولې الله جل جلاله حضرت محمد ﷺ په پیغمبرۍ مبعوث کړ؟

٣- اعرابو تر اسلام وړاندې په کومو ادیانواو شیانو عقیده درلوده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د اعرابو د معتقداتو او ادیانو په اړه د خپل کلي او سیمې له عالمانو او پوهو شخصیتونو څخه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دری دیرشم لوست

د حضرت محمد ﷺ ژوند له کوچنيوالي تر بعثته پورې

په دې لوست کې زده کوونکي د حضرت محمد ﷺ د نسب، د کوچنيتوب د ژوند، په پيغمبرۍ د مبعوثيدو د ځرنګوالي او د مسلمانانو د لومړني هجرت په اړه معلومات تر لاسه کوي.

حضرت محمد ﷺ د ۵۷۱ زيږديز کال د اپريل د مياشتې په شلمه چې د عام الفيل د ربيع الاول له دولسمې نيټې سره سمون لري- د دوشنبې په سهار دې نړۍ ته تشريف راوړ. د حضرت محمد ﷺ پلار، عبداله څو مياشتې د مخه تر دې چې حضرت محمد ﷺ دنيا ته راشي وفات شوی و. حضرت نبي کريم ﷺ له زيږيدنې وروسته څلورکاله د بني سعد په قبيله کې د بي بي حليمې سعدې تر روزنې لاندی و. کله چې شپږ کلن شو مور يې بي بي آمنه وفات شوه. له دې وروسته يې پالنه نيکه عبدالمطلب واخيسته کله چې اته کلن شو نو نيکه يې عبدالمطلب هم له دې نړۍ سترګې پټې کړې. له دې وروسته د حضرت محمد ﷺ پالنه د ده د تره ابوطالب په غاړه شوه. تر هغه چې ځوان شو. ابوطالب ته حضرت محمد ﷺ له خپلو زامنو څخه ګران و. پر هغه باندی يې ډېره مهرباني او ځانګړې لورينه د رلوده.

حضرت محمد ﷺ په دولس کلنۍ کې له ابوطالب سره د شام په سفر ولاړ. په شام کې يوه مسيحي ديني عالم بحيرا د حضرت محمد(ص) له علايمو ومونده چې دی د اخر زمان نبی او رسول دی، نو ځکه يې له ابوطالب څخه وغوښتل چې په ساتنه کې يې ډېره هڅه وکړي.

د حضرت محمد ﷺ عقلي او اخلاقي غوره والی تل هغه له نورو څخه ممتاز کاوه چې د کعبې په ديوال کې د حجرالاسود د ډېرې د کېښودو ځرنګوالی يې روښانه دليل دی. الله جل جلاله د خپل پيغمبر په پوهې او حکمت سره د اعرابو قبايل له وينې تويونې څخه چې هره شيبه يې انتظار کيده وساتل.

په ځوانۍ کې حضرت محمد ﷺ په مکه کې په نيکو اخلاقو، رښتينولی او امانت ساتنې مشهور و، نو ځکه د بي بي خديجې رضي الله عنها چې د قريشو يوه شتمنه ميرمن وه د پام وړ وګرځېد او له حضرت نبي کريم ﷺ څخه يې وغوښتل شام ته دهغې د سوګريز کاروان مشري په غاړه واخلي حضرت رسول اکرم دغه بلنه ومنله. کاروان يې شام ته ورساوه او له ډېرې ګټې سره بيرته مکې ته راستون شو.

کله چې قافله مکې ته راورسېده د بي بي خديجې غلام چې له هغه سره په سفر کې مل و حضرت بي بي خديجې رضي الله عنها ته د حضرت محمد ﷺ د ښو فضايلو کيسه وکړه. بي بي خديجې له حضرت محمد ﷺ څخه غوښتنه وکړه چې واده ورسره وکړي. حضرت محمد ﷺ دغه بلنه ومنله په دې مهال کې حضرت نبی کريم ۲۵ کلن او بي بي خديجه ۴۰ کلنه وه.

د حضرت محمد ﷺ ژوند او سيرت د ټولو الهی پيغمبرانو د ژوند په تاريخ کې تر ټولو ښه سيرت دی. د حضرت محمد ﷺ ژوند په ټولو برخو کی روښانه دی. د حضرت محمد ﷺ د ژوند ټولې پيښې له زېږېدو څخه ترکوچنيتوب، ځوانی، له بعثت څخه وړاندې يې کار او له مکې بهر سفرونه يې اوپه لنډه توګه ترهغه چې الله جل جلاله هغه په پيغمبری مبعوث کړ، د لمريه شان روښانه دي.

له بعثت څخه تر هجرت پورې

له بعثت څخه وړاندې الله جل جلاله د حرا غار ته د حضرت محمد ﷺ ورتګ په زړه پورې کړی و. پيغمبر هر کال يوه مياشت په هغه کې تېروله او د نړۍ د پيدايښت او د الله تعالی پر ستر ځواک يې فکر کاوه. د وحې تر راتګ او د قرآن کريم تر نزول پورې يې دغه عادت ته دوام ورکاوه. کله چې پيغمبر ﷺ خلوېښت کلن شو. د روژې د مياشتې په دولسمه د دو شنبې په ورځ جبرئيل امين د الله جل جلاله وحې حضرت محمد ﷺ ته راوړه په داسې حال کې چې د حرا په غار کې په عبادت بوخت و. يوه پرښته ورته راغله او ورته يې وويل: ولوله: پيغمبر ﷺ وويلې لوستی يې نشم. پيغمبر ﷺ وايي چې دغې پرښتې پخپله غېږ کې ونيولم او سخت زور يې راکړ تر هغه چې خپله ورتيا مې له لاسه ورکړه. درې ځلې دغه عمل تکرار شو. په دريم ځل له زور راکولو وروسته پرښتې وويلې:

(اقرا باسم ربک الذی خلق.........)

ژباړه: ولوله د هغه پروردګار په نامه چې انسان يې له دکلکې شوې وينې له يوې ټوټې څخه پيدا کړ. ولوله چې ستا رب ډېر مهربان د کريمانو کريم دی. هغه خدای چې د

د حراء غار

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلم په واسطه یې ور زده کړل او انسان ته یې د هغه څه تعلیم ورکړ چې نه پرې پوهیدل. له لږ وخت وروسته د حضرت محمد ﷺ نژدې دوستانو حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه حضرت علی (کرم الله وجهه) او په ښځو کې حضرت بي بي خدیجې رضی الله عنها د هغه په رسالت ایمان راوړ. د څه وخت له تېریدو وروسته د بیلابیلو قشرونو خلک په لسګونو تنه د اسلام په دین مشرف شول.

حبشې ته د مسلمانانو هجرت

حضرت محمد ﷺ دحضرت ارقم(رض) کور د خپل دعوت مرکز ټاکلی و او په همدې ځای کې یې له خلکو سره لیده کاته کول او خلک یې په پټه د اسلام دین ته رابلل. پټ دعوت درې کاله دوام وکړ. د دې وخت له تېریدو وروسته حضرت محمد ﷺ د صفا په غونډۍ د اسلام دعوت ښکاره کړ. له دغې پیښې سره سم ابولهب، ابوجهل او نورو مشرکینو د مسلمانانو په ځورونې پیل وکړ. د کفارو ظلم او تېری له بریده تېر شو، نو ځکه حضرت محمد ﷺ مسلمانانو ته اجازه ورکړه حبشې ته چې پاچا یې نجاشي نومیده او یو عادل شخص و، هجرت وکړي.

د بعثت د پنځم کال د رجب په میاشت کې د لومړي ځل لپاره یو ولس تنو مسلمانانو د څلورو ښځو په ګډون حبشې ته هجرت وکړ. کله چې مشرکین له دې هجرت څخه خبر شول خپل زور زیاتي یې نور هم ډېر کړ چې په پایله کې د نبوت په شپږم کال ۸۳ تنو مسلمانانو هجرت ته مخه کړه او حبشې ته ولاړل. د مکې کفار چې څنګه خبرشول مسلمانان د نجاشي د مهربانۍ ور ګرځېدلي، د عمرو بن عاص په مشرۍ یې له سوغاتونو سره یو پلاوی حبشې ته ولیږه. خو د نجاشي پاچا د خپلې ځیرکۍ او د مهاجرینو د استازي په واسطه د اسلامي دعوت د حقیقت په پوهېدنې، نه یوازې د مکې د کفارو سوغاتونه رد کړل، بلکې د مهاجرینو ملاتړ ته یې لا ډېر پام واړاوه.

د طایف سفر

مسلمانان تل د مشرکینو له لوري ځورېدل، یو شمېر یې د کفارو د تېری له امله خپل ژوند له لاسه ورکړ او پر پیغمبر ﷺ فضا تنګه شوه.

د بعثت په لسم کال حضرت بي بي خدیجه الکبری رضی الله عنها او ابو طالب چې له هر پلوه د حضرت محمد ﷺ له نږدې دوستانو او ملاتړو څخه وو، وفات شول. دغو دوه پېښو د حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ﷺ په پاک روح باندې دومره اغیزه وکړ چې دغه کال یې د عام الحزن په نوم ونوماوه بیا هم دغې درد ناکو پېښو ونشوکړای چې د دعوت د رسالت د فریضې په سرته رسولو کې یو کوچنی ځنډ رامنځته کړي. د همدې اصل له مخې حضرت محمد ﷺ د خلکو د دعوت په موخه د رسالت د دندې د تر سره کولو لپاره طایف ته چې مکې ته یو نږدې ښارو سفر وکړ او د خلکو مشران یې اسلام ته دعوت کړل، هغوی نه یوازې پیغمبر ﷺ دعوت ونه مانه، بلکې خپلو زامنو ته یې دنده ورکړه، چې د حضرت محمد ﷺ په څورونې پیل وکړي او له ښار څخه یې وباسي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت محمد ﷺ د دعوت او دویمه ډله دې حبشې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د حضرت محمد ﷺ د نسب په اړه معلومات ورکړئ.

۲- مسلمانانو ولې حبشې ته هجرت وکړ؟

۳- د حضرت محمد ﷺ د دعوت په وړاندې د طایف د خلکو غبرګون څه و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهو اشخاصو څخه د حضرت محمد ﷺ د ژوند په اړه پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولګی کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقبې تړونونه

په دې لوست کې زده کوونکي د عقبې د تړونونو او مدينې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه معلومات تر لاسه کوي

دعقبې لومړی تړون: په تېر لوست کې مو ولوستل چې کله پيغمبر د مکې له خلکو څخه مايوسه شو، طايف ته لاړ او د بني ثقيفه قبيله يې اسلام ته دعوت کړه چې هغوی هم ونه مانه او ان حضرت محمد(ص) يې په ډبرو وويشته. نو حضرت محمد ﷺ د حج پر مهال د عربو بيلابيل قبايل اسلام ته دعوتول تر هغه چې د بعثت په يوولسم کال حضرت محمد ﷺ له شپږ تنو يثربي خذرجيانو سره له مکې بهر د عقبې په نامه يو ځای کې ليده کاته وکړل او اسلام ته يې راوبلل او د قرأنکريم څو اياتو نه يې ورته تلاوت کړل. دغو شپږ تنو اسلام ومانه او ژمنه يې وکړه چې يو کال وروسته به بيا په همدې ځای کې سرهويني. د بعثت په دولسم کال په نوموړي ځای کې دولس تنو يثربيانو له حضرت محمد ﷺ سره وکتل او په يو لړ موضوعاتو هوکړې ته ورسيدل چې د عقبې د تړون په نامه مشهور شو. د دغه تړون مندرجات په لاندې ډول دي:

هيڅوک او يا شی له خدای جل جلاله سره نه شريکوو. غلا او ټول ناوړه اعمال نه تر سره کوو. خپل اولادونه نه وژنو. دروغ نه وايو. په چا پورې تهمت نه تړو او د خدای جل جلاله د رسول نافرماني نه کوو.

حضرت محمد ﷺ د تړون له لاسليکولو وروسته حضرت مصعب بن عمير رضي الله عنه ته دنده ورکړه چې له دغو دولسو تنو سره مدينې ته لاړ شي. خلک اسلام ته راوبلي او د اسلامي تعليم چارې مخ ته يوسي. د هغوی د مخلصانه هڅو په پايله کې ګڼ شمېر يثربيان د اسلام په دين مشرف شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقبې دوېم تړون

د بعثت په دیارلسم کال ۷۳ تنو نارینه وو له دوه ښځو سره د دریم ځل لپاره په عقبه کې له مسلمانانو سره ولیدل. د دغې کتنې په لړ کې هغوی ژمنه وکړه چې اسلام ته د خلکو د رابللو سر بیره به د خدای له رسول سره هم هر ډول مرسته کوي. دغه تړون د عقبې د دویم تړون په نامه ونومول شو. د دغه تړون په لړ کې لاندې پریکړې وشوې:

موږ د خدای جل جلاله د پیغمبر هر حکم ته مثبت ځواب وایو. مالي لګښتونه یې په غاړه اخلو. کله چې حضرت محمد ﷺ مدینې ته تشریف راوړي موږ له هغه سره هر ډول مرسته کوو او له هغه څخه داسې ملاتړ کوو لکه چې له خپل اولاد او دخپلې کورنۍ له غړو څخه یې کوو. موږ د دغو خدماتو په مقابل کې یوازې او یوازې جنت غواړو. دغه بیعت په حقیقت کې د اسلامي حکومت د بنسټ ډبره وه، چې کېښودل شوه.

هجرت

کله چې حضرت محمد ﷺ د یثرب له خلکو څخه د هر ډول مرستې ژمنه تر لاسه کړه په تعقیب یې د یثرب لور ته مسلمانانو هجرت پیل شو. او حضرت محمد ﷺ یو میاشت وروسته له مکې څخه د یثرب لورته هجرت وکړ. د هجرت د پیل پر مهال د حضرت محمد ﷺ کور د مشرکینو له لوری کلابند و. په دغه شپه چې حضرت محمد(ص) وغوښتل چې له کور څخه بهر شي. حضرت علی رضي الله عنه ته یې دنده ورکړه چې د هغه په بستره کې ویده شي چې په دې ډول کفار غافل شي. حضرت محمد ﷺ حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوبکر رضي الله عنه له ځان سره ملګري کړ او د ثور غره غار ته لاړل. درې ورځې او شپې یې دغلته تېرې کړې. سره له دې چې کفار د غار تر خولې پورې هم ورسېدل، خو الله تعالی خپل دغه دوه دوستان د کفارو له شر څخه وساتل. په څلورمه ورځ د واړو د یثرب په لور حرکت وکړ. له نهو ورځو او شپو وروسته د ربیع الاول په اتمه نېټه د دوشنبې په ورځ قبا ته چې د یثرب په دوه میلۍ کې پروت دی ورسېدل. په دغه ځای کې یې د لومړني مسجد بنسټ کېښود. بیا یې یثرب ته وخوځید. حضرت نبي کریم صلی الله علیه وسلم د بنی سالم بن عوف په سیمه کې د جمعې لومړنی لمونځ وکړ او د یوې وینا په لړ کې یې مسلمانان خپلو اصلي دندو ته متوجه کړل او داسې یې وفرمایل: اصلي حاکمیت الله تعالی پورې اړه لري یوازې د هغه عبادت وکړئ او له هغه سره شریک مه راوړئ. خپله حقیقي لارښوونه د الله تعالی کتاب یعنې قران او د هغه د پیغمبر سنت وبولئ او هغه په ځان حاکم کړئ. د خدای د ښمنان خپل د ښمنان وګڼئ او د دین د غلبې په موخه په جهاد منګولې ولګوئ. ستاسو اسلامي نوم مسلمان دی او تاسو ټول مسلمانان او د یوې ټولنې افراد یاستې چې د اسلامي امت په نامه یادېږئ. له دې وروسته د مهاجرینو او انصارو تر منځ د ورورولۍ تړون رامنځته. او د اسلام د مبارک دین له برکته د اوس او خزرج د قبیلو لس کلنې جګړې له منځه ولاړې او په ورورولۍ بدلې شوې.

نسبي، سیمه ییز او توکمیز امتیازات له منځه ولاړل. پر ځای یې تقوی او ښه عمل د برترۍ معیار وګرځید. او د یوې ۵۲ ماده ییز منشور په لړ کې عملاً د یو اسلامي حکومت بنسټ کېښودل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د عقبې د لومړي تړون او دویمه ډله دې یثرب ته د مسلمانانو د هجرت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د عقبې لومړي تړون کوم موضوعات درلودل؟

۲- د عقبې دویم تړون په کوم کال را منځته شو؟

۳- حضرت محمد ﷺ د جمعې لومړنی لمونځ چیرته اداکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې مدینې ته د حضرت محمد ﷺ د هجرت په اړه د خپلې سیمې له پوهانو څخه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځهٔ دیرشم لوست

غزاګاني

په دي لوست کي د غزاګانو، د هغو د پيښيدو د لاملونو او پايلو په اړه معلومات وړاندي کيږي.

وروسته له هغه چي پيغمبر ﷺ او مسلمانان په مدينه منوره کي ځای په ځای شول. او د لومړني اسلامي دولت پښي ټينګي شوې. د اسلام د دښمنانو مخامخ دښمنی هم پيل شوې چي په پايله کي يې د مسلمانانو او کفارو تر منځ غزوې پيل شوې.

مؤرخين او سيرت ليکونکي هره هغه جګړه چي د مسلمانانو او کفارو تر منځ شوې وي او په هغه کي د الله تعالی رسول ګډون کړی وي د غزوې په نامه او هره هغه جګړه چي پيغمبر(ص) پکي ګډون نه وي کړی د سريې په نامه يادوي.

په مدينه کي د اسلامي حکومت تاسيس، کفار په عمومي توګه او د مکي مشرکين په ځانګړي توګه له ويروونکي

د ستاسو د لر زياتو معلومات لپاره

حضرت محمد ﷺ د هجرت په لومړي کال په مديني کي له ځای په ځای کيدو وروسته د ژوندانه د چارو د تنظيم په موخه د بيلا بيلو قبايلو تر منځ يو تړون لاسليک کړ چي په تاريخ کي د مديني د منشور په نامه ياديږي. دغه تړون انسانيت او ټولنيز عدالت ته د احترام څرګندونه کوي چي ځينی مواد يي په لاندي ډول وړاندي کيږي:

١- له تفرقي پرته د اسلامي امت يووالی.

٢- په انساني کرامت او حقونو کي د مسلمانانو برابري.

٣- د ګناه، تيری او يرغل د پای ته ر سولو په موخه له مسلمان امت سره همکاري.

٤- د اسلامي دولت له باغيانو سره جګړه او له هغوی سره له همکاری څخه ډډه.

٥- په غير مسلمانانو لازمه ده چي د اسلامي دولت په لګښتونو کي برخه واخلي.

٦- په غير مسلمانانو لازمه ده چي د بهرنيو خطراتو د له منځته وړلو لپاره د جګړي په حالت کي له مسلمانانو سره مرسته وکړي.

٧- په اسلامي دولت لازمه ده چي په غير مسلمانانو باندي د ظلم او تيري مخه ونيسي داکار د هغو مسلمانانو په وړاندي، چي تيری پري کيږی، هم عملي کيږي.

٨- د ګنهکار او ظالم ملاتړ نه کيږي.

٩- د همکاری، پرهيزګاری او ښو کړنو پر بنسټ تړونه رامنځته کيږي، نه د ګناه او يرغل پر بنسټ.

١٠- هيڅوک د بل چا په ګناه نه نيول کيږي او حدود يوازي په جنايتکار باندي پلی کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالت سره مخامخ کړل او د دې په لټه کې شول چې په هرې ممکنې وسيلې سره د مسلمانانو د پرمختګ مخه ونيسي. مسلمانان هم پوهېدل که چېرې جهاد ونه کړي له زوال سره مخامخ کېږي، نو ځکه دوې هم د الله جل جلاله له امر سره سم دفاعي تياری نيولې او په غزاګانو يې پيل وکړ چې له مهمو څخه يې په لاندې ډول يادونه کېږي.

د بدر غزا

دا غزا د هجرت په دويم کال د روژې د مياشتې په اوولسمه نېټه پېښه شوه. لامل يې دا و چې مسلمانانو غوښتل د قريشو سوداګريز کاروان، چې له شام څخه د مکې لور ته راون و، تر لاسه کړي. پيغمبرﷺ د جګړې اراده نه درلوده، خو د کاروان مشر ابوسفيان قريشو ته پيغام ولېږه چې د هغه کاروان د مسلمانانو له تعرض څخه وساتي، نو له دې امله زر تنه قريش چې شپږ سوو تنو يې زرې په غاړه درلودې له سلو اسونو چې سوروېې هم زرې لباس درلود او اويا اوښانو سره جګړې ته تيار شول. سيرت ليکونکي په يوه خوله دي چې: دغه لښکر سره خوش اوازه کنيزانو او ساز يانو چې دريابي وهلې هم ملګرتيا کوله. د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنو ته رسيده چې زياتره يې انصار وو دغه لښکر سره دوه يا درې اسونو او اويا اوښان هم وو چې په نوبت سره مسلمانان پرې سورېدل. که څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم لږ وخت وروسته د قریشو مشرکینو اطلاع تر لاسه کړه چې کاروان ژغورل شوي، خو سره له دې یې هم جګړې ته مخه کړه او په غرور او تکبر سره یې وویل غواړو مسلمانانو ته سزا ورکړو او مغلوب یې کړو. کله چې د واړه لښکر ې له یوبل سره مخامخ شوې د خدای رسول مخکې له دې چې جګړې ته داخل شي، و غوښتل له خپلو یارانو، په تېره له انصارو څخه، مشوره وغواړي. ټولو مهاجرینو د غزا مشوره ورکړه. کله چې انصار وپوهېدل چې پیغمبر زموږ نظر غواړي. سعد بن معاذ د انصارو په استازیتوب وویل: ای رسول الله موږ په تا ایمان راوړ او د تا نبوت مو تصدیق کړ او شاهدې مو ورکړه څه شی چې تا راوړي حق دی. د ستا د فرامینو د اطاعت ژمنه موکړې. ای د خدای رسوله په هغه څه چې غواړې په لور یې حرکت وکړه. موږ ټول له تا سره یو. نورو هم د سعد په څېر خبرې وکړې. دغو خبرو په پیغمبر(ص) کې بې کچه خوښي رامنځته کړه او ویې ویل: د الهی برکت په پناه سره حرکت وکړئ. په تاسو دې زېري وي چې الله تعالی له دغو دوو څخه دیوې ژمنه را سره کړې یا کاروان او یا د قریشو په جنګی ځواکونو بریا چې د کاروان د نجات لپاره راغلي دي په دې ډول جګړه ونښته. په دې غزا کې د ابوجهل او ځینو نورو مشرانو په ګډون د مشرکانو اویا تنه ووژل شول. اویا تنه نور اسیران شول. پیغمبر ﷺ امر وکړ چې وژل شوي خښ کړئ او مدینې ته ستانه شئ او له خپلو یارانو سره یې د اسیرانو د برخلیک په اړه مشوره وکړه.

د احد غزا

دا غزا د هجرت په درېم کال پېښه شوه. قریشو د بدر غزا د انتقام په موخه درې زره تنه، چې په زرې جامو سمبال وو، له دوو سوو اسونو او درې زره اوښانو سره د جګړې لپاره چمتو کړل او په مدینه کې د احد د غره په سیمه کې جګړې ته تیار شول. حضرت محمد ص د جګړې نقشه داسې جوړه کړه د اسلامې لښکر شا د احد غره ته او مخه یې د دښمن لورته وي. حضرت عبدالله بن جبیر رضی الله عنه ته یې دنده ورکړه چې له پنځوسو تنو غشي و یشتونکو سره د غره له لورې چې د جبل الرماة په نامه یې شهرت درلود، د مسلمانانو ساتنه وکړي او د بریالیتوب او یا ماتې په صورت کې هم دغه ځای پرې نږدي. حضرت محمد ﷺ د سپارو قوماندانې حضرت زبیر بن عوام رضی الله عنه ته او د پلیو قوماندانې حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمزه (رض) ته وسپارله او حضرت مصعب بن عمير ﷺ يې بيرغچي په توګه وټاکه. جګړه ونښته چې په پايله کې يې کفارو ماتې وخوړه او تيښتې ته يې مخه کړه. مسلمانان د غنيمتونو په راغونډولو بوخت شول. د احد په غره کې د ځای پرځای شويو څخه هم زياتره راغلل

د احد غر

چې له دغو غنايمو څخه بې برخې نشي. خالد چې د احد غر خالي وليد، له هماغې لارې له خپلو سپارو جنګياليو سره راغی. حضرت عبدالله بن جبير ﷺ او څو تنه نور يې چې ورسره پاتې وو په شهادت ورسول او د شا له لورې يې پر مسلمانانو چې پر غنيمتونو بوخت وو يرغل وکړ. او مشرکين په دې بريالي شو چې ځانونه حضرت محمد ﷺ ته ورسوي. د هغو له خوا ډبرې ويشتل کيدې چې له امله يې د حضرت محمد ﷺ مخ ټپي شو او مبارک غاښ يې په شهادت ورسېد او د حضرت حمزه ﷺ په شمول اويا تنه مسلمانان په شهادت ورسېدل. په دې غزوه کې د مسلمانانو شيمر ۷۰۰ تنه وو.

د بنی نضير غزوه

بنی نضير يوه يهودي قبيله وه چې مدينې ته نژدې اوسيدل او د خزرج له قبيلې سره يې تړون درلود. له مسلمانانو سره يې د سولې تړون کړی و، خو له دې امله چې خيانت او شرارت د يهوديانو له برخليك سره يو ځای دی او د دوی په زړونو کې ريښې لري، هغوی يې پرې نښودل چې په خپلې ژمنې وفا وکړي.

يوه ورځ د خدای جل جلاله پيغامبر او څو تنه ياران يې په بني نضير کې وو. د پيغمبر ﷺ د يو کور ديوال ته ډډه لګولې وه. يهوديانو د هغه د وژلو دسيسه جوړه کړه او غوښتل يې د کوټې له بام څخه يوه لويه ډبره په هغه ور وغورځوي او د پيغمبر ﷺ ژوند پای ته ورسوی، پيغمبر ﷺ د وحې له لارې د هغو په دسيسې پوه شو، په چټکی سره له خپل ځای څخه پورته شو او د ښمن ته يې داسې وښوده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم کارته ځي. د مدينې په لور روان شو او ياران يې هم ورپسې ورغلل. له دې وروسته پيغمبر ﷺ، محمد بن مسلمه له داسې پيغام سره بني نضير ته ولېږه:

له هېواد څخه مې وځئ. تاسو نشئ کولای چې له ما سره په مدينه کې و اوسېږئ، ځکه تاسو خيانت وکړ او په ژمنه ونه درېدئ.

محمدبن مسلمه د پيغمبر ﷺ د فرمان له ابلاغيدو وروسته هغو ته لس ورځې وخت ورکړ چې په دغه وخت کې سيمه پرېږدي.

بني نضير د پيغمبر ﷺ د اخطار په اورېدلو سره د سيمې پرېښودلو ته تيار شو، خو د منافقانو مشر عبدالله بن ابي ورته پيغام ورولېږه چې سيمه پرې نږدي او له دې سربيره يې وعده ورکړه چې دوه زره تنه به د هغو د دفاع او مرستې لپاره هم ورولېږي.

بني نضير ددغه پيغام په اوريدلو سره له خپلې پرېکړې څخه واوښتل او خپل سنګرونه يې کلک، د خپلې سيمې له پرېښودو څخه يې ډډه وکړه او د خدای رسول ﷺ ته يې پيغام ولېږه چې خپله سيمه نه پرېږدي.

حضرت محمد ﷺ له خپلو يو شمير يارانو سره د بني نضير په لور حرکت وکړ او غزوه پېښه شوه چې په پايله کې يې نبی نضير ماتې وخوړه او د ځانګړو شرايطو لاندې چې حضرت محمد ﷺ د هغو لپاره وضع کړي وو، سيمه يې پرېښوده.

د خندق غزوه

د بني نضير يهود چې له ترون څخه د سر غړونې له امله له مدينې څخه ايستل شوی و او په خيبر کې ځای په ځای شوی وو، له مسلمانانو سره ډېره کينه درلوده. له دې امله چې مسلمانانو سره يې د جګړې وړتيا نه درلوده، خپل مشر حيی بن اخطب يې مکې ته ولېږه چې د مکې کفار او د غلطفان قبيله د مسلمانانو په وړاندې جګړې ته وهڅوي هغوی په خپل کار کې بريالی شول. د هجرت په پنځم کال د ذوالقعدې په مياشت کې لس زره تنه د ابوسفيان په مشرۍ د مدينې په لور په حرکت کې شول. حضرت محمد ﷺ په مدينه منوره کې د حضرت سلمان فارسی رضي الله عنه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشورې د ۱۲ زره زراع (گزو) په اوږدوالی د خندق په کیندلو پیل وکړ. پخپله حضرت محمدﷺ د خندق په کیندلو کې برخه واخیسته. کله چې د مکې کفار مدینی ته ورسیدل، د خندق د کیندلو کار بشپړ شوی و. د مسلمانانو لپاره له یوې خوا خندق او له نورو لورو د خرماوو باغونه ښه سنگرونه وو چې د کفارو د یرغل خنډ گرځېدل، خو د بنی قریظه یهودو له مسلمانانو سره تړون درلود او کولای یې نشوای چې د مسلمانانو په ضد عمل وکړي، خو حیی بن اخطب په پای کې په دې بریالی شو چې د بنی قریضه مشر، کعب بن اسد وهڅوي چې له مسلمانانو سره خپل تړون له منځه یوسی. دغه کار د مسلمانانو د پریشانی لامل شو. په همدې وخت کې حضرت نعیم بن مسعود رضی الله عنه د اسلام په دین مشرف شو. کفار د هغه له مسلمانیدو خبرنه و. هغه له پیغمبرﷺ څخه اجازه واخیسته چې له روانی جگړې څخه په استفادې سره کفار متفرق کړي. نوموړی بني قریظه ته ورغی او ورته یې وویل!

که چیرې قریش ماتې وخوري مکې ته ځي، تاسې به چیرته لاړشئ؟ بیا یې د نصحیت په ډول ورته وویل څو تنه د قریشو یرغمل ونیسئ، چې تاسو یوازې پرې نږدې. وروسته د مکې مشرکین او بنی غطفان ته ورغلل او ورته یې وویل چې بنی قریظه له خپل تعهد څخه چې تاسو سره یې کړی و، پښیمانه شوی.

حضرت محمدﷺ سره یې لیده کاته کړي او غواړي چې ستاسو څو تنه تر لاسه کړي او هغه ته یې وسپاري. لنډه دا چې بنی قریظې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شنبې د ورځې په مناسبت جګړه ونه کړه او له قريشو څخه يې ځو تنه د يرغملو په توګه وغوښتل چې د هغو په وفادارۍ ډاډمن شي. د حضرت نعيم رضي الله عنه خبرې په دې اړه ډېرې ښې تمامې شوې. د بني قريظه له لورې د يرغملو غوښتنې، د قريشو او غطفانيانو بدګوماني ډېره کړه او د هغو دغه عمل د مکې مشرکين ناهيلي کړل.

په همدې مهال د خدای ﷻ په امر يو شديد طوفان چې خاورې او ورې شګې ورسره وې پيل شو. دغه طوفان دومره شديد و چې د مشرکينو او کافرانو، ديګونه، خيمې او ټول شيان يې چپه کړل. دغې پېښې کفار سخت وارخطا کړل. په پای کې ابوسفيان حکم وکړ چې لښکر دغه ځای پرېږدي او مکې ته ستانه شي په دې ډول بری د مسلمانانو په برخه شو.

د بني قريظه غزا

د ا غزا د خندق (احزابو) د غزا په تعقيب په پنځم هجري کال کې پېښه شوې ده: وروسته له هغه چې حضرت محمد ﷺ د يهوديانو خيانت او له قريشو او نورو سره د هغو پيوستون وليده او آن د احزابو په جګړه کې دغې خاينې قبيلې له پيغمبر ﷺ سره خپل تړون مات کړ. له دې امله چې دغه خاينه قبيله له رسول اکرم ﷺ سره مدينه منوره کې اوسيده، نو له هغو څخه د لوی شر انتظار کېده. که چيرې داحزابو غزا پای ته نه وای رسيدلی د هغو له لورې مسلمانان له لوی ګواښ سره مخ کيدل. هماغه و پيغمبر ﷺ هوډ وکړ چې دغه خاينان وټکوي او د جهاد او دعوت مرکز، مدينه منوره د هغو له شتون څخه پاک کړي ترڅو په راتلونکې کې داسې شرايط پيدانشي چې هغوی په مسلمانانو يرغل وکړي.

حضرت محمد ﷺ د الله تعالی له حکم سره سم له درې زره کسيزه لښکر سره د بني قريظه په لور حرکت وکړ او پنځه ويشت ورځې يې هغوی په کلابندۍ کې وساتل چې په پايله کې يهوديان تسليم شول. حضرت محمد ﷺ د هغو په منځ کې سعد بن معاذ د حاکم په توګه وټاکه. حضرت سعد د بني قريظه په اړه خپله پرېکړه صادر کړه.

پيغمبر ﷺ د سعد بن معاذ پرېکړې ته عملی بڼه ورکړه او د يهوديانو د سيسې يې، چې موخه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیغمبر ﷺ او په مدینه کې د اسلامي دعوت له منځه وړل و، پای ته ورسولې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د بدر غزا، دویمه ډله دې د احد او بني نظیر د غزواتو او دریمه ډله دې د خندق او بني قریظې د غزواتو په اړه معلومات ولیکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د بدر په غزا کې څو تنه کفار ووژل شول؟

۲- د احد د غزا لامل روښانه کړئ.

۳- د خندق په غزا کې د کفارو د ماتې لامل څه و؟ په لنډه توګه یې تشریح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د احزابو، بني نظیر او بني قریظه د غزواتو د پایلو په اړه له پوهانو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حديبي سوله- بيعت الرضوان

په دې لوست کې د حديبي د سولې او د هغې د موادو او هم د خيبر او موته د غزاګانو په اړه معلومات وړاندې کيږي.

حضرت محمدﷺ د هجرت په شپږم کال د بيت الله د زيارت او د عمرې د اداکولو په موخه له (۱٤۰۰) تنو سره د مکې په لور روان شو. مکې ته نږدې قريشو د مسلمانانو لاره نيولې وه او پرې يې نښودل چې عمره وکړي. پيغمبرﷺ، حضرت عثمانؓ چې د مکې قبيلوته د درناوي وړ شخص و، د استازي په توګه د مکې خلکوته ورولیږه هغوی ویوهوي چې مسلمانان د جګړې لپاره نه، بلکې د عمرې د اداکولو لپاره راغلي دي. قريشو له ټاکلي وخت څخه د ډير وخت لپاره حضرت عثمانؓ وساته. له دې امله داسې اوازه خپره شوه چې حضرت عثمانؓ يې په شهادت رسولی دی. دې موضوع پيغمبرﷺ وهڅاوه چې له قريشو سره د جګړې لپاره ځان چمتو کړي.

په همدې اساس حضرت محمدﷺ په داسې حال کې چې په حديبيه کې تر يوې ونې لاندې ولاړ و، د جګړې په اړه له مسلمانانو څخه بيعت واخيست. دغه بيعت په تاريخ کې د بيعت الرضوان په نامه يادېږي. کله چې کفار د مسلمانانو له دې پريکړې څخه خبر شول د مکې مشرکينو سهيل بن عمرو د يو پلاوي په مشرۍ پيغمبرﷺ ته ورولیږه. خبرې اترې پيل شوې او دواړه اړخونه په يو تړون سلا شول چې په لاندې ډول دي:

۱- دواړه اړخونه بايد د لسو کالو لپاره سوله وکړي او له يو بل سره جګړه ونه کړي.

۲- حضرت محمدﷺ دی له خپلو اصحابو سره سږ کال بيرته وګرځي، حج دې نه کوي. راتلونکی کال دې راشي او هغه هم په داسې حال کې چې له توري پرته ورسره بل شی نه وي او هغه هم په تيکې کې وي.

۳- له قريشو پرته د عربو هره قبيله له حضرت رسول اکرمﷺ سره د اړيکو د ټينګولو اختيار

بسم الله الرحمن الرحيم

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا (١)

لري.

٤- كه چيرې له قريشو څخه مسلمانانو ته چاپناه ورورې، مسلمانان بايد هغه بيرته ورته وسپاري. خو كه چيرې له مسلمانانو څخه د مكې كفارو ته چا پناه وروړه، حضرت محمد ﷺ يې د غوښتنې حق نه لري.

دغه سوله د حديبې په مقام كې وشوه، چې په قرآن كريم كې د فتح مبين په نامه ياده شوې. ددغه تړون يوه مهمه گټه دا وه چې مسلمانان د قريشو له لوري په امن كې شول او وخت يې ترلاسه كړ چې خپل پام ټولو عربي قبايلو ته واړوي.

د حديبې له سولې وروسته حضرت محمد ﷺ د اصحابو په واسطه د روم قيصر، د ايران شاه، د مصر عزيز مقوقش، د حبشې پاچا نجاشي او ديمامه او شام مشرانو ته بلنليكونه ولېږل او هغوى يې د اسلام مبارك دين ته راوبلل. په پايله كې د حبشې، عمان او بحرين پاچاهانو دغه دعوت ومانه، خو د ايران پاچا (خسرو پرويز) ليك څيرې كړ. ځينو يې چوپتيا اختيار كړه، خو حارث غسانى نه يوازې دعوت ونه مانه. بلكې د حضرت رسول اكرم ﷺ استازى شجاع بن وهب يې هم په شهادت ورساوه چې همدغه غير انساني حركت د موته د جگړې لامل وگرځيد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیبر غزا

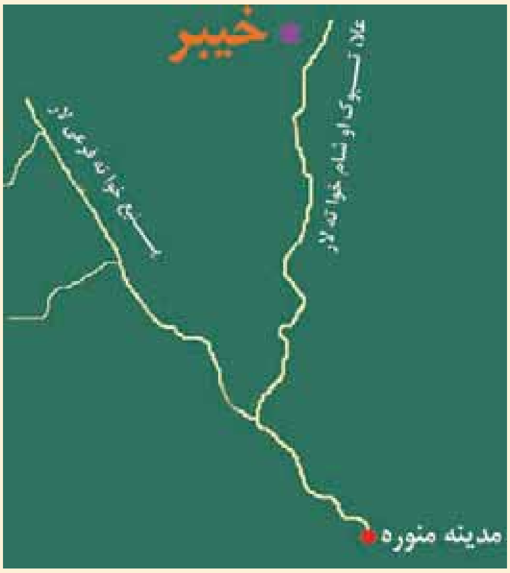

د اووم هجري کال د محرم په میاشت کې وروسته له هغه چې حضرت محمدﷺ د مکې د کفارو له لوري ډاډمن شو، ویې غوښتل ترون ماتوونکو ته سزا ورکړي. له دې امله یې یو لښکر چمتو کړ او شپې له خوا یې له لښکر سره څان رجیع ته ورساوه. کله چې سهار شو یهودیان خپلو کارونو ته تلل او مسلمانان خیبر ته ورسېدل. یهودیانو چې مسلمانان ولیدل تېښته یې وکړه او خپلو کلاګانو ته یې پناه یوړه. غطفانیانو غوښتل چې له هغو سره مرسته وکړي، خو ویې لیدل چې د رجیع دره د مسلمانانو په ولکه کې ده او خیبر ته د رسیدو بله لار هم نشته، نو له خپلې پریکړې څخه تېر شول. د خیبر کلاګانې د مسلمانانو، په تیره د حضرت علی بن ابي طالبرضي الله عنه د سرښندنو او هڅو په پایله کې فتح شوې. په پایله کې د خیبر یهودیان تسلیم شول. د خیبر له غزا څخه د حضرت محمدﷺ د بیرته ستنیدو په بهیر کې د قریشو دوه تنه مشران او اتلان خالدبن ولید او عمروبن عاص پیغمبرﷺ ته راغلل او د اسلام د منلو اعلان یې وکړ.

د موتې غزا

غسانیانو د حضرت محمدﷺ استازی وژلی و او له بل لوري ددې وخت را رسېدلی و، چې هغوی یو ځل بیا د اسلام مبارک دین ته راوبلل شي. له دې امله حضرت محمدﷺ د هجرت په اتم

کال د هغو د ځېلو په موخه درې زره کسيز لښکر د حضرت زيد بن حارث رضي الله عنه په مشرۍ ولېږه او ورته يې وويل که چيرې حضرت زيد رضي الله عنه شهيد شو، حضرت جعفر رضي الله عنه دې د لښکر مشري په غاړه واخلي او که هغه هم شهيد شو بيادې حضرت عبدالله بن رواحه رضي الله عنه د لښکر مشري په غاړه واخلي. کله چې مسلمانان د شام هيواد، د موته په سيمه کې د اعرابو او روميانو له ګډ لښکر سره مخ شول، جګړه پيل شوه. د اسلامي لښکر قوماندانان يو بل پسې په شهادت ورسېدل. په پای کې اسلامي لښکر سيف الله يعنی خالد بن وليد رضي الله عنه د خپل قومندان په توګه وټاکه. هغه خپل تيت او پرک لښکر يو ځل بيا را غونډ او منظم کړ.

تر دوو ورځو سختو جګړو وروسته يې د غره لمن ته پناه يوړه او دښمن هم له جګړې څخه لاس واخيست. په پای کې د اسلام لښکر مدينې ته ستون شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حديبې د سولې او دويمه ډله دې د خيبر دغزا په اړه خپل معلومات وليکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- بيعت الرضوان څه مفهوم لري؟ معلومات ورکړئ.

۲- د حديبې له سولې وروسته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کوم پاچاهان د اسلام دين ته راوبلل؟

۳- د موته د غزا لامل څه و؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حديبې د سولې د ګټو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه دیرشم لوست

د مکي مکرمي فتح

په دې لوست کې د مکې د فتحې، د حنین د غزوې د منځته راتلو د څرنګوالي، حجة الوداع او د حضرت محمد ﷺ د رحلت په اړه معلومات وړاندې کیږي.

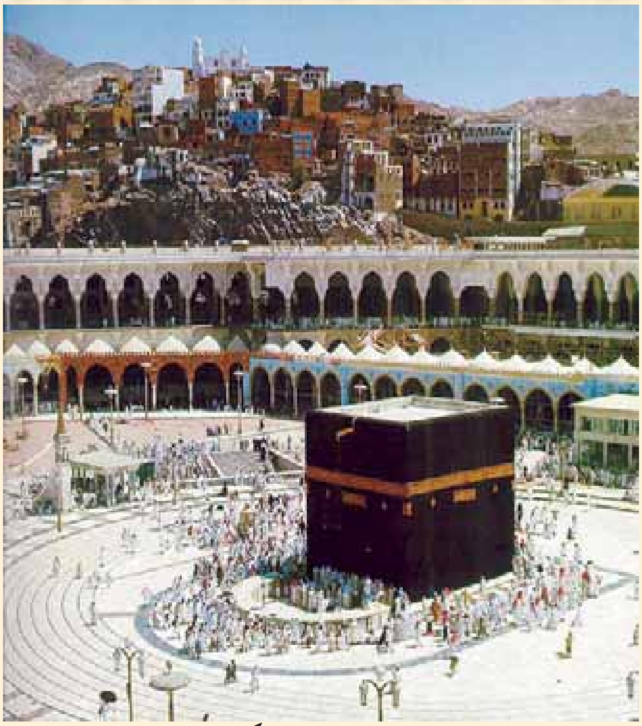

مکه معظمه

د مکې خلکو د هغه ترون له مخې، چې د هجرت په شپږم کال یې له مسلمانانو سره ترلی و او د هغې له مخې یې شایي د خزاعې له قبیلې سره چې د مسلمانانو سره ترون کړی و جګړه نه وای کړې او مسلمانانو هم باید مکیانو او د هغو ترون کوونکو ته مزاحمت نه کولای، خو بني بکر، د قریشو په مرسته د بني خزاعه خو ته وګړي د چینې په سر ووژل. له همدې امله بني خزاعه له مسلمانانو څخه د مرستې او ملاتړ غوښتونکي شول. نو حضرت رسول اکرم ﷺ پوه شو چې قریشو د سولې ترون مات کړی. په دې توګه لس زره کسیزه لښکر یې چمتو او د مکې په لوري یې حرکت وکړ.

کله چې د مکې خلک له دې پیښې څخه خبرشول، سخت وارخطا شول او ابوسفیان او د قریشو زیاتره مشران حضرت محمد ﷺ ته تسلیم شول. حضرت محمد ﷺ پر هغوی مهرباني وکړه او هغوی یې تر خپل حمایت لاندې ونیول. سربیره پردې داسې امتیازات، چې ابوسفیان یې اصلاً فکر هم نه کاوه، هغه او نورو ته ورکړل. له هغې جملې څخه حضرت محمد ﷺ وفرمایل: ((هر څوک چې کعبې شریفې ته او یا د ابوسفیان کورته پناه یوسي او یا په خپلو کورو کې پاتې شي او خپلې دروازې له شا څخه وتړي په امن کې دي.)) په دې لړکې کومه مهمه جګړه پېښه و نه

شوه. پیغمبر ﷺ مکې ته له ننوتلو وروسته، لومړی طواف وکړ او بیا یې د مکې د شاوخوا درې سوه او شپیته بتان له منځه یوړل وروسته کعبې شریفې ته ننوت او دوه رکعته لمونځ یې اداکړ. له لمانځه څخه وروسته د کعبې شریفې په دروازه ودرید. قریش منتظر وو چې پیغمبر ﷺ څه کوي؟ د هغه د خبرو له جملې څخه چې د خدای ﷻ رسول وکړي یوه یې داوه: ((ای قریشو، تاسو څه ګمان کوئ چې زه ستاسو په وړاندې به څه وکړم؟)) قریشو وویل:

((یوازې خیر او ښېګڼه، ته مهربان ورور او مهربان وراره یې رسول الله ﷺ)) وفرمایل:

زه نن هغه څه چې تاسوته وایم چې ورور مې، یوسف(ع) وړاندې خپلو ورونوته ویلي وو.

نن تاسوته سزا نشته څئ، ټول آزاد یاستئ وروسته له دې اعلانه د مکې خلکو ته داسې خوښي وربه برخه شوه لکه چې اوس نوي زیږیدلې وي.

وروسته خلك په صفاکې را ټول شول، تر څو چې پیغمبر ﷺ ته بیعت وکړي.

رسول الله ﷺ د صفا په غره کې کښیناست او د هغوی بیعت یې د الهي فرامینو څخه د اطاعت په بنسټ ومنه.

د حنین غزوه

د مکې له فتحې وروسته، حضرت محمد ﷺ د مسلمانانو پورې د اړوندو چارو د ترتیب او تنظیم په موخه ۱۵ ورځې په مکه کې پاتې شو. په همدې مهال خبر ورسیده چې د هوازن قبیله د مالك بن عوف په مشرۍ د ثقیف د قبیلې په مرسته جګړې ته چمتو ده.

خپلې ښځې، ماشومان او مالونه یې هم د جګړې میدان ته راوړي دي، تر څو د هغوی شتون د جګړې انګیزه په دوی کې پیاوړې کړي او ماته و نه مني. حضرت محمد ﷺ له ۱۲ زره تنو اصحابو سره چې دوه زره تنه یې نوي د اسلام په مبین دین مشرف شوې وو، د هغوی د له منځه وړلو په موخه ورغی. کله چې دا لښکر د حنین تنګي ته ورسید،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دښمن په کمين کې ناست و. د هوازن جګړه مارانو ناڅاپه پر مسلمانانو يرغل وکړ. مسلمانان ددې يو ناڅاپي يرغل له امله له ماتې سره مخامخ شول، حضرت محمد ﷺ چې د لښکر تر شاه تشريف درلوده حضرت عباس رضي الله عنه ته وويل چې په لوړ غږ مسلمانان جهاد ته راوبولي. د دې غږ د اوريدو له امله مسلمانان يو ځل بيا سره را ټول شول او په کفارو يې يرغل وکړ، چې د هغه له امله په دې وخت کې دښمن د تيښتې لاره ورکه کړه خپلې ښځې، مالونه او اولادونه يې ځای پرځای پريښودل، خپله تيښتې ته اړشول او خپلې پښې يې سپکې کړې. مالک د هوازن د قبيلې مشر طايف ته وتښتيد. طايف هم د مسلمانانو له خوا کلابند شو او وروسته له څه مودې پيغمبر ﷺ د کلابندۍ له دوام څخه لاس واخيست او مکې ته ستون شو. وروسته له لږ څه مودې څخه د هوازن خلکو د مخالفت څخه لاس واخيست او پيغمبر ﷺ ته تسليم شول او ايمان يې راوړ. پيغمبر ﷺ هم هغه ټول غنيمتونه چې د حنين په جګړه کې يې له هغوی څخه لاس ته راوړي وو، بيرته ورکړل.

د تبوک غزوه

د هجرت په نهم کال کې پيغمبر ﷺ ته اطلاع ورسيده چې د روم امپراتورۍ څلوېښت زره کسيزه لښکر نوي جوړ شوي اسلامي دولت د له منځه وړلو په موخه د جګړې لپاره چمتو کړی دی ځکه د هجرت په نهم کال د رجب په مياشت کې يې ۳۰ زره کسيز لښکر د حضرت رسول اکرم ﷺ په مشرۍ د تبوک په لور روان شو. کله چې دغه لښکر تبوک ته ورسيد، روميان وويريدل د مقابلې جرات يې په ځان کې ونه ليده او هر لوري ته خپاره شول. د اسلام لښکر په تبوک کې شل ورځې تيرې کړې. له دې امله چې دښمن جګړې ته حاضر نه شو، اسلامي لښکر بيرته مدينې ته بريالی ستون شو.

حجة‌الوداع

د لسم هجري کال د ذوالقعدة الحرام په ۲۵ مې نيټې د دوشنبې په ورځ د ماسپښين د لمانځه وروسته د حج د مراسمو د اداکولو په موخه حضرت محمد ﷺ اصحابو سره، چې شميره يې له سل زره تنو څخه ډير وه، د مکې مکرمې په لور روان شو. ددغه سفر لومړۍ شپه يې په ذوالحليفه کې تېره کړه. د ورځې يې احرامونه وتړل. له اتو ورځو او شپو سفر وروسته مکې مکرمې ته ورسېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی د کور طواف او د صفا او مروا مراسم يې پای ته ورسوله او د مکې په لوره، حجون ته نږدې ځای په ځای شول او د ذوالحجې په اتمه ورځ يې منا ته سفر پيل کړ.

شپه يې دغلته تېره کړه او د ذوالحجې په نهمه ورځ له لمر ختلو وروسته د عرفات په لور روان شول.

په دغه ځای کې حضرت رسول اللهﷺ داسې هر اړخيزه او ارزښتناکه وينا وکړه چې مؤرخين يې ترټولو غوره نړېوال او اسلامی اساسي قانون بولي. ددغې وينا ځينې مهم ټکي په لاندې ډول دي:

۱- ای خلکو خبرې واورئ او له هغو څخه اطاعت وکړئ. ښايي په دې بريالی نشم چې راتلونکی کال له تاسو سره و اوسم.

۲- د يو بل د مال خوړل او د وينې تويول پرتاسو حرام دي

۳- د جاهليت د مهال ټولې چارې منع دي

٤- د ښځو په اړه له خدایﷻ څخه ووېرېږئ. ښځې پرتاسو او تاسو په ښځو حقونه لرئ

٥- هغه څه چې ما تاسوته پريښي، که پر هغو منګولې ولګوئ هيڅ وخت به ګمراه نشئ او هغه د الله تعالی له کتاب او زما د سنتو څخه عبارت دي

٦- يوازې او يوازې د يو الله تعالی عبادت وکړئ. پنځه وخته لمونځ وکړئ. روژه ونيسئ او په خوښۍ سره د خپلو مالونو ذکات ورکړئ. د بيت الله حج وکړئ او د او لوالامر اطاعت وکړئ او د الله جنت ته داخل شئ.

۷- زما په اړه به له تاسو څخه پوښتنه وشي او ستاسو ځواب به زما په اړه څه وي؟ اصحابو وويل: موږ ګواهي ورکوو چې تاسو موږ ته الهي احکام راورسول، زموږ خير مو وغوښته، هغه مو ولټاوه او حق مو ادا کړ.

بيايې وفرمايل:

((ای زما پاکه خدايه! تاسو شاهد و اوسئ))

په لسمه ورځ يې په منا کې د يوې وينا په لړکې وفرمايل: ((آيا ما د الله تعالی احکام تاسو ته ورسول؟ اصحابو وويل: هو: حضرت رسول اکرم (ص) وفرمايل:

((ای لويه خدايه شاهد ووسئ))

او بيا يې زياته کړه: ((حاضر خلک دې دغه خبرې غايبو خلکو ته ورسوي. ((د ذوالحجې په ۱۳ نېټه يې له منا څخه بيت الله ته تشريف راوړ او له طواف او خدای پاماني وروسته يې د مدينې لورته روان شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت رسول اکرم ﷺ رحلت

حضرت نبی کریم ﷺ له حجة الوداع څخه مدینې منورې ته له راستنېدو څه مهال وروسته د سرخوږي په ناروغی اخته شو. له لږ رغېدو وروسته، په داسې حال کې چې مبارک سر یې په ټوټې تړلې و، مسجد ته یې تشریف راوړ. لومړی یې د احد د شهیدانو په حق کې د خیر او مغفرت دعا وکړه.

نبوی جومات

سپارښتنه یې وکړه چې د انصارو درناوی کوئ. د هغو د ښېګڼو یادونه یې وکړه بیایې و فرمایل: ((خدای عزوجل له خپلو بنده ګانو څخه یو بنده وټاکه چې له دنیا او اخرت څخه یو غوره کړي. هغه اخرت غوره کړ. ددې خبرې په اورېدو سره حضرت ابوبکرصدیق رضي الله عنه وژړل او ویې ویل: خپل مور او پلار له تا څخه قربانوم.)) د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په حالت سره خلکو تعجب وکړ چې هغه ولې ژاړي او داسې خبرې کوي، خو د حضرت محمد ﷺ له رحلت وروسته د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه رقت او د زړه نرمي خلکوته څرګند شوه چې د حضرت محمد ﷺ د خبرو مفهوم یې په چټکی سره درک کړی و. حضرت نبی کریم ﷺ وویل:

((اې ابوبکره ارام اوسه.)) حضرت محمد ﷺ خپلو خبروته ادامه ورکړه او ویې فرمایل:

((د ابوبکر له دروازې پرته ټولې دروازې دې، چې د مسجد په لور خلاصې وی، وتړل شي)) زیاته یې کړه: ((زه نه پوهیږم چې د ابوبکر د رفاقت په نسبت پرما باندی بل څوک ډېر حق ولري او که ما کولای شوای چې د الله تعالی له بنده ګانو څخه د خلیل په توګه څوک وټاکم. یقیناً دغه شخص به ابوبکر و. خو بیاهم زموږ ترمنځ دوستي او ورورولي ټینګه ده، تر هغه وخته چې موږ ټول د لوی خدای جل جلاله په وړاندې مخکې کیږو.)) همدارنګه یې وویل: ((د خدای لعنت دې پر یهود او نصاراو وي چې د خپلو پیغمبرانو له قبرونو یې عبادت ځایونه جوړ کړي. زما له قبر څخه بت مه جوړوئ.))

ددی ترڅنګه یې وویل: ((که څوک مې وهلی وي او یا می بده خبره ورته کړي وي، خپل غچ دې

واخلي او که د چا پوروړی يم او پرما حق ولري هغه غوښتلای شي.)) له اصحابو څخه يو تن وويل: ((زه پرتاسو درې درهم پور لرم. حضرت رسول اکرم ﷺ حضرت فضل بن عباس رضي الله عنه ته امر وکړ چې دغه مبلغ ورکړي.))

له رحلت څخه څلور ورځې وړاندې په داسې حال کې چې ناروغي يې زياته شوې وه په مسجد کې حاضرينو ته وويل: ((په مناسب وخت کې دې يهود، نصارا او مشرکين له جزيرة العرب څخه وايستل شي.))

نبی کريم ﷺ د پنجشنبې ورځې تر ماښام پورې د مسلمانانو امامت ته ادامه ورکړه، خو وېې نشوای کولای چې د ماسخوتن د لمانځه لپاره مسجد ته راشي. حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه ته يې امر وکړ چې امامت وکړي. له همدغه ماسخوتن څخه وروسته د حضرت محمد ﷺ تر رحلت پورې حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه د ۱۷ لمونځونو امامت وکړ. حضرت محمد ﷺ له رحلت وړاندې خپل غلامان ازاد کړل، اووه ديناره چې په کور کې يې درلودل، خيرات کړل او خپله جنګي وسله يې مسلمانانو ته وروبښله. حضرت رسول اکرم (ص) د هجرت په يوولسم کال د ربيع الاول په دولسمې نيټې د دوشنبې ورځې د غرمې پرمهال د (۶۳) کالو په عمر له دې فاني نړۍ سره مخه ښه وکړه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د مکې د فتحې، دويمه ډله دې د حنين د غزا او دريمه ډله دې د حجة الوداع په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- مکه په کوم کال کې فتح شوه او لامل يې څه و؟

۲- د حنين غزا څرنګه پېښه شوه؟ معلومات ورکړئ

۳- حضرت محمد ﷺ په کوم کال، مياشت او ورځ رحلت وکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حضرت محمد ﷺ د شخصيت په اړه معلومات را غونډ او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشدین خلفا

ابوبکر صدیق (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د نسب، خلافت ته د رسیدو د څرنګوالي او د هغه د خلافت د دورې د مهمو پیښو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

د حضرت ابوبکر صدیق نوم عبدالله او د پلار نوم يې ابو قحافه او د مور نوم يې ام الخير سلما بنت ضحر و او د حضرت محمد ﷺ له لوري د صديق او عتيق لقبونه ورکړل شوي و. له عام الفيل څخه دوه کاله او څو مياشتې وروسته يې نړۍ ته سترګې پرانيستې. نسب يې په شپږم پشت کې له حضرت محمد ﷺ سره يو ځاى کېږي. شغل يې سوداګري وه. کله چې حضرت محمد ﷺ په پيغمبرۍ مبعوث شو، په نارينه وو کې لومړنى کس و چې د اسلام په دين مشرف شو. هغه د اسلام او د فى سبيل الله جهاد په لاره کې خپله ټوله شتمني قربان کړه. د تبوک د غزا لپاره د تيارۍ پر مهال يې د خپل کور ټول مالونه نبوي مسجد ته راوړل او څه يې چې درلودل هغه يې له اسلام څخه قربان کړل. د حضرت محمد ﷺ له رحلت وروسته انصار په سقيفه بني ساعده کې را غونډ شول او غوښتل يې چې حضرت سعد بن عباده رضي الله عنه د خليفه په توګه وټاکي. د دې خبرې په اوريدو سره حضرت ابوبکر صديق او حضرت عمر رضي الله عنهما د سقيفې په لور روان شول. په لاره کې ورسره حضرت عبيده بن جراح رضي الله عنه هم ملګرى شو. څنګه چې سقيفې ته ورسيدل، حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د يوې وينا په وړاندې کولو سره انصار په دې قانع کړل چې د خلافت له دعوې څخه لاس واخلي. حضرت عمر رضي الله عنه له حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه سره د خليفه او د پيغمبر ﷺ د ځاى ناستي په توګه بيعت وکړ. له هغه وروسته ټولو له حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه سره بيعت وکړ. په دې ډول د خلافت مسئله په ښه توګه حل شوه. د دغې ورځې په سبا حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په نبوي مسجد کې د يوې ارزښتناکې وينا له لارې خپله کړنلاره مسلمانانو ته ابلاغ کړه او ويې ويل: ((اى خلکو، زه پر تاسې خليفه شوم، په داسې حال کې چې زه له تاسو غوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه يم، كه چېرى مې ښه كارونه كول، ما سره مرسته وكړئ او كه مې بدكار كاوه منع مې كړئ. ستاسو ځواكمن زما په وړاندې كمزورى او ستاسو كمزورى زما په وړاندې ځواكمن دى، تر څو د هغه حق له ځواكمن څخه واخلم او ورته يې وسپارم. هغه قوم چې جهاد و نه كړي الله تعالى دغه قوم ذليلوي. او په هغه قوم كې چې بدكاري دود شي له بلاوو سره مخ كيږي)).

د پيغمبر ﷺ له رحلت سره يو شمير بد رغو افرادو، لكه مسليمه كذاب، طليحه اسدى او نورو د نبوت دعواى وكړه او ځينو خلكو بيت المال ته د زكات له وركولو ډډه وكړه. حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه اسلامي لښكر ته دنده وركړه چې د دروغجنو پيغمبرانو او د هغو خلكو، چې د زكات وركولو څخه يې ډډه كړي او هغه څوك چې مرتد شوى، كار يوې خوا ته كړي. دغو جګړو له يو كال څخه ډېر دوام وكړ. تر هغه چې مسليمه كذاب او ټول مرتدين د خپلو اعمالو په سزا ورسيدل. مرتدين ووژل شول او هغه چا چې زكات نه وركاوه اصلاح شول او زكات يې قبول كړ.

حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه د اسلام د مبارك دين د خپرولو په موخه د حضرت اسامه بن زيد رضي الله عنه په مشرى اسلامى لښكر شام ته ولېږه او هغه هم بريالى له خپلې دندې راستون شو. د دغو جګړو په لړ كې د قران كريم ګڼ شمير حافظان په شهادت ورسيدل. هماغه و چې د حضرت عمر رضي الله عنه په وړانديز حضرت ابو بكر صديق رضي الله عنه امر وكړ قران كريم چې د پيغمبر ﷺ په وخت كې په متفرق ډول ليكل شوى و او د اصحابو په واسطه په سينو كې خوندى شوى و په يو مصحف كې را غونډ كړى. وروسته له هغه چې د هيواد كورنى حالت سم شو، حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه يې د څلو زره كسيز لښكر په مشرى عراق ته ولېږه. هغه په يو كال او دوه مياشتو كې د فرات د سيند د سيمې وګړي د اسلام په دين مشرف كړل. په داسې حال كې چې مسلمانان په برياوو بوخت وو، روميانو له وخت څخه ګټه واخيسته او ۲۴۰ زره كسيز لښكر يې راغونډ كړ چې له مسلمانانو سره وجنګيږي. حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه د هغوى د دفعې په موخه حضرت عمرو بن عاص(رض)

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسطین ته، حضرت ابو عبیده بن جراح رضي الله عنه حمص ته، حضرت یزید ابن ابی سفیان رضي الله عنه دمشق ته او حضرت شرحبیل بن حسنه رضي الله عنه اردن ته ولیږه او حضرت سیف الله خالد بن ولید رضي الله عنه ته یې امر وکړ چې عراق مثنی بن حارث ته پرېږدي او خپله شام ته لاړ شي. په دې وخت کې د حضرت خالد رضي الله عنه د عسکرو شمېر شپږ دیرش زره تنو ته رسیده. په هغه جګړه کې چې د هجرت په دیارلسم کال د یرموک د سیند په غاړه پېښه شوه، دښمن له تاریخي ماتې سره مخ شو او ۱۳۰زره تنه یې په قتل ورسیدل. په داسې حال کې چې د مسلمانانو له لوري یوازې درې زره تنه په شهادت ورسیدل او هر قل(هراکلیوس) نهیلي او له شام څخه وتښتېده. په دغه جګړه کې د ټولو عسکري ځواکونو اعلی قوماندان حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه و. هغه خپل لښکر په ۳۸ برخو ووېشه او په یو وخت یې په دښمن له دریو خواوو یرغل وکړ. دغه تاکتیک دښمن دومره حیران کړ چې خپلې ټولې طرحې یې له یاده ووتې او د زمان له زغملو پرته یې هیڅ کار له واکه پوره نه و. د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خلافت یوه بله مهمه پېښه داوه چې د حضرت عمر رضي الله عنه په مشوره یې یو شمېر کار پوهان د زید بن ثابت په مشرۍ مکلف کړل چې قران کریم راغونډ کړي. دغه کار ددې لامل شو چې مسلمانان د قران کریم په اړه یو موټې پاتې شي.

لومړي خلیفه د خپل خلافت د دوو کالو او درې میاشتو په دوره کې اسلام او مسلمانانو ته داسې خدمتونه او کړنې تر سره کړې چې د اسلام او نړۍ په تاریخ کې ساری نه لري او اسلامي تاریخ پرې ویاړي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خلافت د مهمو کارونو او دویمه ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د لومړنۍ خطبې په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څنګه خلافت ته ورسېد؟

۲- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څو کاله خلافت وکړ؟

۳- د حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه د مهمو کارونو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهانو او علماوو څخه د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عمر فاروق (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت عمر رضي الله عنه د نسب، شخصیت، برياوو او د هغه د خلافت د لاسته راوړنو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د اسلام د دویم خلیفه اصلي نوم، عمر بن خطاب او د فاروق او عادل عمر په نومونو ملقب دي. د عام الفیل په دیارلسم کال د قریشو په یوې ښاغلې کورنۍ کې نړۍ ته راغی. په نهم نیکه کې یې د نسب لړۍ حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته رسیږي.

د بعثت په شپږم کال د اسلام په مبارک دین مشرف شو. کله یې چې اسلام راوړ خپل مسلمانیدل یې په ښکاره اعلان کړل او هم یې د هجرت پر مهال په ښکاره اعلان وکړ چې هجرت کوي که څوک ورسره حساب لري او یا غواړي چې زوی یې یتیم او میرمن یې بې خاونده شي، زما پسې دې راشي. حضرت عمر رضي الله عنه له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره په ټولو غزواتو کې ګډون کړی او له حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه سره یې له هیڅ ډول مرستې څخه ځان نه دی سپمولی. لومړی خلیفه په ټولو کارونو کې له هغه څخه مشوره اخیستله. کله چې لومړی خلیفه ناروغ شو. له اصحابو سره له مشورې ورسته یې حضرت عمر رضي الله عنه د خپل ځای ناستي په توګه وټاکه چې د انصارو او مهاجرینو له لورې تایید شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د هغه په اړه وویل:

((حضرت عمر رضي الله عنه سخت ګیره دی، خو زموږ په منځ د خلافت لپاره وړ بل څوک شتون نه لري.))

فتوحات: د مسلمانانو د دویم خلیفه د خلافت دوره یوه روښانه او له برياوو ډکه دوره وه. د نظم، انصاف او عدل له مخې د اسلام په تاریخ کې سارې نه لري. هغه بریاوې چې د امیرالمومنین حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت په لس کلنه دوره کې تر لاسه شوې، د امویانو او عباسیانو د دورې له ټولو برياوو سره برابرې دي. د حضرت عمر رضي الله عنه فتوحات په ختیځ کې تر ترکستان او خراسان په لویدیځ کې تر لیبیا، په سویل کې تر سوډان او په شمال کې د شام او تور سمندرګې تر وروستیو پولو پورې رسیدل. حضرت عمر رضي الله عنه د نهاوند او قادسیې د جګړو په پایله کې د فارس امپراتورۍ له منځه یوړه او د فارس (ایران) خلک یې په اسلام مشرف کړل.

د قادسیې په جګړه کې د مسلمانو غازیانو شمېر دیرش زره تنه او قوماندان یې حضرت سعد بن وقاص رضي الله عنه و. په داسې حال کې چې د فارس د لښکر شمیر ۱۵۰۰۰۰ تنو ته رسیده. دغه جګړه

په ۱۴ هجری کال کې پېښه شوه. د فارسي لښکر قوماندان رستم نومېده. هغه د تيښتې پر مهال خپل ځان په اوبو کې وغورځاوه، خو د هلال بن علقمه د توري په ګذار سره ووژل شو. دحضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت پر مهال د بصرې او کوفې ښارونه ودان او ډېره پراختیايي تر لاسه کړه. پلونه جوړ شول، کانالونه او نهرونه وايستل شول، منظمې عسکرې قشلې رامنځته شوې، بيت المال منظم شو او اسلامي امارت د هر ولايت لپاره والي وټاکه. اداري نظام منظم شو، اداري او نظامي تشکيلات، مالي دفترونه او ځينې نورې اداري جوړې شوې. قاضيان وټاکل شول. د خراج نظام په فعاليت پيل وکړ. له زړو، ښځو او کوچنيانو څخه خراج نه اخيستل کيده. د صحابه کرامو په مشورې د حضرت عمر رضي الله عنه په خلافت کې د هجرت تاريخ د مسلمانانو د تاريخ د مبداء په توګه وټاکل شو. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه له لس کالو او پنځو مياشتو خلافت وروسته د ۲۳ هجري کال د ذوالحجه په ۲۷ نېټه د مجوسي ابو لؤلؤ له لوري په شهادت ورسېد. د هغه د خلافت دوره د برياوو، نظم، عدل، انصاف، برابرۍ، سوکالۍ او د ژوندانه د اسانتياوو د تامين له پلوه د اسلام په تاريخ کې يوه روښانه دوره ده.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د اسلام په خپريدو کې د حضرت عمر رضي الله عنه د دولت د رول او دويمه ډله دې د حضرت عمر رضي الله عنه د عدل په اړه معلومات په خپل ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت عمر فاروق رضي الله عنه څه وخت د اسلام په مبارک دين مشرف شو؟
۲- حضرت عمر رضي الله عنه څنګه خلافت ته ورسيد؟
۳- حضرت عمر رضي الله عنه څه وخت او د چاله لوری په شهادت ورسيد؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې له کتابونو او همدارنګه د ديني علماوو په مرسته د حضرت عمر رضي الله عنه د ژوند او د هغه د عدالت په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

حضرت عثمان (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت عثمان رضي الله عنه د نسب، شخصيت، خلافت ته د رسيدو د څرنګوالي، برياوو او د هغه د خلافت د مهال د پرمختګونو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د دريم خليفه نوم عثمان بن عفان او لقب يې ذوالنورين و. په پنځم نيکه کې يې نسب حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته رسيده. له عام الفيل پنځه کاله وروسته په مکه کې په يوې درنې کورنۍ کې نړۍ ته راغی. د ځوانی له وخته په سوداګرۍ بوخت و. د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په دعوت سره د اسلام په دين مشرف شو. حضرت عثمان رضي الله عنه يو نرم خويه، حليم او پرهيزګاره شخص و. د اسلام د دين د پراختيا په لاره کې يې د خپلې شخصي شتمنۍ لويه برخه صدقه کړه. د بدر له غزا پرته په ټولو غزواتو کې له پيغمبر صلی الله علیه وسلم سره ملګری و. د وحې کاتب و. کله چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د ابو لؤلؤ له لوری ټپي شو، مخکې له دې چې له بدن څخه يې روح جدا شي، د خليفه د ټاکنې په موخه يې اووه تنه لوی صحابه، هر يو حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه، علی بن ابی طالب رضي الله عنه، طلحه بن عبيدالله، زبير بن عوام رضي الله عنه، سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه، عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه او عبدالله بن عمر رضي الله عنه وټاکل او زياته يې کړه چې عبدالله بن عمر د رای حق لري، خو د ځان د کانديد ولو حق نه لري. له درې ورځو خبرو اترو وروسته په پای کې د رايو په اکثريت سره حضرت عثمان رضي الله عنه د مسلمانانو د خليفه په توګه وټاکل شو او ټولو ورسره بيعت وکړ.

د حضرت عثمان د دورې برياوې دوه برخې لري. لومړی د هغو سيمو خلک چې د حضرت عمر رضي الله عنه له شهادت وروسته يې بغاوت کړي و، لکه ری، همدان، سکندريه او اذربايجان بېرته د اسلامي حکومت تر ولکې لاندې راغلل. دويم د قبرس او ترکيې سيمې کله چې حضرت معاويه رضي الله عنه د شام والي و، د اسلامي حکومت په ولکه کې راغلې. همدا رنګه په افريقا کې هم يو شمېر سيمې د مسلمانانو لاسته ورغلې. حضرت عثمان رضي الله عنه د خپل خلافت پر مهال سمندري ځواک رامنځته کړ او قرآن کريم چې د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه چې په وخت کې راغونډ شوی و د مصحف په ډول وليکل شو او فتحه شويو سيمو ته ولېږل شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د

دولس کالو خلافت وروسته په ۳۶ هجري کال د بلواګرو له خوا په داسي حال کي، چي د قران کريم په تلاوت بوخت و، په شهادت ورسيد.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د ژوندانه او دويمه ډله دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت د فتوحاتو معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت عثمان رضي الله عنه څنګه د خليفه په توګه وټاکل شو؟

۲- د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې کومې سيمې ونيول شوې؟

۳- حضرت عثمان رضي الله عنه څه وخت او څنګه په شهادت ورسيد؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د ژوندانه په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو څلويښتم لوست

حضرت علی (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت علي کرم الله وجهه د نسب، شخصيت او د خلافت د مهمو پېښو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

حضرت علي رضي الله عنه د ابوطالب زوی او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د تره زوی او زوم و. لقب يې اسدالله او حيدر و او د ابوالحسن او ابوتراب په کنيت هم مشهور و. له هجرت څخه ۲۱ کاله وړاندې په مکه کې وزيږيد. لس کلن و چې د اسلام په مبارک دين مشرف شو. هغه د اسلام په لار کې له هيڅ ډول سرښندنې څخه ځان ونه سپماوه. د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د هجرت په شپه د هغه په بستره کې ويده شو، تر څو کفار چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کور يې کلابند کړی و، غافله شي او ډاډ من شي چې پيغمبر صلی الله علیه وسلم چيرته نه دی تللی او په خپله بستره کې ويده دي. حضرت علي رضي الله عنه د علم او پوهې باب و او د ورورولی په تړون کې پخپله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هغه ته د وروری لاس ورکړ.

د حضرت عثمان رضي الله عنه له شهادت وروسته په دويمه ورځ په مدينې منورې کې ورسره خلکو بيعت وکړ او هغه يې د اميرالمومنين په توګه وټاکه. د هغه په خلافت کې حضرت معاويه رضي الله عنه او هم نظر و خو ټينګار کاوه چې د حضرت عثمان رضي الله عنه د قاتلينو قصاص بايد دفعتاً واخيستل شي، خو حضرت علي رضي الله عنه استدلال کاوه چې د حکومت د داخلي وضعې تر ښه کيدو پورې بايد انتظار وايستل شي، چې په پايله کې يې د حضرت علي رضي الله عنه پلويان او د حضرت عثمان رضي الله عنه د قصاص پلويان بصرې ته نژدې د جګړې لپاره تيار شول. د جګړې له پېښيدو وړاندې د حضرت قعقاع رضي الله عنه په منځګړتوب نژدې و چې د دواړو لوريو تر منځ سوله ټينګه شي، خو د عبدالله بن سبا، يهودي منافق په لمسون په شپه کې جګړه پيل شوه. حضرت طلحه او زبير رضي الله عنه په شمول چې عشره مبشره صحابه وو، ګڼ شمير صحابه شهيدان شول او جګړه د حضرت علي رضي الله عنه په ګټه پای ته ورسيده. حضرت ام المومنين عايشه رضي الله عنها چې په اوښ سپره وه و نيول شوه او له ورور سره يې په ډير احترام د حضرت علي رضي الله عنه په امر مدينې منورې ته وليږل شوه.

د صفين جګړه

دغه جګړه د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت معاويه رضي الله عنه تر منځ په ۳۷ هجری کال کې د صفين په سيمه کې پيښه شوه. حضرت علي رضي الله عنه له پنځو کالو خلافت وروسته په ۴۰ هجري کال د روژې

په ۱۹ نېټه د خوارجو د فکر د یو تن پیرو، عبدالرحمن بن ملجم په واسطه د سهار د لمانځه په موخه مسجد ته د تګ په حال کې تېپي شو چې په پای کې د همدې ټپ له امله دوه ورځې وروسته د روژې په ۲۱ نېټه په شهادت ورسید. هغه د خلافت چارې د عدالت انصاف او په خلکو باندې په شفقت او مهرباني سره مخ ته وړې. د حضرت علیؓ له شهادت وروسته د هغه زوی حضرت حسنؓ د خلیفه په توګه وټاکل شو. هغه له خبرو او څېړنو وروسته دې پایلې ته ورسید چې باید د ځان او مال او د مسلمانانو د یووالي د ساتلو په موخه له حضرت معاویهؓ سره له دښمنۍ او سیالۍ څخه لاس واخلي او د خلافت له دعوای څخه تېر شي. داکار د دې لامل شو چې حضرت معاویهؓ سره یې اړیکه ټینګه کړه او د هغه په ګټه له خلافت څخه تېر شو. له یوبل سره یې توافق وکړ. چې باید هغه له ځان څخه وروسته د خلافت چارې پخپله مسلمانانو ته پرېږدې، تر څو په خپلواکه توګه خپل خلیفه وټاکي. په دې ډول توافق وشو او خلافت اموي کورنۍ ته انتقال شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې خلافت ته د حضرت علیؓ د رسیدو د څرنګوالي او دویمه ډله دې د حضرت علیؓ د خلافت د پېښو په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د حضرت علیؓ د نسب په اړه په څه پوهېږئ؟
۲- د صفین جګړه د چا تر منځ پېښه شوه؟
۳- حضرت علی کرم الله وجهه په کوم کال او د چا په واسطه په شهادت ورسید؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت علی کرم الله وجهه د ژوندانه د ټولو اړخونو په اړه له کتابونو او د خپلې سیمې له علماوو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه څلویشتم لوست

د راشدینو خلفاوو روښانه دورې ته لنډه کتنه

په دې لوست کې د راشدينو خلفاوو د سياست د څرنګوالي، لاسته راوړنو او د ټولو بدلونونو او پيښو په اړه معلومات وړاندې کيږي.

د راشدينو خلفاوو رضي الله عنهم دوره چې په د حضرت محمد ﷺ له رحلت څخه په ۱۱ هجري کال کې پيل او په ۴۰ هجري کال کې د حضرت علي کرم الله وجهه په شهادت سره پای ته ورسيده، د تاريخي شهکار او د عالم اسلام د وياړ څرګندونه کوي.

په دغه وخت کې د اسلام خلفاوو هڅه کوله چې د زړې په اندازه د قران کريم له احکامو او اوامرو او نبوي سنتو څخه سر غړونه ونه کړي او په ټول قوت سره پر دغو احکامو ولاړ او عمل وکړي. هغوی د حضرت محمد ﷺ په څيرله خلکو سره ښه چلن کاوه او هغو ته يې سمه لارښوونه کوله. عدل، انصاف، برابري او ورورولي يې تبليغ، دود، تحکيم او پلي کوله.

راشدين خلفا هغه کسان وو چې ځانونه يې د خدای ﷻ او خلکو په وړاندې مسؤول او ځواب ورکوونکی ګڼل او هره شېبه حساب ته حاضر او پرته له الله تعالی يې له هيچا څخه ويره نه درلوده. هغوی له خدای ﷻ او د خلکو د حقونو له ضايع کولو څخه سخت په ويره کې وو. د جزا د ورځې له پوښتنې او ځواب څخه بې پروا نه وو. پرتم او دبدبه يې نه خوښوله. هر چاکولای شو چې په هر وخت او هر ځای کې ورسره ليدنه وکړي. دارالخلافه يې مسجدونه، فرش يې پوزی او مانی يې همدا مسجدونه و. په مړه ګېډه يې ډوډۍ نه خوړه.

په کور او د کار په ځای کې يې ساتونکی نه درلودل. هغوی د الله تعالی په لاره کې له قولي او فعلي جهاد څخه يوه ګړی نه کښيناستل. د خلکو د يووالي لپاره يې ډيری هڅې کولې. هغوی چې د صحابه کرامو د مشرانو له لوري ټاکل شوی وو، د خلکو چارې يې د استعداد او تقوی خاوندانو ته يعنې کار يې اهل کار ته سپاره او له هغه څخه يې کلکه څارنه کوله.

د راشدينو خلفاوو په دوره کې عسکري، قضايي، مالياتي، پستي، محاسبه يې، تعليمي او روزنيز او د خراج نظام په عامه توګه رامنځته کړای شو.

د راشدينو خلفاوو په دوره کې فتوحات له لاندې لاملونه سره تړلې وو:

۱- په ټولو چارو کې يې له خدای ﷻ څخه ويره کوله او د الله تعالی رضا ته يې پام کاوه.

۲- يووالی، پاک نفسی، ايمانداري او په جهاد کې رښتينی خدمت د هغوی د برياليتوب لامل

(c) ketabton.com: The Digital Library

گڼل کيده.

۳- عزت او د دنيا او اخرت بريالیتوب يې په اسلام باندې په درېدو کې ليده.

۴- مسلمانان په دې باور جنګېدل که چيرې له کفارو سره په جګړه کې ووژل شي شهيد او که ژوندی پاتې شي غازيان کيږي.

۵- مسلمانانو د نيول شويو هېوادونو له وګړو سره ډېر ښه او د وروری چلن کاوه.

۶- دا يې عقيده وه چې اجل نه بدليږی، نو ځکه ډاډه جنګيدل.

۷- پر خدایﷻ تکيه او توکل هم د فتوحاتو يو لامل و.

۸- مشورې او د رازونو ساتنی ته يې ډير پام کاوه.

۹- يوې قوماندې او د اولوالامر اطاعت ته يې غاړه ايښوده.

۱۰- صبر يې درلوده.

۱۱- له لوږې، تندې او هر ډول ستونزو سره يې مقاومت کاوه. د راشدينو خلفاوو دا ډول صفات د دې لامل وګرځيد چې د اسلام مبارک دين د نړۍ تر ليرو سيمو پورې خپور شي او د نړۍ ډېر وګړي پرې مشرف شي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د راشدينو خلفاوو د شخصي احوالو او دويمه ډله دې د هغو د خلافت د کړنلارو په اړه معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- راشدينو خلفاوو په خپل رسمي او شخصي ژوند کې له څه ډول کړنلارې څخه پيروي کوله؟

۲- د راشدينو خلفاوو په دوره کې د اسلامي فتوحاتو د لاملونو په اړه خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د خپلې سيمې د ديني علماوو څخه د راشدينو خلفاوو د ژوندانه او کړنلارو په اړه معلومات راغونډ او په ټولګی کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

امويان

۴۱ – ۱۳۲هـ ـ ۶۶۱ – ۷۵۰م

په دې لوست کې د حضرت معاويه رضي الله عنه، مشهورو اموي خلفاوو، د امويانو د فتوحاتو او د عاشورا د حماسې په اړه معلومات وړاندې کېږي.

د دې کورنۍ بنسټ ايښودونکی حضرت معاويه رضي الله عنه دی. له دې کورنۍ څخه ۱۴ تنو واکمني کړې چې لومړنی يې حضرت معاويه رضي الله عنه او وروستنی يې مروان دی. په دې دوره کې د اسلامي فتوحاتو لمن په لوېديځ کې تر هسپانيې او فرانسې او په ختيځ کې تر ترکستان، چين او هند پورې ورسيده.

حضرت معاويه رضي الله عنه

حضرت معاويه(رض) د ابوسفيان رضي الله عنه زوی او د حرب لمسی دی. له هجرت څخه پنځلس کاله وړاندې په مکه کې زېږېدلی دی پلار يې ابوسفيان د قريشو له مشرانو څخه و.

د مکې د فتحې په ورځ له ټولې کورنۍ سره د اسلام په دين مشرف شو. حضرت معاويه رضي الله عنه د وحې له کاتبانو څخه هم و او د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم له لورې د وحې د کتابت دنده ورسپارل شوې وه.

د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې د شام والي و. کله چې حضرت علي رضي الله عنه په شهادت ورسيد او حضرت امام حسن رضي الله عنه د خلافت لپاره وټاکل شو د څو مياشتو له تېرېدو وروسته له حضرت معاويه رضي الله عنه سره، چې د شام والي و، په دې موافقې ورسيد چې حضرت معاويه رضي الله عنه نشي کولای له ځان وروسته څوک د ځای ناستی په توګه وټاکي، بلکې دغه کار بايد مسلمانانو ته پرېږدي. په دې ترتيب حضرت معاويه رضي الله عنه د ټول اسلامي هېواد امير شو او حضرت امام حسن رضي الله عنه له خلافت څخه لاس واخيست. حضرت معاويه رضي الله عنه دمشق د خپلې پلازمېنې په توګه وټاکه. بني هاشمو ته يې ډېر درناوی درلود. هغه په لوېديځ کې مراکش او المغرب په شمال کې ترکيه او په ختيځ کې سيستان او خراسان فتح کړل.

د قوي سمندري ځواک په رامنځته کېدو کې ډېرې هڅې وکړې او په دې لاره کې يې برياوې هم تر لاسه کړې. حضرت معاويه رضي الله عنه په ۶۱ هـ کال کې وفات شو.

يزيد

۶۱- ۶۴ هـ ۶۸۱- ۶۸۴ م

يزيد په ۲۵ هـ كال كې زېږېدلى او په ۶۱ هجري كال كې د پلار حضرت معاويه رضي الله عنه له وفات وروسته واك ته ورسيد. د هغه د واكمنۍ پر مهال د كربلا حماسه پيښه شوه چې په لړ كې يې حضرت امام حسين رضي الله عنه له ۷۲ تنو يارانو سره په شهادت ورسيد. يزيد په ۶۴ هـ كال كې وفات شو.

عبدالملک بن مروان

۶۵- ۸۶ هـ ۶۸۵- ۷۰۵ م

د يزيد له مړيني وروسته د هغه زوى دويم معاويه واك ته ورسيد، خو واكمنۍ يې له ۴۰ ورځو ډېر دوام ونه كړ او په ځاى يې مروان بن حكم د چارو واګې تر لاسه كړې. هغه ژمنه وكړه چې د چارو واګې به د دويم معاويه زوى خالد ته وسپاري، خو چې كله يې قدرت تر لاسه كړ، د خالد له مور سره يې نكاح وكړه او د خالد په ځاى يې خپل زامن عبدالملك او عبدالعزيز يو بل پسې ځاى ناستي وټاكل.

د مروان له مړيني وروسته عبدالملك واك ته ورسيد. هغه بصره، كوفه او هغه ټولې سيمې چې د عبدالله بن زبير رضي الله عنه په لاس كې وې تر خپلې ولكې لاندې راوستې او بيا يې د خوارجو فتنه له منځه يوړه. په ختيځ كې يې د فتوحاتو لمن تر كابل پورې وغځوله. په شمال كې يې قسطنطنيه فتح كړه. عقبه بن نافع د افريقې د شمال سيمې چې له لاسه وتلې وې، بيا تر لاسه كړې. عبدالملك بن مروان له ۲۱ كاله واكمنۍ وروسته په ۸۶ هجري كال كې د ۶۳ كالو په عمر وفات شو. نوموړي لومړنى اسلامي واكمن و چې پخپل نوم يې سكه ضرب كړه. په داسي حال كې چې له هغه وړاندې رومي او ساساني سكو دود درلود. د هغه په واكمنۍ كې عربي ژبې په ټولو دولتي ادارو كې رسميت پيدا كړ.

عمر بن عبدالعزيز

۱۰۱-۹۹هـ

په اموي كورنۍ كې حضرت عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه هغه څوک و چې له ډېرې پوهې، تقوى او عدل څخه برخمن و او په هغه يې ډېر شهرت درلود. هغه هڅه كوله چې د راشدينو خلفاوو په پل

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښه کېږدی. هغه د سلیمان له مړینې وروسته خلافت ته ورسید. نوموړي د قران او نبوي احادیثو له احکامو سره سم رفتار کاوه. هغه د عدالت د رعایت له امله په دویم عمر او پنځم راشده خلیفه سره نومول شوی دی.

حضرت عمر بن عبدالعزیز(رض) د خپل خلافت په دوره کې د اموي دورې ټول والیان او قاضیان له کاره ګوښه کړل او پر ځای یې پرهیزګاره، پاک نفسه، ایمانداره او عادل اشخاص وټاکل. د مالیاتو او خراج په اصولو کې یې بدلونونه راوستل.

له خلکو څخه یې دروند خراج لغوه او هغه یې د خلکو له وړتیا سره سم عیار کړ. له بیت المال او عامه شتمنیو څخه یې د ناوړې ګټې اخیستنې مخه ونیوله. له خاینینو، بډې اخیستونکو او مفسدینو سره یې په کلکه مبارزه کوله او له داسې افرادو څخه یې ډېره کرکه درلوده.

د حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه د ښو کړو وړو له امله، خوارجو او ټولو مخالفینو له دولت سره له مخالفت څخه لاس واخیست. هغه د خلکو د سوکالۍ په موخه روغتونونه، نهرونه، د اوبو بندونه او کانالونه جوړ کړل چې له امله یې ډېرې ځمکې کښت او کرنې ته چمتو شوې او هم یې یوه اندازه ځمکه په مستحقینو وویشله.

حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه لومړنی کس و چې رسماً یې د نبوي احادیثو د جمع کېدو امر وکړ. حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه له دوو کالو او پنځو میاشتو واکمنۍ وروسته دځینو خاینینو په دسیسه د یو غلام له لوري په شهادت ورسید. امویانو نږدې یوه پېړۍ په اسلامي نړۍ واکمني وکړه چې مشهور واکمنان یې په لاندې ډول دي.

۱- معاویه بن ابی سفیان(رض) ۴۰- ۶۰ هـ ق

۲- یزید بن معاویه ۶۰- ۶۴ هـ ق

۳- عبدالملک بن مروان ۶۵ – ۸۶ هـ ق

۴- ولید بن عبدالملک ۸۷- ۹۶ هـ ق

۵- سلیمان بن عبد الملک ۹۷- ۹۹ هـ ق

۶- عمر بن عبدالعزیز(رض) ۹۹- ۱۰۱ هـ ق

۷- دویم یزید بن عبدالملک ۱۰۱- ۱۰۵ هـ ق

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- هشام بن عبدالملک ۱۰۵- ۱۲۵ هـ ق

۹- ولید بن دویم عبدالملک ۱۲۵- ۱۲۶ هـ ق

۱۰- یزید بن ولید بن دریم عبدالملک ۱۲۶- ۱۲۷ هـ ق

۱۱- مروان، بن محمد ۱۲۷- ۱۳۲ هـ ق

د امویانو حکومت کابو له یوې پیړۍ واکمنۍ وروسته د زوال په لور روان شو. د امویانو وروستی واکمن مروان حران ته نږدې ماتې وخوړه او د مصر لورته د تیښتې پر مهال ووژل شو او په دې توګه عباسیان و اک ته ورسیدل او اسلامی تاریخ نوي پړاو ته داخل شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړی ډله دې د اموي کورنۍ د واک ته رسیدو د څرنګوالي او دویمه ډله دې د حضرت معاویه رضي الله عنه د مهمو کارونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتني

۱- حضرت معاویه رضي الله عنه د چا زوی او د چا لمسی و؟

۲- د حضرت معاویه رضي الله عنه په وخت کې د اسلامي فتوحاتو لمن تر کومو سیمو رسیده؟

۳- کوم اموي خلیفه، د دویم عمر او پنځم راشده خلیفه په نام نومول کیده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت معاویه رضي الله عنه د خلافت د څرنګوالی په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګی کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور څلویشتم لوست

د امویانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري او پوځي وضعیت

٤١- ١٣٢هـ.ق

په دې لوست کې د اموي دورې د سیاسي، اقتصادي، کلتوري او پوځي مسایلو په اړه معلومات وړاندې کیږي.

په اموي دوره کې د اقتصاد له پلوه یو لړ مهم بدلونونه رامنځته شول. د غنیمت، عشر او خمس تر سرلیک لاندې ډېر مالونه له اسیایي او افریقایي نیول شوو هېوادونو څخه پلازمېنې دمشق ته لېږل کېدل. د نیول شویو هېوادونو تر منځ سوداګریزې اړیکې ټینګې شوې وې. له کلتوري او تمدني پلوه په اموي دوره کې ډېر ښارونه جوړ شول. دغه ښارونه د لوړو برجونو لرونکي و او په عین حال کې یې د دفاعي کلاګانو بڼه هم درلوده. دمشق چې د امویانو له لوري د پلازمېنې په توګه کارېده، په دغه وخت کې د نړۍ له ښکلو ښارونو څخه شمېرل کېده.

د لومړي ځل لپاره په اموي دوره کې د عبدالمالک په وخت کې سکه ضرب شوه. له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه په وخت کې شاړې ځمکې تر اوبو لاندې شوې او د کرنې لپاره اماده شوې. د ناروغانو د درملنې لپاره روغتونونه جوړ شول. کرنې ته ډېر پام وشو او د کرنې د پراختیا په موخه نهرونه او د اوبو بندونه جوړ شول.

د امویانو په دوره کې اسلامي تمدن چټکه وده وکړه چې د خیریه موسسو، جوماتونو او د هغه له جملې څخه د دمشق د جامع جومات جوړېدل یې څرګنده بېلګه ده. اسلامي ادبیاتو علومو او فنونو، هنر او صنایعو پراختیا ومونده چې له دې لارې په نړۍ کې د اسلام نظام د نورو د متمدن کېدلو لپاره یو معیار وګرځېد.

په پوځي برخه کې پوه افراد لکه موسی بن نصیر د عسکري تولیو د مشرۍ لپاره وټاکل شول. موسی بن نصیر او طارق بن زیاد د افریقا په شمال او د اروپا په سویل لوېدیځ کې د اسلام لمن تر هسپانیې پورې ورسوله، قطیبه بن مسلم د خپلو فتوحاتو لمن د منځنۍ اسیا تر هېوادونو، ترکستان او کاشغر پورې پراخه کړه او هم یې د چین دربار ته اسلامي پلاوی ولېږه.

محمد بن قاسم په هند کې په دې بریالی شو چې خپل فتوحات تر کراچۍ او ملتان پورې ورسوي. مسلمه بن عبدالملک په کوچنۍ اسیا کې فعال و او د خپلو فتوحاتو سرحد یې د انطاکیې تر ښار پورې پراخه کړ.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې په اموي دوره کې د ټولنیزې وضعې او دویمه ډله دې په دې دوره کې د پوځي فعالیتونو په اړه معلومات ولیکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د اسلامي مالیاتو په اړه معلومات ورکړئ؟

۲- امویانو کوم ښار د خپل پایتخت په توګه ټاکلی و؟

۳- امویانو د عامه سوکالۍ لپاره کوم کارونه تر سره کړي؟

۴- محمد بن قاسم کومه سیمه تر لاسه کړه؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په مدني او پوځي برخو کې د امویانو د بریالیتوب د رازونو په اړه له پوهو اشخاصو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسیان

۱۳۲– ۶۵۶ هـ/ ۷۵۰– ۱۲۵۸ م

له امویانو څخه عباسیانو ته د خلافت لېږد

په دې لوست کې له اموي کورنۍ څخه عباسیانو ته د واک د لېږد د څرنګوالي په اړه معلومات وړاندې کېږي.

په ۹۶ هـ کال کې د ولید بن عبدالملک له مړینې وروسته اموي حکومت ۳۶ کاله نور هم دوام وکړ، خو وضع یې ښه نه وه. عباسي کورنۍ پټه مبارزه کوله. علویانو هم له وړاندې څخه له امویانو سره کینه درلوده، خو مهمه موضوع چې دغه دښمني یې په ډاګه کړه، د مروان له لورې د امام ابراهیم وژل و. د هغه قتل د دې لامل شو چې عباسیان خپل مخالفت علني کړي. ابو مسلم خراساني په ۱۲۹ هـ کې په مرو کې تور بیرغ پورته کړ او اموي حاکم نصر بن سیار یې چې د نیشاپور حاکم و، شاتګ ته اړ کړ او وروسته یې په سل زره کسیز لښکر سره د زاب د سیند په غاړه د مروان ۱۲۰ زره لښکر ته ماتې ورکړه. مروان موصل ته وتښتید. ابومسلم تور بیرغ په دمشق کې ورپاوه مروان د نیل د سیند په غاړه د عباسي عسکرو له لورې ووژل شو او په دې ډول عباسي کورنۍ واک ته ورسیده.

ابو العباس سفاح (۱۳۲– ۱۳٦ هـ)

د ابوالعباس اصلي نوم عبدالله بن محمد بن عبدالله دی. کله چې مروان ووژل شو، ابوالعباس رسماً خپل ځان خلیفه اعلان کړ. هغه خپله لومړنۍ خطبه د جمعې له لمانځه وړاندې خلکو ته واوروله او داسې یې څرګنده کړه چې د مسلمانانو په لارښوونه او خدمت کې به د راشدینو خلفاوو کړنلاره پلې کوي. له دې امله دغې وینا د دمشق د ښار په خلکو اغیزه وکړه. له دې وروسته یې د اموي کورنۍ د غړو په ډله ییزې وژنې پیل وکړ. او د هغو دوینې په تویولو کې یې له شدت څخه کار واخیست چې له دې امله په اسلامي هیواد کې د سفاک په نوم مشهور شو. د هغه د خلافت دوره چې څلور کاله وه په تیرې، وهلو او د مخالفینو په وژلو سره تیره شوه او په ۱۳٦ هـ کې وفات شو.

ابو جعفر عبدالله المنصور
(۱۳٦– ۱۵۸ ق)

د ابوالعباس له مړینې وروسته یې ځای ناستی منصور پر تخت کښیناست. هغه یو هوښیار، پوه او زیرک شخص و. د عباسي خلافت د ټینګښت لپاره یې ډېرې هڅې وکړې. هغه د دولتي چارو په

تنظیم کې هم ډېر بريالی و. د مالیاتو پوهنې، کرنې او د لارو د جوړېدو برخه کې یې ډېر زیار وایست. د هغه د خلافت په دوره کې کومه ناوړه پیښه رامنځته نشوه. بلکې خلکو په ارامی سره ژوند کاوه. د دغې دورې د یادونې وړ پیښه د عبدالله بن علي پاځون و چې هغه هم د منصور له لوري وځپل شو. منصور د خلافت مرکز له دمشق څخه بغداد ته ولېږداوه.

هغه له ۲۲ کالو واکمنی وروسته په ۱۵۸ هـ کال کې حج ته د تلو پر مهال وفات شو.

محمد المهدی بن جعفر المنصور
(۱۵۸ هـ ۱٦۹ هـ ق)

مهدي د پلار له مړينې وروسته واک ته ورسيد. هغه د ښو اخلاقو، ښه سلوك تقوا او تواضع خاوند و. د هغه له لومړنيو کارونو څخه يو هم زندانيانو ته عمومي بښنه وه. مهدي د مخالفينو ټول ملکيتونه چې د منصور له لوري نيول شوي و، بيرته خپلو خاوندانو ته وسپارل. هغه په مجموع کې ټولو انسانانو سره ښه رويه درلوده. قاضيانو ته يې ډېر درناوی درلود. د هغوی په وړاندې د يو عادي فرد په څير ودريده او د هغو د پريکړو پلي کول يې د ځان لپاره يو مکلفيت او جدی مسؤوليت ګاڼه. هغه د بيت الحرام مسجد ته پراختيا ورکړه او د عمومی لارو، کاروان سرايونو ميلمستونونو او فرعي لارو په جوړېدو کې يې ډېرې هڅې وکړې. په پستي چارو کې يې ډېر خدمتونه وکړل او د مکې، مدينې، يمن او بغداد تر منځ يې منظم پستي سيستم رامنځته کړ. د زندانيانو د کورنيو لپاره يې له بيت المال څخه تنخواه وټاکله. د ژوند په وروستيو ورځو کې يې خپل زامن په ترتيب سره هادي د لومړي او هارون د دويم ځای ناستي په توګه وټاکل. له يو ولس کالو خلافت وروسته په ۱٦۹ هـ کال کې وفات شو.

موسی الهادی(۱٦۹- ۱۷۰ هـ ق)

د المهدي له مړينې وروسته موسی الهادي واک ته ورسيد. هغه دغه مهال ۲۴ کلن و. الهادي د دربار د دروازو ساتونکي ليرې کړل چې خلك مخامخ ستونزې ورته ووايي. د هغه د خلافت په وخت کې ادريس په مراکش او موريتانيا کې خپلواك دولت اعلان کړ. الهادي له دوو کالو خلافت وروسته په ۱۷۰ هـ کې وفات شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هارون الرشید بن مهدی(۱۷۰- ۱۹۳ هـ)

هارون الرشيد د پلار له وصيت سره سم د موسى الهادي له مړيني وروسته خلافت ته ورسېد. هغه نه یوازې په عباسي کورنى کې، بلکې د اسلام په تاريخ کې يو ستر شخص و. د هغه د هڅو پايله وه چې بغداد، د نړۍ په کچه د علومو په پلازمينې بدل شو.

هارون الرشيد يو مدبر او عالم شخص و. ميرمن يې زبيده هم پوهه هوښياره عالمه او يوه مهربانه ښځه وه. د مکي د خلکو د څښلو د اوبو د ستونزې د هوارولو په موخه دې ته تياره شوه چې د خپلو شخصي گاڼو په پلور لو سره له طايف څخه مکې ته د نهر د کيندلو کار په بريا سره پای ته ورسوي. دغه د اوبو وياله تر نن ورځې د زبيدې د نهر په نامه يادېږي. هارون الرشيد په خپلې پوهې او کفايت سره ټول هغه بغاوتونه، چې د خپل ورور هادي په وخت کې منځته راغلی و، په سوله ييزه توگه ارام کړل. هغه د پوهانو او فضلاوو ډېر احترام کاوه. د هغه په دوره کې علوم او فنون اوج ته رسيدلي و. هغه ښوونځي، مدرسې، روغتونونه، کاروانسرايونه، پلونه، نهرونه او د اوبو بندونه جوړ کړل. د هغه د وخت يوه مهمه لاسته راوړنه په بغداد کې د ساعت جوړول و. کله يې چې يو ساعت د فرانسې پاچا، شارلمان ته د سوغات په توگه ولېږه، د فرانسې پاچا يې په ليدلو سره په تعجب کې شو. او خپلو وزيرانو ته يې وويل: ((دا مسلمانان عجيب خلك دي. د اوسپنې په يو قطعى کې يې پيريان بند کړي، چې دغه کوچنی شيان يې په حرکت راوستلي او ټک ټک اواز کوي.)) هارون الرشيد لومړنی اسلامی شخصيت و چې د چين او فرانسې هېوادونو سره يې اړيکې ټينگې کړې او دغو هېوادونو ته يې سفيران ولېږل او د هغو سفيران يې په بغداد کې ومنل.

نوموړي ۹ ځلي د مکې مکرمې او مدينې منورې زيارت کړی و او له ۲۳ کالو خلافت وروسته په طوس يا ننی مشهد کې وفات شو او همځته خاورو ته وسپارل شو.

مامون الرشيد (۱۹۹- ۲۱۸ هـ)

د هارون الرشيد له مړينې وروسته امين خلافت ته ورسيده. د هغه ورور مامون چې د مروې د والي په توگه يې دنده تر سره کوله، د امين خلافت ومانه، خو کله چې امين د فضل بن ربيع په لمسون، مامون له وليعهدی څخه ليرې کړ، مامون اړ شو چې توري ته لاس کړي. په دې وخت کې د مامون له لوري طاهر فوشنجي چې د افغانستان والي و، د لښکر مشري په غاړه درلوده او د امين له لوري علي بن عيسى د لښکر مشرو. د جگړې په ترځ کې امين ووژل شو او لښکر يې ماتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخوره او اسلامی خلافت رسماً مامون ته ورکړل شو.

مامون الرشید پوهنې ته ډېر پام درلود. په دې دوره کې طب، رياضياتو، فلسفې، ادب منطق او نورو علومو ډېره پراختيا وموندله. له ډېرو بهرنيو ژبو په ځانګړې توګه له لاتيني ژبې څخه ډېر اثار وژباړل شول. په مجموع کې هڅه کېده چې د خپل تمدني سير د نظام پر مختګ ته د هارون الرشيد د دورې په څير ادامه ورکړي. وروسته له هغه چې مامون وفات شو او معتصم واک ته ورسېده څنګه چې لازمه وه د هېواد په چارو يې حاکميت نه درلود. د اندلس او په مصر کې د فاطميانو د حکومت رامنځته کېدو د بغداد د خلافت لمن محدوده کړه. د اسلامی خلافت په ختيځ لوري کې طاهر فوشنجي، چې د مامون له لوري د خراسان د والي په توګه مقرر شوی وه په ۲۰۴ هـ کې د خپلواکۍ اعلان وکړ. په بغداد کې هم اصلي قدرت د ترکانو لاسته ورغی. د دغې لړۍ وروستی خليفه مستعصم باالله و چې د چنګيز د لمسي هلاکو په واسطه په بغداد کې ووژل شو او په دې ډول په ۶۵۶هـ کال کې د عباسي کورنۍ حاکميت پای ته ورسيد.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې واک ته د عباسيانو د رسيدو د څرنګوالي او دويمه ډله دې د هارون الرشيد د واکمنی په اړه معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د عباسي کورنۍ مهم شخصيت څه نوم درلود او د چا له لوری و وژل شو؟

۲- د عباسي کورنۍ وروستی واکمن د چا له خوا ووژل شو؟

۳- د مامون الرشيد د خلافت په دوره کې په کومو علمي برخو کې پرمختګونه وشول؟

۴- منصور په کوم کال وفات شو؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د عباسي کورنۍ د تاريخي مخينې او د هغو د خلافت د مهمو کارونو په اړه له پوهانو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ څلویشتم لوست

د عباسي دورې سیاسي، اداري، کلتوري او نظامي اوضاع

په دې لوست کې د عباسیانو د سیاست له منفي او مثبتو اړخونو، د اداري چارو له څرنګوالي او د ژوندانه په بېلابېلو برخو په تیره د علم او هنر په برخه کې په عباسي دوره کې د پرمختګونو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

عباسیانو له لومړي سر څخه داسې څرګندو له چې امویانو د حضرت محمد ﷺ او راشدینو خلفاوو لاره پرېښې وه او دوی د محمدی ﷺ شریعت او راشدینو خلفاوو کړنلاره تعقیبوي. د دغه ډول ادعا یوه بېلګه د ابوالعباس تاریخي وینا ده چې خلافت ته د رسیدو پر مهال یې د جمعې له لمانځه مخکې وکړه.

د ابوالعباس له مړینې وروسته، د جعفر منصور په دوره کې سیاست ته ډېر پام وګرځید. ابو جعفر منصور هغه شخصی و چې د وخت له پوهانو څخه یې د سلاکارانو په توګه کار اخیست. د متفکر او هوښیار یزید بن مسلم مشاوریت د ابو جعفر منصور د سلا کارانو یوه بېلګه ده. د عباسیانو د نظامي سیاست یوه ځانګړتیا دا وه چې د پیښې له پیښېدو وړاندې هغې ته متوجه کېدل. که کله یې له کوم تن یا کوم لوري څخه د خطر احساس کاوه، هڅه یې کوله چې سخته ضربه ورکړي او یا تعرضي برید پرې وکړي د مثال په توګه کله چې ابوجعفر منصور د ابومسلم له لوري د خطر احساس وکړ، د هغه په له منځه وړلو یې لاس پورې کړ او ژوند ته یې د پای ټکي کېښود.

دویمه ځانګړتیا یې د نړیوالو ډیپلوماتیکو اړیکو ټینګول و چې د هغه پر بنسټ د شه نیت دایمي او موقتي سفیران د نړۍ هیوادونو ته لیږل کېدل او بر عکس د نورو هېوادونو سفیران په خپل حاکمیت کې منل کېدل.

د بیلګې په توګه هغه مهال چې هارون الرشید د پراخه اسلامی هېواد خلیفه و، هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړۍ له ډېروهېوادونو سره ډيپلوماتيکې اړيکې ټينګې کړې چې د بېلګې په توګه د هند، چين، فرانسې او يونان نومونه يادولی شو.

په دې دوره کې په علمي او کلتوري برخو کې هم ډېر پرمختګ وشو. طبابت ډېره وده وکړه او د ډېرو انساني، حيواني او نباتي ناروغيو لپاره دارو درمل جوړ شول. په بغداد کې د نړۍ له ډېرو هېوادونو څخه پوهان، فيلسوفان، جغرافيه پوهان، نجوم پوهان، رياضی پوهان، هندسه پوهان، نقاشان، خطاطان، موسيقي پوهان، معماران او د هر فن او مسلك ماهرين راغونډ شوي وو او د عباسي واکمنانو له لوري يې سخت ملاتړ او درناوی کېده او له لوړو امتيازاتو څخه برخمن وو.

په بغداد کې د هر دين او مذهب خلکو شتون درلود. د هيڅا لپاره، مذهبي، ديني او کلتوري محدوديت نه و. عيسويانو، يهوديانو، مجوسيانو، بت پرستانو، او د بېلابېلو افکارو او عقايدو خلکو په خپلواکی سره خپل ديني مراسم تر سره کول او په بېلابېلو برخو کې په خپلو علمي او فني څېړنو بوخت وو.

په دې دوره کې علم، فن او معارف ښه وده وکړه. ډېر علمي او هنري کتابونه، چې د نړۍ په بيلابيلو هېوادونو کې په مختلفو ژبو تاليف شوی و، په عربي ژبه وژباړل شول. مورخينو او جغرافيه پوهانو د معلوماتو د راغونډولو په موخه د نړۍ بېلابېلو سيمو ته سفرونه وکړل او په دې برخه کې يې ډېر زيار وايست. په دې سفرونو کې جغرافيه پوهانو ډېر کشفيات وکړل او مورخينو هم د قدر وړ اثار وليکل. ادبياتو او د فن خاوندانو د ښوونې او روزنې په دودولو کې له هيڅ راز زحمتونو څخه ځان ونه سپماوه. په ټولو اسيايي او افريقايي سيمو کې عربي ژبه دود شوه. د الجبر او رياضياتو په برخه کې نه هېريدونکي خدمتونه تر سره شول. په عباسي دوره کې د بېړۍ چلولو د فن په موخه د قطب نما کشف او د هغې کارېدل او د جغرافيې د علم لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسطرالاب له الې څخه ګټه اخیستنه هغه دوه توکي و چې په دغو دوو ځانګو کې یې انقلاب رامنځته کړ. ځکه چې قطب نما د بېړیو په سفر او سیر کې اسانتیا رامنځته کړه او اسطرالاب د ستورو لیرې والی او نژدې والی څرګنداوه. دغه اله د اغریق په نامه یو شخص اختراع کړه. همدارنګه د دغه زرین عصر مسلمانان د ساعت جوړولو، کاغذ جوړولو او باروت جوړولو په برخه کې د اروپایانو استادان وو. مورخین په دې باور دي چې اروپایانو ځینې علوم، لکه: هندسه، نجوم، ریاضي او ډېر نور فنون او هنرونه له مسلمانانو څخه زده کړي دي.

هغه پر مختګونه چې په عباسي دوره کې د علومو په مختلفو برخو لکه: کیمیا، الجبر او جیولوژي کې رامنځته شول، د خپل عصر مهمې لاسته راوړنې ګڼل کیدې. په دې دوره کې د مالګې، سربو، ګوګړو، اوسپنې او قیمتي ډبرو د کانونو استخراج په منظمه توګه پیل شو. په عباسي دوره کې پر بغداد سربېره، د بصرې، کوفې، قاهرې، قیروان، مروې، ری، بخارا او نشاپور ښارونو د علم، فن او هنر له پلوه د نړۍ په کچه لوړ مقام تر لاسه کړ. د نړۍ له بیلابیلو سیمو خلک د علم، هنر، بیلابیلو مهارتونو او دکسب کار د زده کولو لپاره دغو سیمو ته راتلل او دهغو له مادي او معنوي فضایلو او ښکلاوو څخه یې خوند اخیسته او علم او فضایل یې تر لاسه کاوه.

عباسیانو د انساني مدنیت د هر اړخیز پرمختګ لپاره ډېر کارونه تر سره کړل چې ځانګړې ارزښت لري او اسلامی تمدن او تاریخ پرې تل ویاړي. په دې دوره کې د جګړه ییزو وسایلو جوړولو او عسکري دسپلین ته هم پوره پام کیده. نو ویلی شو چې عباسیانو په پوځي برخه کې هم د پام وړ بریاوې درلودې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسیانو د کلتوري وضعې او دویمه ډله دې د دغې دورې د پوځي کړنو په اړه معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د هغو ښارونو نومونه واخلئ چې په عباسي دوره کې د نړۍ د تمدن مرکزونه ګڼل کېدل؟

۲- د کوم عباسي خلیفه په وخت کې د الجبر او ریاضي په برخه کې ستر بریالیتوبونه رامنځته شول؟

۳- په عباسي دوره کې د نړۍ په کچه د دیپلوماسۍ په برخه کې څرنګه نوښتونه رامنځته شول؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د عباسیانو په اړه له سر چینو څخه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library